

PIPLERKA

Årgang 26

Nummer 3- 1996

UTGITT AV NORSK ORNITOLOGISK FORENING
AVDELING VEST-AGDER

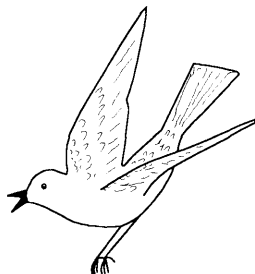
Fylkets fuglevernforening

PIPLERKA

Medlemsblad for:

Norsk Ornitologisk Forening
Avdeling Vest-Agder

Fylkets fuglevernforening

ISSN 0807-1160

Utgiver: NOF avd. Vest-Agder
Postboks 475
4501 Mandal

Postgiro: 0824.03.94341

Bankgiro: 7319.05.08010

Redaktør: Knut Sigbjørn Olsen, Neset 4
4800 Arendal. Tlf: 948 34 578

Formann: Runar Jåbekk, Jåbekk
4500 Mandal. Tlf: 38 26 10 53

Piplerka kommer ut med 3 ordinære nummer i året. Årsrapporten fra *Lista Fuglestasjon* utgis som supplement til Piplerka. Rapporten kan bestilles hos *Lista Fuglestasjon* og koster kr 40,- (se adresse på nest siste side)

Abonnement:

Abonnementsprisen er kr 100,-. Beløpet innbetales til bank eller postgiro. Medlemmer av lokallagene i Vest-Agder mottar Piplerka gratis.

Opplag: 400

Trykk: Hegland Trykkeri AS, Flekkefjord

Annonsepriser:

Helside kr 500,- og halvside kr 250,-

Forsiden: Brushaner av Trond Haugskott.

NOF Vest-Agder er en fylkesavdeling av *Norsk Ornitologisk Forening* som igjen er en del av den internasjonale fuglevern-organisasjonen *BirdLife International*.

Følgende lokallag sorterer under NOF-Vest-Agder:

NOF Kristiansand lokallag

Postboks 2112 - Posebyen

4602 Kristiansand

Bankgiro: 6319.12.56176

Leder: Birger Westergren, Sømskleiva 11
4637 Kristiansand. Tlf: 38 04 69 87

NOF Mandal lokallag

Postboks 196, 4501 Mandal

Postgiro: 0807.35.69258

Bankgiro: 7319.05.09777

Leder: Gunnar Gundersen, Sånum
4500 Mandal. Tlf: 38 26 54 95

NOF Lista lokallag

Postboks 171, 4560 Vanse

Postgiro: 0803.37.06058

Leder: Kåre Olsen, Brekne
4563 Borhaug. Tlf: 38 39 72 05

Carl A Jacobsens minnefond

gir tilskudd til fuglevernarbeid.

Søknadsfrist for tilskudd: 31. desember.

Bidrag kan sendes bankgiro 7319.42.00096

Redaktøren har ordet:

Våtmarkene på Lista - nok en gang.

Mange sitter nok med det inntrykket at Lista er et eksempel på et sted hvor naturvernere har fått fullt gjennomslag for sine interesser. De har inntrykk av at størsteparten av Listas natur har blitt bevart og vernet for all ettertid. Dersom en leser den etterfølgende artikkelen om våtmarkenes historie på Lista, vil en forhåpentligvis få et mere korrekt bilde av den opprinnelige Listanaturen.

Rett nok finnes det store vernede områder på Lista. Hele strendene er vernet, og ved første øyekast ganske intakte. Inne på flat-Lista har også fire større vann blitt vernet. Men hvor har det blitt av alle de vidstrakte åpne myrene, med en rekke sumper, dammer og store og små tjern? Denne spesielle og rike naturtypen har forsvunnet. Vernegrensene rundt vannene går stort sett helt i vannkanten, like utenfor disse er det stort sett dyrket mark og plantet skog.

Heldigvis er det enda noen få områder som, dersom de blir tatt vare på og restaurert, kan bli et minne om den opprinnelige naturen på flat-Lista. Vi snakker da først og fremst om områdene som inntil for kort tid siden lå inne på militært område, tilhørende den nå nedlagte Lista flystasjon. Og som av den grunn har blitt liggende urørt. Områdene har dessverre grodd kraftig til med busker, kratt og takrør, men det er ikke allverden som skal til av restaurering før de får igjen sin opprinnelige karakter.

Lista flystasjon i sin helhet er i statlig eie og det er dokumentert at området har store verneverdier. I tillegg foreligger det nesten ferdig behandlede verneplaner for Slevdalsvannet, som i sin tid ble tatt ut av verneplanene etter sterk motstand fra forsvarets side. Nå som forsvaret har trukket seg ut av området skulle en kanskje tro at Fylkesmannens Miljøvern-avd. snart ville komme på banen for å sikre enkelte av de rikeste delene av området fra å bli ødelagt. Men nei, de sitter fortsatt på gjerdet, snart to år etter nedleggelsen. Det er nå en rekke andre planer for området; blant annet gokart- og dragracingbane, brannøvningsfelt og ikke minst drenerings- og dyrkningsplaner. Vi tror at jo lengre disse planene kommer desto verre blir det å få bevart deler av flystasjonen.

Sannsynligheten for at områder blir liggende urørt hvis det ikke blir vernet er tilnærmet lik null. All erfaring viser at de før eller siden blir ødelagt. I en av de få gjenværende småmyrene, Bleikedalsmyra, (beliggende mellom Hanangervannet og Haugetjernet) blir det i disse dager tippet store mengder stein og jord fra industriutbyggingen i Lundevågen. Sannsynligvis skal området dyrkes. Myra var riktig nok ganske tilsprodd med plantet skog på slutten, men fortsatt hekket arter som krikkand, enkeltbekkasin og, ikke minst, den rødlistede engelske gulerla her. Nå er også denne myra snart historie.....

Knut Sigbjørn Olsen

Lista 24.01.97.

Har du mottatt et feiltrykk av Piplerka nr. 2-1996 ?

Dessverre fikk flere av våre medlemmer og abonnenter tilsendt feiltrykk av forrige nummer av Piplerka. Særlig gikk dette ut over de som sorterer under Kristiansand lokallag. Redaksjonen beklager det inntruffne. Vi håper at de av dere som sitter med et feiltrykk og enda ikke har gitt beskjed om dette, vil ta kontakt. Dere vil da få tilsendt et nytt feilfritt hefte.

Kontakt: **Knut Olsen, Neset 4, 4800 Arendal. Telefon: 948 34 578, eller**

Øyvind Fjeldsgård, Svalåsveien 95, 4645 Nodeland. Telefon: 38 18 20 28.

Formannen har ordet:

Støtt opp om vinteratlas-arbeidet !

Ja, nå er vi godt i gang med nok en vinter. I den forbindelse vil jeg gjerne rette søkelyset på NOF's viktigste prosjekt for tiden, nemlig **vinteratlas**. Dette ambisiøse kartleggingsprosjektet startet formelt opp forrige vinter, selv om også resultater fra vinteren 94/95 også vil bli inkludert i materialet.

De fleste av Piplerkas lesere kjenner vel til prosjektet, som i hovedtrekk går ut på å kartlegge utbredelsen av fugler i vintermånedene desember til februar. De foreløpige resultatene fra prosjektet har allerede gitt mye interessant ny viten.

Norge er jo et stort land, der det spesielt vinterstid kan være mange utilgjengelige områder. Det kreves derfor en formidabel innsats for å få til en god dekning i hele landet. I tillegg til innsats er det også viktig at arbeidet koordineres godt, slik at vi unngår "dobbeltarbeid". Derfor er det fint om de som ønsker å delta tar kontakt med fylkeskoordinatoren eller noen i lokallaget sitt for å høre hvor innsatsen helst bør settes inn. Her vil du i tillegg få nødvendige opplysninger om hvordan registreringene utføres.

Det er ikke mange årene siden NOF ga ut resultatet av forrige store kartleggingsprosjekt, nemlig hekkefuglatlasen. Dette var et prosjekt der svært mange av våre medlemmer i Vest-Agder deltok, og dermed sterkt bidro til det vellykkede sluttresultatet.

Jeg håper derfor flest mulig tenner også på vinteratlasen, slik at Vest-Agder som sist blir et av de best dekte fylkene. Vest-Agder er kanskje, sammen med Rogaland, det fylket som har den mest interessante fuglefaunaen vinterstid, og derfor er det svært viktig med god dekning her.

Bruk derfor det som er igjen av vinteren til noe fornuftig, og bruk ledige stunder til å registrere vinteratlas.

Runar Jåbekk
Mandal 08.12.96

Tegninger til 1997 årgangen etterlyses !!!

Redaksjonen har nå på det nærmeste gått tom for tegninger som ikke er brukt tidligere. Vi håper derfor at de av dere som sitter inne med tegninger eller kan tenke seg å tegne, vil sende disse inn til oss. Det meste kan brukes, også fargelagte tegninger har tidligere vist seg å bli ganske vellykkede på trykk. Jeg håper at denne etterlysningen er nok, slik at jeg ikke trenger å ringe rundt og mase på aktuelle tegnere. Piplerka har jo helt siden starten hatt en spesiell profil med tegning på forsiden, og også inne i bladet frisker det opp med tegninger innimellom. Dette håper jeg vi kan fortsette med, derfor: **Send inn tegninger !**

Våtmark og landskap på Lista de siste 150 år.

Kviljobrønneren, en av mange fuglerike våtmarker som nå er tappet helt ut og fulldyrket. Bildet er tatt på slutten av 1970-tallet. Foto: Kåre Olsen.

Av Even Tjørve

Lista og Jæren skiller seg ut fra andre jordbrukslandskap i Norge ved sine mange grunne innsjøer og våtmarker. Forskjellig kvartærgeologiske historie er årsaken til at flatbygdene på Østlandet og i Trøndelag fikk få grunne ferskvann og våtmarker. Lista og Jæren ligner mer på flate jordbrukslandskap andre steder i Europa som f.eks. Skåne og Mälardalen i Sverige med sine "slettesjøer". Liksom disse og tilsvarende landskap sørover i Europa, har innsjøene og våtmarkene på Lista og Jæren blitt drastisk redusert de siste 100-200 årene. En historie med et slikt omfang av uttappings- og tørrleggingsarbeider finner vi ikke noe annet sted i landet. Deler av denne artikkelen er utdrag fra "Våtmarkenes historie på Lista", publisert i Agder Naturmuseums årbok som ble gitt ut i år.

Uttapping og drenering

De typene områder kan utsettes for uttapping og/eller drenering, er i første rekke følgende:

- 1: Torvmyrer
- 2: Grunne innsjøer og sumper
- 3: Deltaområder og flommark
- 4: Tidevannssoner

Våtmarkene på Lista tilhører stort sett eller har stort sett tilhørt de to første gruppene, altså torvmyrer samt innsjøer og sumpmarker. I det meste av landet utgjør uttappede eller drenerte og oppdyrkede tidligere våtmarksarealer en svært liten andel av dyrket mark. Sammen-

lignet med andre europeiske land, har uttappings og dreneringsarbeidene hatt et beskjedent omfang. Men enkelte steder som f.eks. på Lista og på Jæren har de vært svært omfattende.

Lavlandssjøene og våtmarksområdene på Lista og Jæren representerer en unik landskapstype i norsk sammenheng. I tidligere tider dekket disse områdene store deler av Flat-Lista, men gjennom de siste århundrene er områdene sakte, men sikkert blitt tørrlagt ved utdiking, uttapping, gjengroing og tilplanting. Det som før var rasteplass og spiskammer for store mengder trekkfugler og hekkende standfugler, er nå tatt i bruk til jordbruksformål eller blitt

gjenfylt og lagt under betong som flyplass. Fiske- og jaktterreng er gått tapt, sammen med særegne kulturlandskapstyper som torvskurdsmyrer.

Det foregikk ingen eller ubetydelig nydyrking i våtmarksarealene på Lista fram til midten av 1800-tallet. Folk hadde verken redskap, kunnskap eller økonomi til å sette i gang senkingsprosjekter eller nydyrking av myr eller sumpmark. Dyrt mark lå nesten alltid på tørr selvdrenerende mark. Dette begrenset sterkt mulighetene for nydyrking. På 1800-tallet utviklet jordbruksredskapene seg raskt. Og samtidig økte befolkningen raskt. Derfor var behovet for ny dyrkingsjord stort. Det største problemet for mange var å klare å finansiere nydyrkingen. Men da oppdyrkingen av våtmarksarealer i Norge skjøt fart midt på 1800-tallet, var myndighetene forholdsvis raske med å sette i verk støttetiltak. På siste halvdel av 1800-tallet og første halvdel av 1900-tallet skjedde dette først og fremst gjennom lån og statstilskudd. Lån ble gitt gjennom

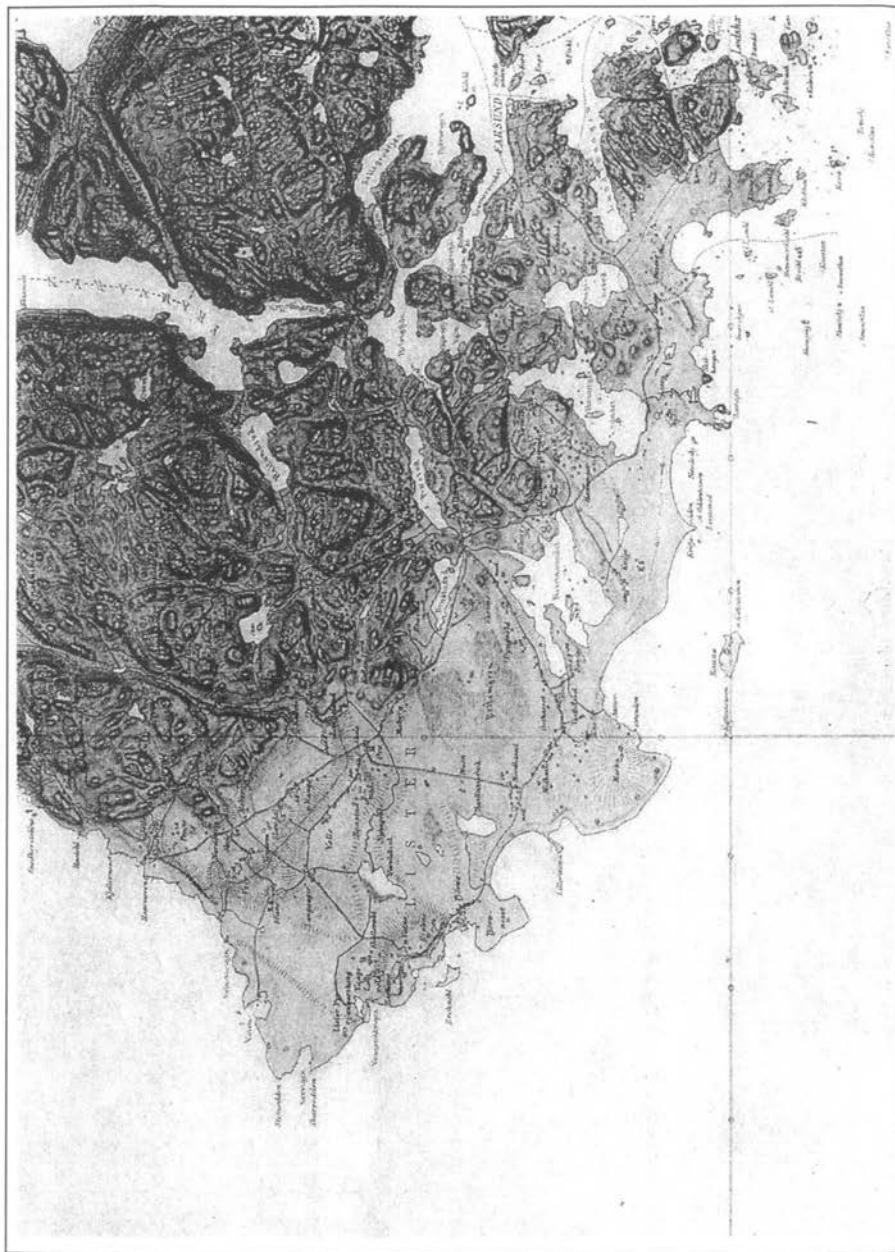
Myr dyrkningsfondet, som siden gikk inn i Jorddyrkningsfondet. Dessuten ble det etter hvert også bevilget statsbidrag til myr dyrking, senking og uttappingsprosjekter.

Bøndene på Lista var snare til å utnytte disse mulighetene for å finansiere senkings-, uttappings- og nydyrkningsprosjekter. De store myrene, sumpene og de grunne innsjøene gjorde det enkelt å tørlegge jord. Mye av myr- og sumpområdene som ble brukt til beite ble etter hvert oppdyrket, og vannspeilene skrumpet inn eller ble borte. Den mest intense epoken for uttappingsarbeider på Lista var i perioden 1860 til 1920. Oppdyrkingen av myrene og sumpene har derimot økt fra mellomkrigstiden og fram mot i dag, med en markant topp så sent som i 1970- og 80-årene med store oppdyrkningsprosjekter i blant annet Hellemyra, Nordhasselmyra og Kviljøbrønne.

Bare fra 1884 til 1934 ble det innvilget 20 statsbidrag til senkings og uttappingsarbeider på Flat-Lista. Disse fordelte seg slik:

År:	Beløp:	Prosjekt:
1884	600	Næsheim-, Præste og Brastadvandene
1889	400	Tjernene østre og vestre Bronen paa Gaarden Kviljord
1889	1.300	Myrstrækninger paa Gaardene Nordhassel og Tjørve
1890	200	Senking og Regulering af Elven gjennem den saakalte stemmyr tilliggende Gaarden Kalleberg og Frøjlund
1901	375	Til Udtapping af en Myr på Gaarden Hauge, østre
1902	600	Udtapping af en Myr paa Gaarden Lunde
1904	200	Udtapning af en Myr paa Gaarden Rydland
1907	165	Sænkning av Duetjern
1909	2.100	Uttapning av Slevdalsvandet
1909	715	Uttapning av en myr på gaarden Stave
1910	2.100	Uttapning av Slevdalsvandet
1910	5.000	Sænkning av Nesheimvandet, Prestevandet og Brastadvandet
1911	2.130	Uttapning av Slevdalsvandet
1911	6.330	Sænkning av Nesheimvandet, Prestevandet og Brastadvandet
1912	6.335	Sænkning av Nesheimvandet, Prestevandet og Brastadvandet
1913	565	Sænkning av en bæk på Gaardene Frøjlund og Kalleberg
1915	1.330	Sænkning av Hauebækken paa gaardene Haue, Kalleberg m.fl.
1919	1.515	Senking av et tjern på Velland
1931	1.250	Senking og regulering av en bekk på Østre Vatne
1934	465	Senking av Duetjern på Grimsby

Tabell 1: Oversikt over Senkings- og uttappingsarbeider fra 1884 til 1934 som fikk statstilskudd: (fra "Aarsberetninger angående de offentlige foranstaltninger til landbrukets fremme - avgitt av Landbruksdirektøren".)

Figur 1: Kaptein Normanns rektangelmåling fra 1891. Den er grunnlaget for de senere rektangelkart. Første utgave kom i 1897. Rektangelmålingene gir et godt bilde av våtmarkene og innsjøene på Flat-Lista like før inngangen til 1900-tallet.

Tørrelggingens historie

Den første gangen vi hører snakk om planer om senkings- eller uttappingsarbeider på Lista er i utskiftningsprotokoll fra 1839 på gården Slevdal der det står; "I tilfælde at Slævedahls Wandet skulde kunne blive udgravet saa det blev tørt, saa er alle Gaardens Opsiddere deelaktige efter Skyld og Brug i den Jord som ved sammes udgravning kunne tilfalde Gaarden". Man var altså den gang ikke fremmed for tanken om å tappe ut dette vannet.

De første senkingsforsøkene av de store vannene på Flat-Lista som er beskrevet, fant faktisk sted allerede i første halvdel av 1800-tallet. De første forsøkene vi hører om er Nesheimvann, hvor det ble gjort senkingsarbeider alt på 1830-tallet, og Slevdalsvann og Tjørvevann fra 1850 til 1860 (Rudjord, 1981). Med dette ser det ut til at arbeidet for alvor skjøt fart. De store senkings- og dreneringsarbeidene kulminerte med de nye senkningene av Slevdalsvannet og Nesheim-vannet samt Prestvannet og Brastadvannet, som alle var ferdige i 1918. Dette arbeidet var også starten på dreneringen av Hellemyra - ei stor torvmyr som lå sentralt på Flat-Lista.

Det neste kapitlet i historien innledes med annen verdenskrig, da tyskerne anla den første flyplassen på Lista. Det førte til omfattende utfyllinger av våtmark og ytterligere senking av vannstanden i Slevdalsvannet og Nordhasselvannet. Den nye betongbanen ble lagt over det uttappede Tjørvevannet, nå kalt Tjørveymyra. Etter krigen ble flyplassen overtatt av Luftforsvaret og videre utbygd, hvilket medførte nye utfyllingsarbeider og dertil hørende drenering av våtmarkene rundt flyplassen.

Det siste kapitlet ble skrevet så sent som fra 1970-tallet til begynnelsen av 1990-tallet. Da skjøt dreneringsarbeidene fart på ny og sammenfalt således i tid med arbeidet for å få vernet de resterende våtmarkene på Flat-Lista. I 1970 skriver en aldrende Olav Haaversen

Westhassel [Haaversen-Westhassel, 1970 #47] et innlegg til avisen Fædrelandsvennen; "Det er trist, men det er nok eit faktum; Innan kort tid er Lista ei turrlagd bygd og sånn sett - Hellemyra dyrker dei mo med ein fart som gjer det i maskinalderen - Gåsemyra er snart dyrka. Norallvannet (Nordhasselvannet) er nifst turt. - Det same gjeld Slevdalsvannet. Busetnaden er i ferd med å eta seg inn mot Løgan og Nesivatnet (Nesheimvannet) frå alle kantar. Halvsumpene ute på Bauskje - Tjørve skal verte turre. O.s.v. - O.s.v. Lista er i ferd med å verta en kultiverd hage...."

Hva er borte og hva er igjen?

Tidligere utgjorde våtmarkene minst 25% av arealet på Flat-Lista, i dag bare omkring 10%. Det betyr at siden midt på 1800-tallet er 7000 da eller 7 km² våtmark tørrlagt. Mye av dette er omgjort til fulldyrket areal, men andre deler ligger ennå i dag som utmark

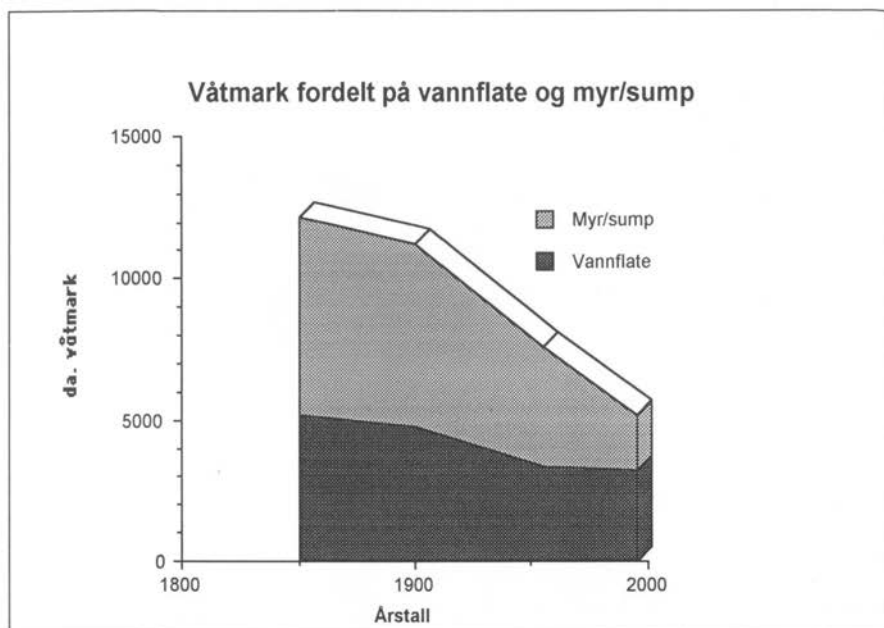
Det meste av det som har forsvunnet har vært myr og sump. Senkings- og dreneringsarbeidene har ikke i like stor grad gått ut over vannspeilene som myr- og sumpområdene. Likevel er fire av de syv grunne innsjøene som eksisterte på Flat-Lista for 150 år siden, helt eller nesten helt uttappet i dag. Og én av de tre gjenværende har fått sitt vannareal nesten halvert. Det største tapet av våtmarksareal har skjedd i vårt århundre:

- *Vannspeilene i dag utgjør i dag 6,5% av landarealet, mot 10,4% for 1850.*

- *Fastmarken, altså myr og sump, utgjør mindre enn 4%, mot kanskje 14% for 1850.*

Reduksjonen av våtmarksarealene har altså gått enda hardere ut over myr- og sumparealene enn de åpne vannarealene.

Det meste tapet av vannspeil skjedde i første halvdel av 1900-tallet, mens reduksjonen av myr og sump har akselerert også de siste 50 år (fig. 4). Ved inngangen til et nytt århundre er det så lite myr- og sumpareal på Flat-Lista at mulighetene for videre utdiking og oppdyrking vil være begrenset uansett. Mer enn halvparten av de gjenværende sump- og myrområdene

Figur 2: Våtmarksareal på Flat-Lista; utvikling siste 150 år.

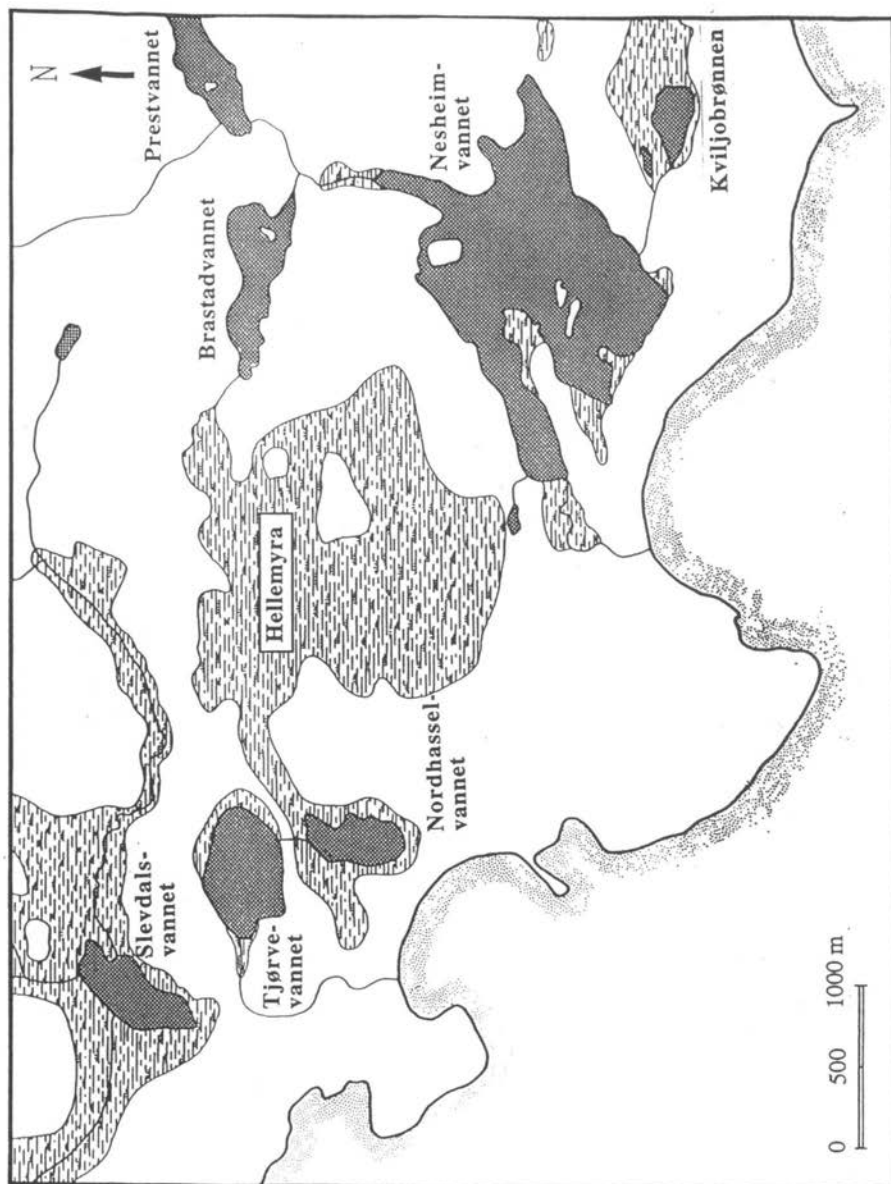
ligger på statens grunn inne på stasjonsområdet på Lista flyplass. Av de resterende er noe vernet, mens resten er privateid uten vern. Ikke-vernet myr og sump i privat eie på Flat-Lista, utgjør i dag bare små og spredte arealer.

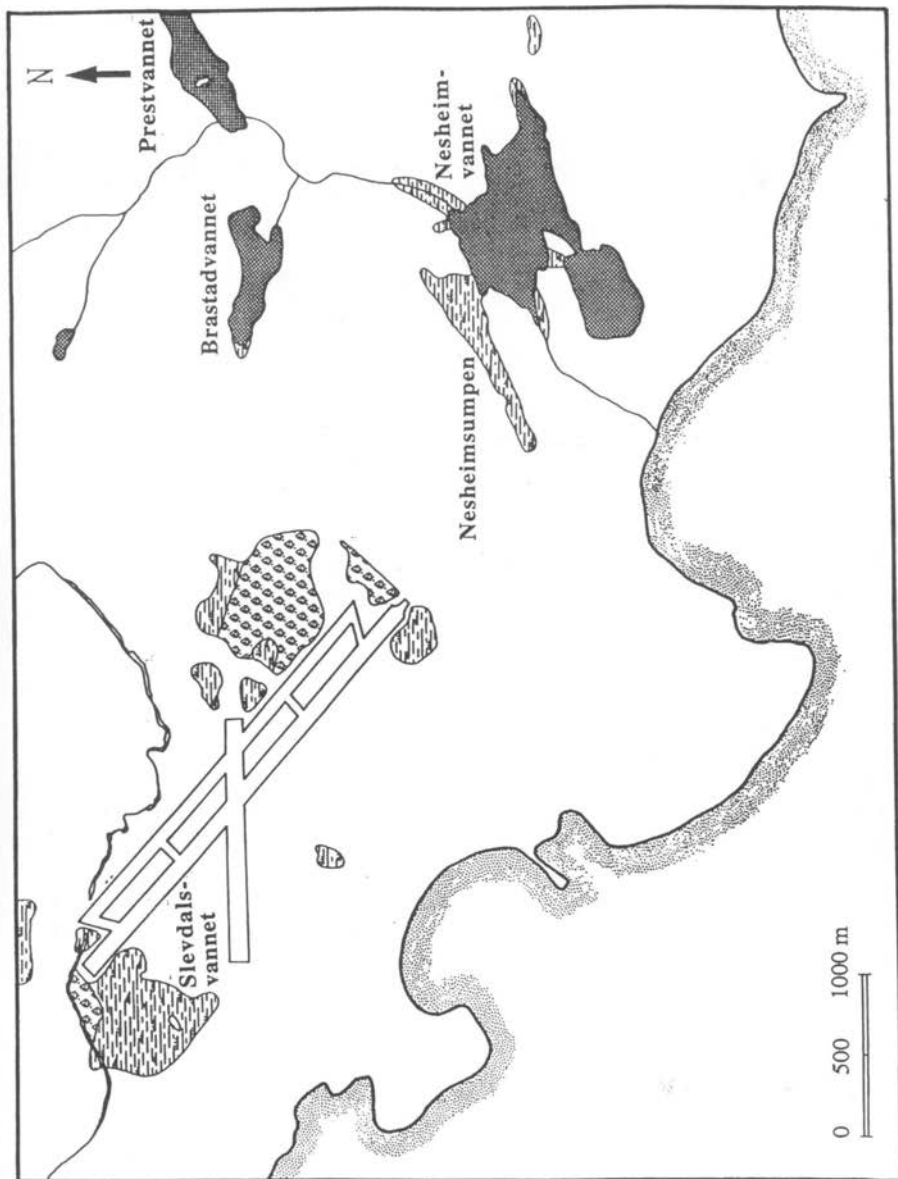
Karttegninger av del av Flat-Lista.

(fig. 3 og 4)

Karttegnningene over våtmarksområder på en del av Flat-Lista viser situasjonen omkring henholdsvis år omkring 1850 og 1995. Utsnittet dekker omkring 30 km² som stort sett tilhører Flat-Lista. Kartet som viser situasjonen omkring 1850, er utarbeidet på grunnlag av gamle kart (appendix I) og skrevne kilder (tabell 2), samt eget feltarbeid. Ved rekonstruksjon av gamle strandkilder er kotehøyde stundom brukt der kildematerialet er mangelfullt. Størst usikkerhet knytter det seg nok til utbredelsen av sump og myr. Dette gjelder kanskje spesielt det store bekkenet rundt Slevdalsvann, der områdene regelmessig ble oversvømt. Også Nesheimvanns tidligere standlinje er noe usikker, særlig nær det tidligere utløpet i vest, hvor det nok delvis var åpent vannspeil lenger vestover enn antydnet på kartskissen.

Figur 3: Kartutsnitt fra Flat-Lista omkring 1850, som viser utbredelse av våtmarker for de store drenerings- og senkingsarbeidene tok til.

Figur 4: Kartutsnitt fra Flat-Lista 1995, som viser utbredelse av våtmarker i dag.

Hvilke verdier har vi mistet?

Lite av de våtmarkene vi finner i dag er uberørt av de omfattende senkingsarbeidene som er gjennomført i løpet av 150 år. En tilsvarende utvikling fant sted på Jæren (Roaldkvam, 1985). De store vannene ble enten senket eller uttappet, og bekker og åer kanalisert eller lagt i rør. Dette for å gi nytt dyrkingsareal og hindre årvisse oversvømmelser av dyrket mark. I tillegg til de store senkings-, uttappings- og oppdyrkingsprosjektene er også et stort antall små vannansamlinger og våtmarker blitt fylt igjen eller drenert og dyrket opp.

Vi vet i dag ikke mye om hvilke landskaps- og naturverdier som gikk tapt. De få beskrivelser som finnes, tyder på et tidligere ekstremt rikt fugleliv sammenlignet med vår tid. Bernhoft-Osa (Bernhoft-Osa, 1939), som besøkte Lista så sent som i 1938, skriver at; "Lyngklædde strekninger skifter med myr og sivkransede vann og dyrkede grender." I dag er som nevnt lyngheiene og myrene i hovedsak oppdyrket, og flere av de vannene som ennå eksisterer i 1938, og som Bernhoft-Osa beskriver som rike fuglebiotoper, er i dag uttappet eller svært redusert.

Tjørvevann, Nordhasselvann og Kviljobrønnen er helt uttappet, mens bare en meget liten rest av vannspeilet gjenstår av Slevdalsvann. Disse vannene, sammen med Nesheimvann, som i dag er sterkt redusert i størrelse, utgjør et system av vannspeil og våtmarker som satte sterkt preg på dyre- og plantelivet, på landskapet og på menneskets aktivitet i dette. Også Brastadvann og Prestvann er blitt senket, mens Hanangervann og Kråkenesvann lenger øst er så godt som uberørt av drenerings- og senkingsarbeider. Disse har også hatt minst sump- og myrarealer i sin nærhet, og har ganske sikkert hatt mindre betydning for fuglelivet i det gamle Lista-landskapet. En del mindre sumpområder i den østre delen av Flat-Lista er fortsatt mer eller mindre intakte i dag. Det gjelder i første rekke Røyrtnjern, Haugetjern/Bleikedalsmyra og våtmarks-

området på Einarsneshalsen. Våtmarksområdet sør for Farsund Radio er derimot borte.

Sump- og torvmyrområdene på Flat-Lista er etter hvert blitt svært små. Også etter krigen og helt opp til i dag har drenerings- og oppdyrkingsprosjekter kontinuerlig redusert disse arealene. Dette har særlig gått ut over de vestre delene av Flat-Lista, har hatt mest sump- og myrområder. Av nyere prosjekter kan nevnes tidligere viktige hekkeområder for fugl som Kviljobrønnen, Vatnemarka, Veresumpen, Nordhasselmyra, Stavemyra og Langåkersmyra. Også oppdyrking av Hellemyra har foregått helt opp til i dag.

Det synes som om tørrleggingen og oppdyrkingen har hatt et oppsving i 1980- og 1990-årene, slik at det nå finnes svært få våtmarksområder igjen på Flat-Lista. De eneste unntakene av noen størrelse ligger innenfor gjerdet til Lista flyplass. Selv om disse utgjør en liten del av våtmarkenes tidligere omfang, er de store i forhold til vernet areal på Flat-Lista utenfor flyplassområdet.

Nesheimvannet med Kviljobrønnen

I dag utgjør Nesheimvann og myr- og sumpområdene rundt, bare deler av et tidligere store og rike vann- og våtmarksområder. Områdene har størst betydning som raste- og furasjeringsområde. Store mengder gjess og ender raster og beiter i Nesheimvannet i trekktiden. Vannet er også en viktig overvintringslokalitet for ender, gjess, svaner og riksefugler. Vannet fryser sjelden til, og kan framvisse hundrevis av ender og svaner i vinterhalvåret. Som hekkebiotop er Nesheimvannet svært redusert. Ikke bare er det meste av områdene rundt vannet drenerte, gjenvokste eller dyrket opp, men tidligere øyer og holmer er blitt landfaste. Derfor finnes det i dag forholdsvis lite hekkende vannfugl i vannet.

Landskapet omkring Nesheimvannet har gjennomgått store forandringer sammenlignet med tilstanden for 150 år siden. Vannet er blitt senket flere ganger, og framstår i dag med et

svært redusert vannspeil. Myr og sump er blitt grøftet og drenert, og nytt jordbruksland innvunnet. Dessuten er store mengder løsmasser fjernet eller flyttet gjennom uttak i grustak, bakkeplanering og utfylling i vannet og våtmarkene. Sump- og myrområdene rundt Nesheimvannet har skrumpet raskt inn, særlig etter siste krig.

Vannarealet for Nesheimvann har fra 1850 og til i dag avtatt fra omkring 1,8 km² til godt under det halve. Blant myr- og sumpområdene av noen utstrekning, er bare deler av Nesheimsumpen og Løgan tilbake.

Nesheimvann har i dag ingen øyer eller holmer. Dette gjør at mulighetene for hekkende våtmarksfugl i dag er mye mindre enn tidligere. På kaptein Normanns rektangelmåling fra 1891 kan man telle minst 15 øyer og holmer. Til sammenligning er Hanangervann med sine 12 øyer, holmer og

større skjær nå det eneste vannet på Flat-Lista med mange øyer eller holmer. Her hekker det i dag store mengder måker og mye andefugl og gress.

Opprinnelig var vannstanden i Nesheimvann omkring 5 m høyere enn i dag, da vannstanden ligger på 1 m o.h. Vannet er nå senket så mye som vel mulig. Vannspeilet ligger så lavt at man har fått inn saltvann ved springflo og storm. Saltvannet er svært uheldig fordi det påvirker dyre- og plantelivet, men også fordi bøndene rundt innsjøen benytter den til vanning. Senkingen av Nesheimvann gjorde det mulig også å senke vannstanden i Prestvann og Brastadvann, som i dag ligger på henholdsvis 4 og 3,5 m o.h.

Den første beretningen om senkingsarbeider er fra 1837. Det ble da holdt jordskifte på gården Nesheim. Utløpsåna var blitt gravd dypere, og de tørrlagte arealene ble fordelt mellom oppsitterne (Rudjord, 1981). Neste gang vi

Østre del av Nesheimsumpen 16. januar 1993. Bildet er tatt under en flom forårsaket av oppdemming av kanalen som fører ut av vannet. Vi kan her ane hvordan denne delen av vannet så ut tidligere. Blant annet kan den tidligere øya Store Danmark sees til venstre på bildet.
Foto: Knut S Olsen.

hører om senkingsarbeider er omkring 1860. De blir omtalt i rettsprotokoller fra 1859 og 1862 (Lyngdal ekstraretsprotokoll nr. 16: 347b, 504b og 506). Dette var omfattende arbeider som også omfattet Prestvannet og Brastadvannet, og som tørrla mye jord. Igjen ble de tørrlagte områdene delt mellom oppsitterne. Blant annet ble hele den vestre delen av Nesheimbukta tørrlagt. Dette hadde vært et frodig våtmarksområde med store svært grunne vannområder og en frodig sumpvegetasjon. Mye ble dyrket, men en del var for fuktig og ble inntil videre liggende som sumpområder.

Olav Haaversen Westhassel (Haaversen-Westhassel, 1970) skriver i en avisartikkel i Fædrelandsvennen om Nesheimbukta i 1860-70 åra; "Den gong gjekk Nesivatnet heilt inn i Kåde vegen. Der husa i Voan no stend, rodde min bestefar grundt vatn og fiska aure....".

I 1884 begynte Stortinget å bevilge statsstøtte til senkings- og uttappingsarbeider, og alt dette året ble det bevilget kr. 600 til senking av Nesheimvann, Prestevann og Brastadvann. Statsstøtten skulle utgjøre 1/3 av de totale kostnadene ved foretagendet. Åna ut av vannet ble rettet ut og nygravd store deler av veiet ut til havet. Om virkningen av denne senkningen skriver Haaversen-Westhassel (Haaversen-Westhassel, 1970) at store deler av Nesheimvannet ble tørrlagt; "Snorneset vart fastland. Odden vart fastland. Heile umrådet millom Kåde og Kådegarden heilt framom Østensen, Aurevold til Nesibruna - vart turrlagt, Dei veldige siv og sumparealane forsvann. Men det skulle ikkje slutta med dette...."

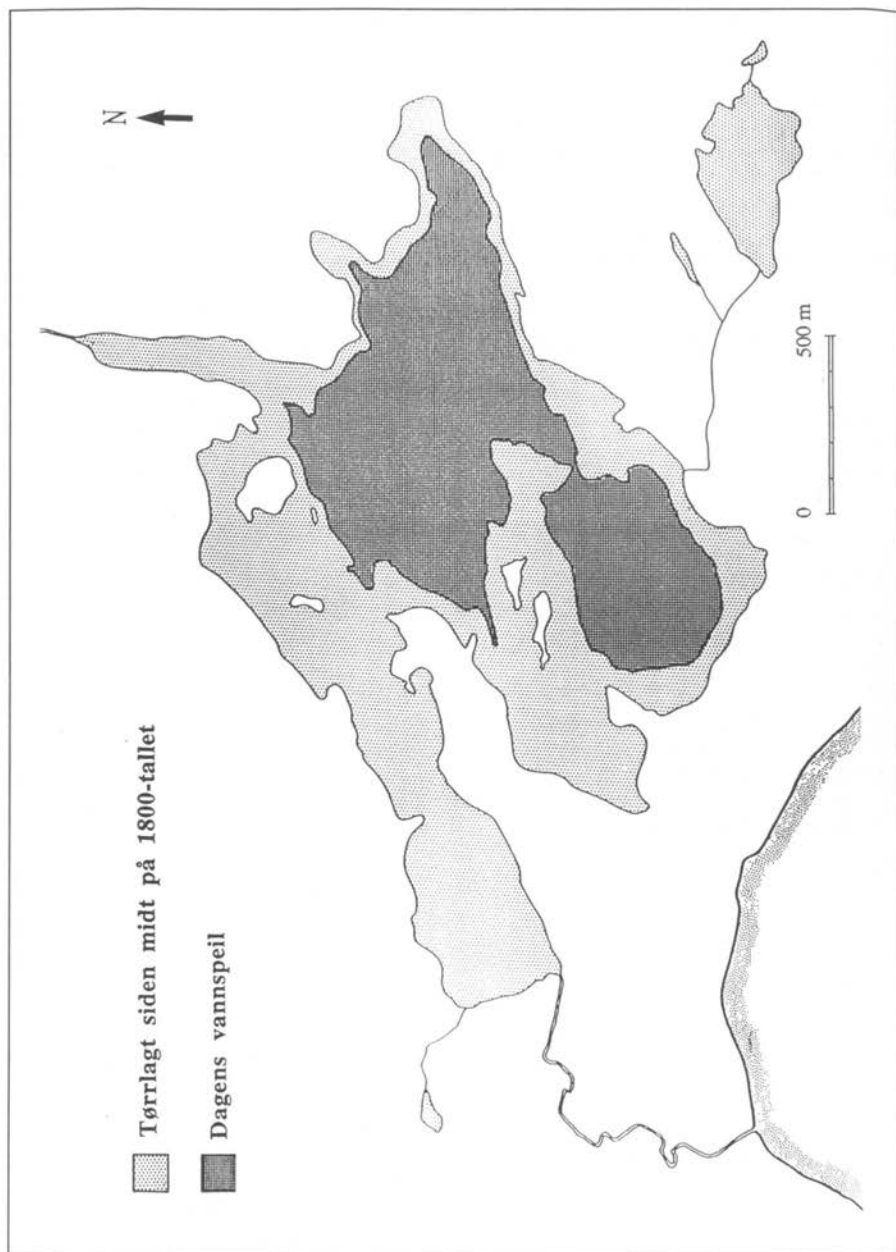
Det neste senkingsprosjektet ble det største av dem alle. Tidligere senkninger hadde skjedd ved at man hadde gravd den gamle utløpsåna dypere. Nå ville man i stedet grave et nytt utløp, og på den måten senke vannstanden betydelig. Den nye kanalen fra vannet ut i havet ville bli adskillig kortere enn den gamle åna. I 1911, etter flere års planlegging, ble arbeidene, som også omfattet Prestvannet, Brastadvannet og Hellemyra, påbegynt. Det ble til sammen bevilget 17.665 kr. i statsbidrag

til arbeidet. Dette var beregnet til å utgjøre 1/3 av de totale kostnadene.

Den nye kanalen ble til ved at man demmet opp vannet flere meter. Kanalen ble så delvis gravd ut. Deretter slapp man vannmassene løs, slik at vannet grov kanalen ferdig. Når arbeidet ble ferdig i 1918, var vannet senket med minst 2 meter. Også Prestvannet og Brastadvannet hadde fått senket vannstanden. Mye nytt jordbruksland kunne tas i bruk, men landskapet var radikalt forandret. Gården Nesheim lå ikke lenger på et nes ute i vannet. Vannspeilet hadde skrumpet inn til nesten det halve. Gamle sumpområder var blitt tørre, men store nye sumpområder var også dannet. Hele den store bukta nord for gården Nesheim ble tørrlagt, men det meste var for fuktig til å dyrkes opp. Disse arealene utgjør det vi i dag kjenner som Nesheimsumpen. Olav Haaversen Westhassel (Haaversen-Westhassel, 1970) beskriver det slik; "Heile umrådet aust for Nesibruna langs heile Nesigarden og til Kviljo på sørsida - langs austre Voan, Dyngvoll - Bakken - Skeime og langt upp i Brynegarden, via Logan på nordsida - vart turrlagt. Heile den store armen av vatnet mot Hassel forsvann på ei einaste natt. Det tidlegare store Nesivatnet vart no berre noko grann meir enn ein stor pytt."

Karttegningen over Nesheimvann (fig. 5)

Kartet viser strandlinjen omkring siste halvdel av 1800-tallet og i dag. Vannarealet er på disse 100 til 150 årene blitt redusert til under det halve. I dag er alle tidligere øyer og holmer blitt landfaste, og gården Nesheim, som tidligere lå på et nes ute i vannet, er ikke lenger omgitt av vann. Strandlinjen som viser Nesheimvannet på siste halvdel av 1800-tallet er for en stor del konstruert etter jordskiftekart fra 1863 til 1908, altså etter den første store senkingen i 1860. Før dette strakte for eksempel Nesheimbukta ennå lenger vestover langs utløpsåna enn det kartene indikerer. Også vannspeilene ved Kviljobronnen har vært større enn på kart-skissen som bygger på et jordskiftekart fra 1908.

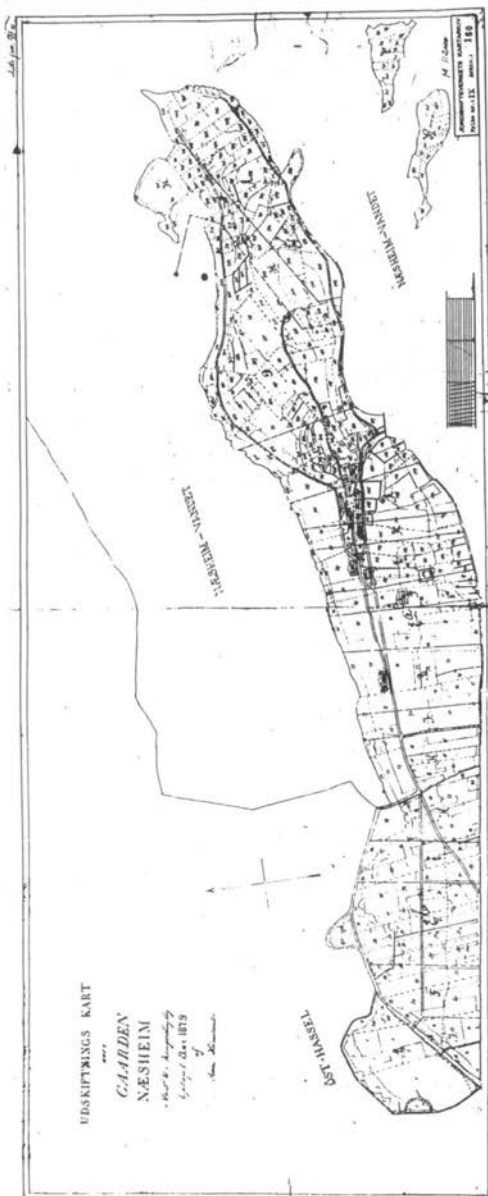

Figur 5 viser Nesheimvanns og Kviljobrønnens strandlinje på siste halvdel av 1800-tallet (tynn strek) og i dag (tykk strek). Kviljobrønnen er tjernet nederst i høyre hjørne. Den gamle åna ut til sjøen er tegnet inn, mens den nye kanalen ikke er tatt med.

Nesheimsumpen var fram til slutten av 1980-tallet en av de siste gode hekkelokalitetene på Lista for fugler som er avhengige av sumpområder. I 1986 ble det gjort utdikningsarbeide i sumpen, slik at grunnvannstanden falt. Etter dette har vegetasjonen mistet mye av sitt sumppreg, og de vestre delene området har mistet verdi som hekkelokalitet for våtmarksfugler.

Mindre drenerings og senkingsarbeider har foregått nesten helt fram til i dag. Opprensninger og fordypinger av utløpskanalen som ble utført i 1956 og 1978, førte også til at vannstanden i Nesheimvannet sank. Så sent som i 1982 ble utløpskanalen gravd opp, slik at bunnen av kanalen ble liggende under havnivå. Dette senket vannet med 15-25 cm (Brettum, 1986) og senket grunnvannstanden i deler av de gjenværende sumparealene. Dessuten fikk man problemer med at saltvann trengte inn i kanalen ved stormflo. I 1987 ble det bygd en reguleringsdam ved utløpet for å holde vannstanden stabil og hindre saltvannsinntrenging. Den oppgravde utløpskanalen med terskel, gjør at vannstandsvariasjonen gjennom året blir svært liten. Dette har vist seg svært uheldig for fuglelivet, særlig for rasterende vadere på ettersommeren og tidlig høst (Olsen, 1994).

I 1980 ble det gitt tillatelse til at en gruntvannsbukt ved Kviljo kunne fylles igjen, til tross for at vannet var midlertidig vernet. Bukta var trolig en av de beste lokalitetene for vadefugl ved Nesheimvannet (Pedersen, 1980b). Bare en liten del av bukta ble gjenfylt, men lokaliteten har i dag ikke samme verdi som tidligere, da vannstanden i dag bare en kortere del av året er høy nok til å fylle bukta - noe som antagelig skyldes senkingen av vannstanden i 1984. Brastadvannet ble senket ytterligere da utløpsåna som går gjennom tettstedet Vanse ble lagt i kulvert i 50-åra.

Figur 6: Jordskiftekart over innmarka på gården Nesheim 1879. Gardstunene ligger ut på et smalt nes i Nesheimvannet. I dag er ikke lenger Nesheim noe nes. Den store bukta på nordsiden av gården er blitt til en sump, og holmene nederst til høyre er blitt landfaste.

Kviljobrønnen.

I tilknytning til Nesheimvannet, sørøst for dette, lå tidligere et større våtmarksområde med flere større og mindre tjern og vannansamlinger. Lokaliteten omfattet det som kaltes Bronen eller Kviljobrønnen og Stormyra, og strakte seg nesten fra sørvestenden av Hanangervannet og vestover like til gårdstunene på Kviljo. Vegetasjonen bestod fram til oppdyrkingen begynte i 1980 av gras- og starrmyr og snellesump, samt sivområder med sjøsvaks og takrør, med en større takrørbestand i sørvest

Kviljobrønnen ble første gang forsøkt uttappet omkring 1890, etter at det i 1889 ble bevilget kr. 400 til "Senkning av Tjernene østre og vestre Bronen paa Gaarden Kviljord i Vanse, Lister og Mandals Amt" (Aarberetning angaaende de offentlige Foranstaltninger til Landbrugets Fremme i Aaret 1886).

Lokaliteten representerte et viktig landskaps-element og en svært sjelden naturtype også på landsbasis. Tilsvarende naturtype fantes bare på Jæren. "Brunnen" var en meget viktig hekke- og rasteplass for vadere og ender, samt viktig furasjeringsområde for stand- og streiffugl i området (Pedersen, 1979). Blant annet var Kviljobrønnen trolig den siste årvisse hekkelokaliteten for en koloni på flere par brushane på Sørlandet. Tidligere har brushanen hekket flere andre steder på Lista. Da oppdyrkingen startet i 1980, hekket 6 par her (Pedersen, 1980a).

Midt på 70-tallet ble det gjort et forgjeves forsøk på å få vernet Kviljobrønnen. Slik skriver da Olav Haaversen Westhassel [Westhassel, 1970 #47]: "Fuglelivet i Kviljobrønnen er enno rikt. Den som vil kosta på seg ei hyggjestund - skal koma til Lista til sumaran og så vandra omkring i dette 400 måls store umrådet. Han vil få ei rik natt. For natta er den som gjev mest. Det er ikkje noko å gjera med dette at brunnen vert turrlagt. Og med hev jau enno Røyrtyjødna og Skistadtjødne eg *ekko mellegran te* å trøste oss

med. Leve naturdrapet! Leve fuglefordrivinga!".

Vannstanden i tjernet ble senket omkring 1970 (Olsen, 1974)(Lista, 1979). Etter dette var det ved sommervannstand bare en liten del av vannflaten tilbake (Pedersen, 1979). Likevel lå det meste av myrområdene urørte, inntil oppdyrkingen startet omkring 1980. I dag er det meste av arealet oppdyrket. Kviljobrønnen var det siste store dreneringsarbeidet som ble fullført på Lista.

Slevdalsvannet og Groda

Det meste av det tidligere Slevdalsvannet utgjøres i dag av en av Norges største takrørskoger. En stor del av den gamle innsjøbunnen er våt snellesump, men takrørskogen koloniserer en stadig større del av disse arealene. Det meste av de store lynghei- og sumpområdene i Groda vest for Slevdalsvannet og Stavemarka, er i dag oppdyrket. Områdene rundt vannet er også delvis tatt i bruk til flyplassformål, i form av veier, rullebaner og forskjellige installasjoner. Tidligere var Slevdalsvann den vestligste av Flat-Listas grunne ferskvannsinnsjøer. Vannspeilet er nå nesten helt borte sommerstid, og den store takrørskogen i vest er i ferd med å bre seg innover den tidligere innsjøbunnen. Tidligere var det store flomvariasjoner her gjennom året. Myrstrekninger og fuktenger som strakte seg nedover mot vannet, ble årvisst oversvømt. Ennå i 1938 forteller Berhoft-Osa (Bernhoft-Osa, 1939) om "store til dels gressvokste myrstrekninger" rundt vannet og om en "ypig" vegetasjon ute i selve vannet.

Området ved Slevdalsvann er ennå i dag et viktig fugleområde. Omkring 220 arter er observert i dette våtmarksområde - et meget høyt tall. Vannet er et av de viktigste - om ikke den viktigste - rasteplassen for sangere i Norge, og 7000 småfugler blir årlig ringmerket i trekktiden av ornitologer fra Lista ornitologiske stasjon (Røer, 1993)(Røer, 1994)(Lorentzen, 1995). Spesielt tallrike er de artene som er avhengige av takrørskoger.

Sleddalsvann påsken 1947 eller 1948. Bildet er tatt fra sydvest og viser at mesteparten av det som nå er takrørskog tidligere var åpen vannflate. Utyllingen av rullebanen og ammo-området i øst var heller ikke utført da dette bildet ble tatt. Foto: Kristian Olsen ?

Takrørområdet ved Sleddalsvann er den klart største rasteplassen i Norge for trekkende sivsangere og rørsangere. Årlig ringmerkes i størrelsesorden 700-1000 sivsangere og omtrent like mange rørsangere ved Sleddalsvann. Dette utgjør mer enn halvparten av alle merkede sivsangere og rørsangere i Norge i løpet av et år. Området inneholder også sjeldne hekkende arter, som blant annet myrrikse, gresshoppesanger og skjeggmeis. Hekkebestanden av sivsanger er sannsynligvis den tetteste i Norge. I 1994 ble den beregnet til 220 par og i 1995 til 243 par. Området er også viktig for trekkende og overvintrende ande-, vade- og riksefugler, og blant annet den viktigste trekk- og overvintringslokaliteten for sårbare arter som vannrikse og myrrikse i Sør-Norge.

Også Groda nord til Veresumpen var tidligere viktig både som hekkebiotop og rasteplass for våtmarksfugl. Spesielt viktig for vadere og ender var Pytten og områdene rundt, hvor det helt inn på 1980-tallet hekket brushane. Området her ble drenert og oppdyrket ca. 1984-85.

Sleddalsvann og våtmarksområdene i Groda ble dannet i et stort grunt bekken i form av en stor moreneslette bare 2,5-3 m o.h., etter at havet trakk seg tilbake så sent som for 3000 år siden (Sørensen, 1985). Før dette må området ha vært en stor, sammenhengende, grunn havbukt.

Innsjøen som ble dannet innerst i bekkenet ble liggende i et stort lavtliggende lende, som ble oversvømt regelmessig etter som vannivået i innsjøen steg og sank gjennom året. Slike oversvømmelser fører til at våtmarkene holdes ved like og ikke gror igjen. Dette fenomenet har nok også vært karakteristisk for de lavereliggende, fuktige områdene rundt Nesheimvannet før dette ble senket. Disse årvisse oversvømmelsene ved Sleddalsvann er beskrevet som et problem for landbruket rundt vannet. Særlig de flate sumpområdene nord for vannet og vestover langs utløpsåna mot fyret, har regelmessig stått under vann. Ved jordskifte på garden Velle i 1843 ble marka mot Sleddalsvann fortsatt liggende som sameie, "da en stor deel af marken til visse tider gaaer under af vand" (Rudjord, 1980). Ennå i dag kan gamle fortelle at områdene rundt vannet og langs Åna utover mot fyret

stod helt under vann i perioder. Oversvømmelsene ble stadig mindre for hver gang det ble gjort senknings- og dreneringsarbeider. Men flommene pågikk helt fram til begynnelsen av 1950-årene. Så ble det gravd en kanal utenom Slevdalsvannet og Åna ble gravet dypere og bredere helt ut til sjøen i Vågsvollvåien.

Den normale sommervannstanden i Slevdalsvannet har trolig ikke vært høyere enn omkring 2 m o.h., men har i flomperioder trolig ofte steget minst én meter. De første senkingsarbeidene har nok i første rekke begrenset flomperiodene. Selv om dette ikke i første omgang resulterte i vesentlig reduksjon av den åpne vannflaten, førte det utvilsomt til en raskere gjengroing og dermed over tid et minkende vannspeil.

Rudjord (Rudjord, 1981) antyder at navnet på Slevdalsvann opprinnelig har vært Altvatne, hvor "alt" kommer av det gamle ordet "alpt" eller svane. Det er sannsynlig at denne grunne innsjøen har vært en viktig raste- og overvintringslokalitet for sangsvaner helt siden det oppstod for kanskje 3000 år siden. Derfor var det kanskje fuglene som gav opphav til det første navnet på vannet.

Like etter århundreskiftet kom det i stand planer om omfattende senkingsarbeider. Arbeidene ble kostnadsberegnet til i underkant av 20.000 kr. I 1910 ble det bevilget kr. 2.100 i statsbidrag til uttapping av Slevdalsvannet, og i 1911 og 1912 til sammen ytterligere kr. 4230. Det ble gravd en kanal over vannet, og utløpsåna utover mot Lista fyr ble senket. Disse arbeidene var ikke ferdige før i 1915 (Rudjord, 1980). I 1930-åra hadde et stort takrørbelte bredd seg langs vestbredden av vannet og ved innløpet av Åna nordøst i Råstadbukta. Det var ikke fulldyrket mark noe sted rundt vannet, men områdene ble brukt til beite.

Den neste store senkingen ble gjort under siste krig, da tyskernes flyplass ble anlagt. Det ble først bygd en stor plankerullebane i Groda vest for vannet. Senere ble det anlagt en bred

betongrullebane som ender sørøst for vannet. Resten av flyplassanlegget ble for en stor del plassert i myr- og sumpområdene i nord og øst. Dessuten ble det bygd en stor kulvert fra flyplassen og ut til Nordhasselbukta (Lista, 1979). Vannet fra Åna kunne dermed sendes sørøver og rett ut i havet, i stedet for vestover mot Slevdalsvannet.

Den største senkingen av vannivået skjedde midt på 1950-tallet. Forsvaret hadde overtatt flyplassen etter krigen, og ønsket å oppgradere flyplassen. Det ble anlagt ny rullebane i 1954-55, og det ble satt opp gjerde rundt flyplassområdet, som også innbefatter Slevdalsvannet. Vannstanden i hele våtmarksområdet ble senket ved at det ble gravd en kanal rundt vannet. Dette førte til at det ikke lenger ble noen gjennomstrømning av vann gjennom Slevdalsvannet. Byggingen av ny rullebane førte dessuten til at Vellebukta nordøst i Slevdalsvannet ble fylt igjen.

Senkingen av vannstanden samt tapet av gjennomstrømning, førte til større opphoping av næringsstoffer, og dermed en enda raskere gjengroing av det gjenværende vannspeilet. På sommerstid i dag er det bare igjen et par små myrpytter på noen hundre kvadratmeter, av en sommervannstand som dekket vel 200 da tidlig på 1900-tallet.

Slevdalsvann har i lang tid hatt et mer eutroft preg enn de andre vannene på Flat-Lista. Vannet har hatt et takrørbelte langs vestbredden i hvert fall fra tidlig på 1900-tallet. At det vokste opp et takrør bare på vestsiden av vannet, skyldes trolig at den fremherskende vindretningen er fra vest eller nordvest. Bølgenes påvirkning på østbredden har sannsynligvis holdt vannspeilet åpent og hindret etablering av vannplanter med påfølgende gjengroing. Ennå i dag har takrørbestanden sitt tyngdepunkt i de vestlige deler av sumpen, men erobrer stadig nytt land. Den er i ferd med å spre seg mot øst og utover i snellebeltet og det som tidligere utgjorde vannspeilet.

Fuglelivet har trolig vært rikt i Slevdalsvannet helt siden det ble avsørpt fra havet en gang i bronsealderen. Med jordbruket har vannet fått tilførsel av næringsstoffer, og alt på begynnelsen av 1900-tallet har det tydeligvis vært forholdsvis næringsrikt. I følge Berghoft-Osa (Bernhoft-Osa, 1939) "meddeler o.r.sakfører Slevdal at mange par at i 80-årene (1880-årene) ruget årvisst i Slevdalsvannet", noe som tyder på at vannet allerede da har hatt en frodig vann- og kantvegetasjon. Første observasjon av Sothøne i Norge var på Tjørve i 1876, da en nesten flygedyktig unge ble skutt (Haftorn, 1971). Også Vesthassel (Vesthassel, 1926) skriver at sothøna hekker i Slevdalsvannet. Når Griffin og hans kolleger besøkte vannet i 1956, var den siste store flyplassutbyggingen ferdigstilt. Griffin et al. (Griffin, Harrison, & Swales, 1956) forteller at vannet delvis var fylt igjen. De beskriver et stort takrørbelte langs vestsiden av vannet, men at bare en liten del av det tidligere vannspeilet gjenstår. Nå er også brushane og myrsnipe borte. Derimot forteller de om mange ender, både stjertand, brunnakke, stokkand og krikand.

Det store takrørrområdet har også vært viktig for fuglelivet. Store mengder trekkende småfugler oppholder seg i takrørskogen. En del arter trenger denne naturtypen som hekkebiotop. Noen arter har ikke reir andre steder enn i store takrørskoger, for eksempel rørdrum og skjeggmeis. De trenger takrørskoger på mer enn 200 da (Ward, Hirons, & Self, 1995). Skjeggmeisen er en helt ny art i Norge, og en del par hekker nå i takrørene ved Slevdalsvann. Takrørskogen er dessuten et svært viktig overnattingsområde for fugler på trekk. Opp til 1500 låvesvaler og 50.000-60.000 stær er registrert samtidig.

Tjørvevann og Nordhasselvann

Tjørvevann og Nordhasselvann er i dag helt uttappet. De lå tidligere vest på Flat-Lista mellom gårdene på Tjørve og Hassel. De var svært grunne, med ganske fattig sumpvegetasjon langs breddene. Likevel har de nok vært viktige for våtmarksfuglene, både som hekkelokalitet og som raste- og overvintringslokalitet. Tjørsåna rant fra Nordhasselvannet til Tjørvevannet og videre til sjøen. Det meste av

Dette er den siste delen av det tidligere Nordhasselvannet som ble dyrket. Bildet er tatt så sent som mars 1992, men kort tid etter bildet ble tatt ble også dette området odelagt. Foto: Knut S Olsen

Nordhasselvannet ble uttappet ved at det ble gravd avløp utenom det tidligere Tjørvevann til nedre del av Tjorsåna, slik at vannets vei til havet ble kortere.

Tjørvevann

I dag ligger halvparten av det tidligere Tjørvevann under rullebanen på flyplassen. Resten er delvis oppdyrket og delvis myr gjenvokst med lauvskog og kratt, og har liten verdi for våtmarksfugl. Vannet ble uttappet allerede før 1857 (Rudjord, 1981). Da ble det holdt jordskifte og det tørrlagte vannet delt mellom oppsitterne. "Vannstykkane" som disse teigene ble kalt, ble brukt til torvskurd i det som nå kalles Tjørvevann. I 1897 (Stangeland, 1897) beskrives Tjørvevann som en knapt 150 da stor torvmyr. I 1894 ble den herjet av en stor myrbrann (Stangeland, 1897). Torva fra Tjørvevann hadde ord på seg for å være av dårligere kvalitet enn den fra Hellemyra. Den var mest av det man kalte "flingretorv", med gras på toppen.

Nordhasselvann

Det tidligere Nordhasselvann er i dag stort sett oppdyrket. Det første forsøket på å senke vannet ble gjort omkring 1860. Vannet ble også inngjerdet med steingjerde, slik at dyra som beitet langs vannet ikke skulle vade eller svømme over. Men noen vesentlig senking av vannspeilet kom ikke i stand før i 1905 (Lista, 1979). Da ble det gravd kanaler fra vannet og vestover til Tjørveåna, og det meste av vannspeilet forsvant.

Vesthassel (Vesthassel, 1926) forteller at brushanen har tilhold i det uttappede Nordhasselvannet. Nordhasselvann forsvant helt i forbindelse med drenering da tyskerne anla flyplassen i 1942-43. Det ble da bygd en stor kulvert fra flyplassen og gjennom området. Lenge ble det liggende igjen et fuktig sump- og myrområde. Og så sent som i 1988 hekket et jorduglepar på restene av våtmarka

der vannet hadde ligget. Dessuten hekket brushane til 1967 og særlig myrsnipe i hvert fall fram til 1978.

Nå er det lite eller intet igjen av dette våtmarksområdet. Sommeren 1978 ble grøftene rensket og gravd dypere. I 1979 ble restene av det som etter tørrleggingen ble hetende Nordhasselmyra foreslått vernet. I dag er stort sett hele arealet oppdyrket.

Hellemyra

Hellemyra var tidligere dominerende i Listalandskapet. Dette store myrkomplekset lå sentralt på Flat-Lista, omkranset av innsjøer, lynghei og dyrket mark. Midt på 1800-tallet dekket Hellemyra minst 3000 da (Meberg, 1951).

De gjenværende, ikke oppdyrkede delene av myra utgjør i dag omkring 600 da — altså omkring 1/5 av det opprinnelige arealet. Den vesentligste delen av dette ligger inne på flyplassområdet. Likevel er heller ikke disse områdene intakte. Det meste av arealet er i ferd med å gro igjen med lauvkratt. Det er to hovedårsaker til denne gjenvoksingen. Den første er at grunnvannstanden har sunket på grunn av grøfting og oppdyrking av områdene rundt. Den andre årsaken er at området ikke lenger blir beitet. Hellemyra var tidligere ikke bare et sted hvor man hentet brensel, men var også en viktig beiteressurs.

Det meste av arealene besto opprinnelig av lyngbevokst torvmyr. Stangeland (Stangeland, 1897) målte torvmyrarealet til 2700 mål. I tillegg kom en del våtmark som ikke hadde karakter av torvmyr. Det mange større dammer eller tjern i Hellemyra, særlig i sørøst. De fleste av disse ble tappet ut i forbindelse med at Hellemyra ble drenert direkte ut til havet i 1989-90. Det vegetasjonsrike Østhasseltjernet var omgitt av snellesump og grasmyr.

Tidligere Hellemyra, representert av Østhasseltjernet, det mest fuglerike av de mange små tjernene og dammene i myra. Tjernet er også tegnet helt til venstre på figur 5. Nædestøtet mot Hellemyra ble gjort i 1989 da det ble lagt rør fra myra og direkte ut i havet, dette prosjektet fikk over 1 mill. kroner i støtte fra staten. Så sent som 07.02.1988, da dette bildet ble tatt, var hele den sørostre delen av Hellemyra intakt. Foto: Knut S Olsen.

Mye av torvlaget ble fjernet gjennom generasjoners uttak av torv fra myra. Da torvskjæring i stor stil tok til på slutten av 1700- tallet, lå myra trolig 2-3 meter høyere enn i dag (Meberg, 1951)(Lista, 1979). Stangeland (Stangeland, 1897), som undersøkte myra for 100 år siden, beskrev den som ikke spesielt dyp, ofte mindre enn 2-3 meter, men at den en del steder var omkring 4-4,5 meter. Torvskurden tok slutt etter annen verdenskrig, og torvlaget var nok da ganske grunt mange steder. Oppdyrkingen skjøt fart etter krigen, og har vært særlig intensiv de siste par tiårene. Mange steder var torvlaget da så grunt at resten av torva lett kunne blandes med de underliggende sand- og morene-massene ved hjelp av en gravemaskin.

Restaurering og nyskaping av våtmarker.

Restaurering av våtmarker og vannsystemer er blitt et hett tema mange steder ute i verden. I

dag finnes det i mange land vilje og interesse for både å gjenskape og nyskape våtmarker. Her i Norge er dette forholdsvis nye tanker.

Restaurering av Nesheimsumpen og Slevdalsvannet.

Våtmarkene på Lista har og har hatt meget stor verneverdi, både ut fra biologiske og kulturelle hensyn. De tilhører en landskapstype som en ellers i Norge bare finner på Jæren, og som i dag er svært truet. Det store tapet av slike områder gjør at det synes rimelig å vurdere restaurering av en eller flere lokaliteter på Flat-Lista. En slik vurdering er et resultat av kriterier som sjeldenhet, mangfold, estetikk og kulturhistorie. I første rekke handler det om en landskapstype som er forsvunnet eller er i ferd med å forsvinne, samt om nøkkelhabitater for fugletrект i Nord-Europa, men også for fuglelivet generelt.

I dag er det kun en liten dam på noen få hundre kvadratmeter igjen av vannspeilet i Slevdalsvann, de siste årene har også denne vokst helt igjen med vannplanter sommerstid. Uten en restaurering av vannet vil det i løpet av få år kun være takrør- og lauvskog igjen på denne rike lokaliteten. Bildet er tatt mot sørøst den 29.08.1992. Foto: Knut Olsen.

Det er to områder som peker seg ut for fremtidig restaurering. Det er Nesheimsumpen og Slevdalsvannet. Disse to utgjør i dag de to eneste gjenværende større sumpområdene på Flat-Lista, med unntak av restene av torvmyra Hellemyra.

Nesheimsumpen.

Nesheimsumpen var tidligere en bukt av Nesheimvann, men senkingsarbeidene gjorde den om til en stor sump som strakte seg nordvestover fra vannet. Sumpen var inntil for få år siden en nøkkelbiotop for våtmarksfugl på Flat-Lista. For eksempel var myrriksene i området avhengige av områdene med elvesnellevegetasjon.

Sumpområdet var et av de aller siste i sitt slag - ikke bare i dette landskapet, men også i Norge som helhet. Derfor ble det meste av

Nesheimsumpen midlertidig vernet i 1980 som en del av Nesheimvann naturreservat. Den var da intakt og utgjorde omkring 180 da. Endelig status som naturreservat fikk området i 1988. Nesheimsumpen er det eneste vernede myrområdet som inngår i "Lista våtmarkssystem".

Til tross for vernestatusen ble området utdikt etter 1980. Dessuten ble vanntilførselen til området fra Hellemyra ført en annen vei. Det er også av betydning at Nesheimvannet ble senket 15 cm i 1984 - også dette skjedde etter at vannet og sumpen ble vernet.

Drenering av vernet våtmark skulle i prinsippet ikke være mulig. Like fullt er Nesheimsumpen i dag på god vei til å forsvinne. Senkingen av grunnvannstanden har ført til at store deler av området i løpet av få år har endret karakter fra sump til fukteng eller beitemarksvegetasjon. (Pedersen 1993). Områder som tidligere var elvesnelle- og flaskestarrump er blitt til fuktig

beitemark. Andre områder er allerede i ferd med å vokse igjen med lauvkratt.

Det eneste som kan redde Nesheimsumpen er en restaurering. Det er usannsynlig at en naturlig gjengroing av diker og grøfter vil restituere sumpen. Foruten en restaurering av selve sumpen vil også en heving av vannstanden i Nesheimvann kunne ha positiv effekt.

Slevdalsvann

Det eneste sumpområdet på Lista som i dag er av større betydning enn Nesheimsumpen, er Slevdalsvann.

Hele området eies av staten og ligger innenfor flyplassgjerdet på Lista flystasjon. Vern av Slevdalsvann har vært vanskelig å diskutere tidligere fordi området var en del av en militær flyplass. Forsvaret har nå lagt ned Lista flystasjon. Derfor er det igjen aktuelt å diskutere vern av Slevdalsvann.

Men også Slevdalsvann er i ferd med å gro igjen. Døde plantedeler fra sumpvegetasjonen brytes saktere ned enn det produseres nytt. I taksrøskogen kan landhevingen på grunn av oppsamling av organisk materiale, være helt opp til 1 cm i året. Der taksrøvegetasjonen brer seg utover, vil utviklingen mot tørrere mark gå raskere. Etter hvert vil lauvskogen følge etter og ta over stadig større arealer.

Både eierforholdene og verdien av et fremtidig restaurert Slevdalsvann som også har fått tilbake et større permanent vannspeil, er sterke argumenter for at dette området bør bli det første store restaureringsprosjektet for våtmarker i Norge.

Forfatterens adresse:

Even Tjørve
2620 Follebu.

Litteratur:

- Bernhoft-Osa, A. (1939). *Fra fuglelivet på Lista*. *Stav. mus. årsh.*, 48(1937-38), 125-133.
- Brettum, P. (1986). *Vannkvalitetsvurderinger av innsjøer på Lista 1985* (NIVA-rapport No. 1821). Norsk institutt for vannforskning.
- Griffin, D. M., Harrison, C. J. O., & Swales, M. K. (1956). *A Review of Ornithological Observations at Lista South Norway*. *Sterna*, 23(1), 3-46.
- Haftorn, S. (1971). *Norges fugler*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Haaversen-Westhassel, O. (1970, 3. nov. 1970). *Kviljobronnen på Lista*. *Fædrelandsvennen*, p. 1.
- Lista, U. f. s. a. v. p. (1979). *Naturvern på Lista* No. Fylkesmannen i Vest-Agder.
- Lorentzen, N. H. (1995). *Slevdalsvann*. *Piplerka*, Supplement *Piplerka Årgang 24*, 49-50.
- Meberg, D. J. (1951). *Lista i Helg og yrke*. Eget forlag.
- Olsen, K. (1974). *Bestandstaksering av sivsanger (Acrocephalus schoenobaenus) i Farsund kommune i 1973*. *Piplerka*, 7(1), 40-45.
- Olsen, K. S. (1994). *Fuglelivet i Nesheimvann - en oppsummering*. *Piplerka*, 25(1), 5-55.
- Pedersen, O. (1979). *Kviljobronnen - en dødsdomt våtmark*. *Piplerka*, 9(2), 47-56.
- Pedersen, O. (1980a). *Kviljobronnen odelegges*. *Piplerka*, 10(3/4), 49-50.
- Pedersen, O. (1980b). *Nesheimvann anno 1980*. *Piplerka*, 10(3/4), 50-53.
- Pedersen, O. (1993). *Flora og vegetasjon i Nesheimvann naturreservat og Prestvann fuglefredningsområde. - Botanisk fagrapport med forslag til skjøtselstiltak*, VegeDataConsult.
- Roaldkvam, R. (1985). *Ferskvatn på Jæren for 100 år siden og i dag*. In *Natur vi må verne* (pp. 121). Stavanger turistforening.
- Rudjord, K. (1980). *Listaboka I, Gard og folk*. Farsund: Farsund kommune.
- Rudjord, K. (1981). *Listaboka II, Gard og folk*. Farsund: Farsund kommune.

- Røer, J. E. (.). (1993). *Lista Ornitologiske stasjon, Årsrapport 1992. Supplement Piplerka årgang 24.*
- Røer, J. E. (.). (1994). *Lista fuglestasjon årsrapport 1993. Supplement Piplerka årgang 24, 1-101.*
- Stangeland, G. E. (1897). *Om Torvmyrer i Norge.* Oslo: Aschehoug.
- Sørensen, T. (1985) *Kystgeomorfologi på Lista.* Naturgeografi, Univ. i Oslo.
- Vesthassel (1926). *Litt om dyreliv og jakt på Lista.* In A. Berge (Eds.), *Lista en bygdebok* (pp. 97-112). Tønsberg:
- Ward, D. E., Hirons, G. J., & Self, M. J. (1995). *Planning for the Restoration of Peat Wetlands for Birds.* In B. D. Weeler, S. C. Shaw, W. J. Fojt, & R. A. Robertson (Eds.), *Restoration of Temperate Wetlands* (pp. 207-222). Chichester:

Sørlig heilo, sørlig myrsnipe og brushane **- arter som har forsvunnet fra Lista p.g.a endringer i landskapet.**

Av Knut Sighjorn Olsen.

I artikkelen "Våtmark og landskap på Lista de siste 150 år" presenterer forfatteren, Even Tjørve, våtmarkenes historie på Lista. Mange vil nok lure på hvor rikt fuglelivet var på Lista da store deler av landskapet ennå var dominert av myrer, sumper og vann. Særlig sterkt rammet er hekkebestanden av mange, kanskje de fleste, tradisjonelle våtmarksartene. Blant annet har nesten samtlige bestander av hekkende vaderarter beviselig gått sterkt tilbake. I denne artikkelen vil jeg ta for meg tre arter av vadere som dessverre har forsvunnet helt som hekkefugler fra Lista, og dermed også fra Vest-Agder. Lista var nemlig disse artenes eneste hekkeplass i fylket.

Landskapsendringenes konsekvenser for fuglefaunaen.

I ovennevnte nevnte artikkel fremgår det at vannspeilene på Lista har blitt redusert fra 10,4% til 6,5%, og myr og sump fra 14% til 4% i løpet av de siste 150 år. Dersom en også tar hensyn til kvaliteten på de gjenstående våtmarkene har ødeleggelsene vært enda verre enn tallene kan tyde på. De aller fleste av de gjenstående våtmarkene har sterkt redusert verdi for våtmarksfugl. Dårlig vanntilsig og lav grunnvannstand på grunn av at omkringliggende områder er drenert ut gjør at mange av myrene tørker helt ut om sommeren. Busker og kratt har vokst opp over alt og langs de gjenværende vannene står skogen for det meste helt ned til vannlinjen. I de få områdene som ennå er for fuktige til at trær kan gro har siv og takrør tatt over så og si alt areal, en fordel for noen arter, men ødeleggende for mange andre.

Hvilke deler av fuglelivet har så blitt påvirket av alle forandringene? Når en leser gamle artikler og feltnotater legger en mest merke til de kolossale forandringene som har skjedd i hekkefuglefaunaen. Ender, vadere, riksefugler og mange arter spurvefugl som er avhengige av våtmark eller åpent landskap fantes spredt over store deler av Lista i helt andre antall enn i dag. De artene som nå finnes i større antall er først og fremst spurvefuglarter som hekker i områder med skog og kratt samt i tettbygd strøk. Greit nok det, vil mange si, noen arter kommer, og andre går. Problemet er bare det at de fleste av disse artene har massevis av gode biotoper spredt over hele landsdelen og derfor er svært tallrike i antall. Mange av artene som er på vei ut er svært presset da det finnes få brukbare hekke lokaliteter for dem i landsdelen. De er fåtallige fra før, og i fare for å forsvinne helt i store deler av landet. Diversiteten og det biologiske mangfoldet

totalt sett er derfor sterkt skadelidende av den utviklingen som har vært, og fremdeles pågår.

Det er klart at også vår- og høsttrekket av en del arter har blitt negativt påvirket, men dette er ikke så drastisk som for hekkefuglfaunaen. For det første er enda store deler av Listastrendene intakte, og for mange våtmarks-arter har nok strendene alltid vært viktigere rasteplasser enn de innenforliggende våtmarkene. De fleste andefugler o.l som er avhengige av ferskvann ligger i trekktidene langt ut på de åpne vannflatene som det enda er en del igjen av. En del vaderarter som hekker i våtmarker raster i trekktidene like gjerne på dyrket mark. Om høsten og våren er dessuten nedbørsmengdene såpass store at også dyrket mark og beitemark blir brukbare biotoper for arter som krever våtmark for å raste. Av arter som definitivt har fått drastisk reduserte rastemuligheter på Lista kan følgende nevnes: Hegrer, svaner, noen gressand-arter, tringavadere, bekkasiner, spover, rikser og vannhøns.

Den funksjonen Lista har som overvintrings-lokalitet er nok enda mindre redusert enn trekkfunksjonen da de fleste av de ødelagte områdene frøs helt til og vinteren. Men ikke desto mindre kan det påvises flere negative forhold: Vannene fryser trolig lettere til da vanngjennomstrømningen er redusert ved at de tidligere våtmarkene flere steder blir drenert direkte ut i sjøen gjennom rør. Dessuten er vindomrøringen som alltid har sørget for rotasjon av vannmassene i vannene på Lista er ikke så god som før. Mindre vannspeil i kombinasjon med skog rundt vannene gjør av vinden ikke får så godt tak som før. Iallfall i milde perioder ble mange av de tidligere sumpene på Lista flittig brukt som beiteområder av svaner og gress. Nå har de isteden for trukket inn på dyrket mark til stor irritasjon for mange bønder.

I første omgang har jeg valgt å fokusere på hvilke følger landskapsforandringene på Lista har hatt for hekkende våtmarksarter. Jeg vil prøve å illustrere dette ved å presentere utviklingen i hekkebestanden av tre tidligere

ganske vanlige vaderarter på Lista: Sørlig heilo, sørlig myrsnipe og brushane.

Kilder.

Fra 1700 og 1800-tallet finnes det kun noen få kilder over fuglelivet på Lista og alle er nok så overfladiske og gir på ingen måte noen samlet inntrykk av hvordan fuglelivet egentlig var. Enkelte svært interessante opplysninger kan en dog finne innimellom. Fra 1743 foreligger en beskrivelse over Lister og Mandals amt av fogden Andreas Tostrup og i 1794 gav P Holm ut "Forsøg til en beskrivelse over Lister og Mandals amter". Disse skriftene har en del spredte opplysninger om fugleliv og jakt på Lista. Den første faglige undersøkelsen av fuglelivet ble gjort av Stud. medic. H. Rasch og Stud. juris. Chr. Platou, som oppholdt seg på Lista midtsommers 1833. I siste halvdel av 1800-tallet gjorde den mer kjente ornitologen Robert Collett flere reiser til Lista hvor han studerte fuglelivet.

Fra begynnelsen av 1900-tallet finnes det også heller få kilder. I et eget kapittel i bygdeboka "Lista" som kom ut i 1926 gir lektor Vesthassel en ganske god beskrivelse av fuglelivet. Her referer han blant annet til observasjoner av Olav Haaversen Vesthassel, trolig Listas første amatørornitolog. Våren/forsommeren 1938 hadde A Bernhoft-Osa og en engelsk zoolog, Mr. Chaworth-Musters, en 14 dagers tur til Lista. En god del av flat-Lista ble besøkt og den beste rapporten til da over hekkefuglfaunaen ble publisert i Stavanger Museums årbok. Siden må en gjøre et langt hopp fremover i tid, til 1954. Da besøkte en annet engelskmann, C J O Harrison, Lista fra 8. til 21. mai for å undersøke hekkefuglfaunaen. Dette var i forbindelse med at en gruppe engelske ornitologer hver høst i tidsrommet 1950-54 gjorde grundige trekkundersøkelser på Lista.

Fra høsten 1956 og fremover har Kåre Olsen gjort notater av det meste han har observert av fugl på Lista. De første årene stort sett bare fra enkelte lokaliteter rundt Borhaug, men utover

60-tallet etterhvert fra store deler av flat-Lista. Fra 1963 til 1967 ble det nesten hvert år gjort registreringer på en rekke hekkelokalteter for brushane og sørlig myrsnipe på vest-Lista. Helt på slutten av 60-tallet dukket det opp en håndfull andre amatørornitologer på Lista som i 1969 dannet "Lista Ornitologiske Klubb", det som nå har blitt Lista lokallag av NOF. Rapportkomiteen, nå LRSK, ble dannet i 1970, samme år som Piplerka så dagens lys. Og med dette startet den systematiske innsamlingen og publiseringen av interessante observasjoner.

Den ornitologiske aktiviteten på 70-tallet og begynnelsen av 80-tallet var ganske høy, med en lang rekke aktive fuglefolk og en masse publiserte observasjoner hvert år. Den systematiske registreringen av brushane og sørlig myrsnipe fra 60-tallet ble dessverre ikke fulgt opp, men mengden av tilfeldige observasjoner er så høy at en likevel kan danne seg et brukbart bilde av utviklingen og bestandene. Fra midten av 80-tallet begynte en igjen så smått med systematiske registreringer av vadefugl. Fra og med 1988 har NOF, Lista Lokallag registrert samtlige hekkende våtmarksarter. Dette er svært systematiske registreringer hvor hele flat-Lista blir undersøkt hvert år. En har derfor meget god oversikt over bestandstørrelsene og utviklingen til alle hekkende våtmarksarter de siste 9 år.

Sørlig heilo

Pluvialis apricaria apricaria

Status.

Heiloen har forsvunnet helt som hekkefugl fra Lista etter at den tidligere skal ha vært en ganske alminnelig hekkefugl her. Det har skjedd en kraftig tilbakegang i hele hekkeområdet til den sørlige underarten av heilo. I både sør-Sverige, Danmark (5-10 par) og Tyskland (25-30 par) er bestandene svært reduserte. (Piersma 1986, Fiske 1994) I Norge hekker sørlig heilo nå kun i lyngheier i Rogaland og på skogsmyrer i Østfold. I slutten av forrige århundre skal heiloen ha vært vanlig flere steder i kyststrøkene av SV-Norge, men

en kraftig tilbakegang gjorde seg gjeldende fra århundreskiftet. Blant annet forsvant arten fra Låg-Jæren hvor den skal ha vært en vanlig hekkefugl. Nå for tiden hekker den kun på Høg-Jæren og fåtallig på Karmøy. Bestanden på Høg-Jæren ble i 1972 anslått til i overkant av 200 par. (Byrkjedal 1974) Dette utgjør det meste som finnes av denne underarten i Norge. Den morfologiske variasjonen hos heilo i dette området er imidlertid stor (Byrkjedal 1978), og det hersker usikkerhet om hvorvidt underartene hos heilo i det hele tatt kan opprettholdes. Økt granplanting og oppdyrking i lyngheiene på Høg-Jæren og Karmøy gjør at bestandsnedgangen trolig fortsetter. (Carlsson m.fl. 1988)

Bestandsutviklingen på Lista.

Da heiloen forsvant så tidlig fra Lista er det kun få opplysninger å finne om denne arten i de skriftlige kildene. Det er på det rene at arten på 1800-tallet skal ha vært en ganske vanlig hekkefugl. Fra slutten av 1800-tallet har det trolig vært en kraftig tilbakegang, som det også var på Låg-Jæren. (Byrkjedal 1974) Alt tyder på at heiloen allerede på slutten av 1930-tallet på det nærmeste var forsvunnet som hekkefugl fra Lista. Under sitt 14 dager lange besøk i 1938 gjorde Bernhoft-Osa nemlig kun en eneste observasjon, og dette kan like gjerne ha vært en fugl på trekk som en hekkefugl. Den dårlige dekningen av hekkefuglfaunaen på Lista utover midten av 1900-tallet gjør at en likevel ikke kan utelukke at enkelte spredte par av underarten kan ha hekket år om annet. I alle fall ble det i 1970 konstatert hekking av sørlig heilo på Steinodden. 2-3 ganger på 70-tallet og 2-3 ganger på 80-tallet har det vært mistanke om at heiloen kan ha gjort hekketorsk på samme sted, som nå er den eneste brukbare hekkelokalteten for heilo på Lista. I 1970 ble det funnet en liten unge så sent som 11. juli, de fleste andre observasjonene fra 70 og 80-tallet er også gjort fra slutten av juni og utover. Dette kan kanskje tyde på at det dreier seg om fugler som har hatt mislykket hekking et annet sted først.

Oversikt over observasjoner og kilder - sørlig heilo.

1833	"Charadrius apricarius opholder sig Hele Sommeren paa Listerlandets lyngbegroende Heder og udruger sine Unger"	Rasch 1836.
1800-tallet	Hekket i slutten av forrige århundre alminnelig langs kysten i sørvest, på Jæren og Lista.	Haftorn 1971.
	"Desuden forekommer den i mindre antall paa lyngmarkerne langs kysten, i enhver høide over havet, helt fra Sydvaranger ned til Jæderen og Kristiansand," "Paa Jæderen, hvor heiloen (ligesom overalt i kystegnene) nutildags kun ruger i ringe antal, foregaar æglægningen allerede i begyndelsen af mai...."	Collett 1921
1938	"Under hele vårt ophold hørte og så vi bare en eneste heilo. En han ved Kviljo 26.mai 1938." Observasjonen kan like gjerne dreie seg om en fugl på trekk	Bernhoft-Osa 1939
1958	H Møller så en heilo i Hellemyra og kommenterer: "Sørlig heilo? Hekking?"	Møller 1975
1970	Et par holdt seg på Steinodden fra ultimo juni til medio juli. Varslet sterkt og spillte skadet. En liten unge ble sett: "...erst am 11.7. gelang mir die Beobachtung von einem noch sehr kleinem Jungen."	Olsen & Holgersen 1970, Olsen 1973, Henneberg 1970
1972	1 ad + 3 juv holdt seg på Steinodden fra 1. til 4. august. Ungfuglene holdt seg til 20. august. Hekket muligens også dette år.	Henneberg 1972, Henneberg 1973
1976	1 ad observert på Steinodden 24.07 - virket urolig.	Henneberg 1976
1977	1 ad observert på Steinodden 30.06.	Henneberg 1977
1984	1 ad varslet litt + 1 juv Steinodden 28.07. Trolig trekk.	K S Olsen priv. ark.
1988	1 par varslet på Steinodden 29.05. 5 ind s.s. 08.06.	K Olsen priv. ark.
1989	Noen observasjoner på Steinodden i hekketida - mulig hekkforsøk.	K Olsen priv. ark.

Hekkelokaliteter.

Trolig er årsaken til at heiloen forsvant så tidlig som hekkefugl fra Lista, så vel som fra Låg-Jæren, at de tørre og flate lyngheiene var svært egnet for dyrking. Disse områdene krevde mindre arbeid å dyrke enn myrene og var nok den første biototypen som forsvant fra Lista. Riktignok fantes det store treløse lyngområder på Lista helt frem til 1970-tallet, men stort sett var dette lavereliggende områder med høyvokst lyng som derfor var mindre egnede hekkeområder.

Det er ikke oppgitt hva slags biotype heiloen hekket i på 1800-tallet, annet enn "paa Listerlandets lyngbegroende Heder" (Rasch 1836). Men området hvor heiloen hekket i 1970 stemmer godt overens med de biotopene på Jæren hvor heiloen hekker i dag. Dette er gjerne lyngkledd morenehauger som veksler med små myrsig. (Byrkjedal 1974) Vegetasjonen må være kortvokst. I området på Steinodden hvor heiloen hekket er ikke lyngen høyere enn 5-10 cm. Videre krever heiloene alltid åpne områder med fritt utsyn til alle kanter og helt frie for tre. I dag er det

nevnte området på Steinodden det eneste som antas å være brukbart som hekkeområde for heilo på Lista. I og med at underarten også er fåtallig og i tilbakegang i hele sitt utbredelsesområde, må sjansen for at arten igjen skal få en fast hekkepopulasjon på Lista sies å være tilnærmet lik null.

Sørlig myrsnipe

Calidris alpina schinzii

Status.

Sørlig myrsnipe har nå forsvunnet helt som hekkefugl fra Lista. Opprinnelig var det en meget vanlig hekkefugl på Lista, men bestanden har hatt en jevn tilbakegang de siste 100 år og i 1978 ble det siste konkrete hekkefunnet gjort. Observasjoner av engstelige og varslede individer tyder imidlertid på at 1-2 par hekket helt frem til 1986 før det var definitivt stopp. Samme utvikling har det vært i store deler av den sørlige myrsnipas utbredelsesområde. I sør-Sverige og Danmark hekker det nå kun henholdsvis 390 og 500 par, etter at arten også her var ganske vanlig

tidligere. Bortsett fra i Storbritannia (ca 9000 par) er det i de øvrige Nordsjølandene kun en håndfull par igjen. (Piersma 1986) En sterk tilbakegang har med andre ord funnet sted i nesten hele utbredelsesområdet, men på Island finnes det fortsatt en god bestand på omlag 300.000 par.

I Norge hadde den sørlige myrsnipen på 1800-tallet en flekkvis utbredelse på gunstige lokaliteter langs syd og vestkysten. Særlig viktige var bestandene på Lista og Jæren, hvor den skal ha vært svært tallrik. I dag finnes underarten kun hekkende to steder i Norge. 1-2 par hekker årlig i Øra i Østfold (Viker 1990), dette må vel betraktes som en utløper av den svenske bestanden. På Jæren er det fortsatt en liten rest igjen av den tidligere så tallrike bestanden. På Låg-Jæren er det bare en liten bestand igjen som hekker i strandsonen rundt vannene. Hovedtyngden av bestanden hekker i dag i lyngheiene på Høg-Jæren, som er mindre påvirket av oppdyrking enn Låg-Jæren. Lokalt kan den fortsatt være forholdsvis vanlig enkelte steder (Byrkjedal 1977), men bestanden er trolig ikke høyere en 50-100 par (Carlsson m.fl. 1988) Med dette som bakgrunn ble sørlig myrsnipe ført opp på den norske rødlista som *direkte truet* i 1996.

Bestandsutviklingen på Lista.

Hvor mange par som hekket av myrsnipe på Lista på 1800-tallet er ukjent, men kilder oppgir at den hekket "i meget stort antal". Særlig de første 3-4 tiårene av 1900-tallet skal tilbakegangen ha vært stor på grunn av den svært intensive nydyrkingen av myrer og vann på denne tiden. Da Bernhoft-Osa besøkte Lista i 1938 fant han 3 hekkende par ved Slevdalsvann og myrsnipa holdt også til på flere andre myrer. I strandkanten kunne enkelte småflokker på 5-6 individer sees. Men han oppfattet ikke bestanden til å være spesielt stor eller tallrik. I 1954 fant ikke C J O Harrison myrsnipa hekkende i det hele tatt (Griffin m.fl. 1956), men dette må skyldes at de ble oversett da besøket ble gjort midt i rugetida. Myrsnipa er da betraktelig mere

anonym enn ellers i hekketida. Kåre Olsen, deromot, gjorde noen hekkefunn på siste halvdel av 1950-tallet. Reirfunn ble gjort i Kvitemyra og Nordhasselmyra, mens observasjoner av individer i fluktspill ble gjort i Stavemyra, Vatnemarka og i Steinoddenområdet. Trolig hadde bestanden hatt en jevn tilbakegang helt siden århundreskiftet, etterhvert som lokalitet for lokalitet har blitt ødelagt.

De første pålitelige bestandstall har vi fra perioden 1963-67 da Kåre Olsen nesten årlig registrerte myrsnipene på en del lokaliteter på vest-Lista. Da hekket det omkring 5-8 par årlig på 5 lokaliteter. (Steinoddenomr., Stavemyra, Vatnemarka, Langåkersmyra og Nordhasselmyra. Det er godt mulig at det hekket myrsnipe på andre lokaliteter på Lista på denne tiden. Kjerneområdet, som var rundt Borhaug, ble imidlertid ganske godt undersøkt, så mye over 10 par årlig hekket det neppe.

Helt på slutten av 60-tallet og utover 70-tallet ble dessverre ikke de systematiske myrsnipe-registreringene fra 60-tallet fulgt opp, men den ornitologiske aktiviteten var høy og en rekke mer eller mindre tilfeldige observasjoner gjør at en kan danne seg et ganske godt bilde av bestandsutviklingen. På 70-tallet ble myrsnipa konstatert hekkende på en ny plass, Tjørveneset, mens sannsynlige hekkinger ble observert i Veresumpene og i et dynetrau innenfor Kviljødden.

Dyrking samt tilplanting med granskog førte til at lokalitet for lokalitet ble ødelagt som hekkeområde for myrsnipa. I det store myrområdet mellom Slevdalsvann og Steinodden, som både Vatnemarka, Stavemyra og Langåkersmyra var deler av, ble det nå satt i gang med dyrking. I tillegg begynte leplantingene som hadde blitt plantet på 60-tallet å bli så høye at enkelte biotoper ikke var brukbare lengre. Siste sikre hekkefunn i dette området ble gjort i 1969, men observasjoner som kunne indikere hekking ble gjort frem til 1974.

Oversikt over observasjoner og kilder - sørlig myrsnipe.

1894	"Søndenfor... findes den kolonivis paa gunstige lokaliteter langs de vestlige og sydlige kystegne, og ruger i meget stort antal paa Listerland og Jæderen..."	Collett 1921, Haftorn 1971
1930	"Etter hva eldre folk kan fortelle, og etter hva jeg har funnet ut i tilgjengelig litteratur, har myrsnipe (sørlig rase) hekket i varierende antall opp gjennom årene. Uttapping og dyrking av myrer og vann i 1920 - 1930 årene førte til en kraftig tilbakegang av bestanden..."	Olsen 1968
1938	"På myrene ved S. ruget 3 par og på flere andre myrer hadde arten også tilhold. I strandkanten såes enkelte småflokker på 5-6 stykker. Arten skal tidligere ha vært meget tallrik som rugefugl."	Bernhoft-Osa 1939, Haftorn 1971
1955	Reirfunn Kvitemyra	K Olsen priv. ark.
1957	Reirfunn Nordhasselmyra	K Olsen priv. ark.
1958	1 par observert Steinodden (Verevågen)	K Olsen priv. ark.
1959	Hort spillende Vatnemarka og Stavemyra	K Olsen priv. ark.
1960	3-4 observert Steinodden (Sevika)	K Olsen priv. ark.
1962	2 spillende Steinodden (Verevågen)	K Olsen priv. ark.
1963	1 par m/unger Stavemyra og Nordhasselmyra (2 spillende sistnevnte sted). Steinodden: 1 par m/unger Seviksmarka, også obs. i fluktspill i Verevågen	K Olsen priv. ark.
1964	2 par obs. Stavemyra, et m/unge. 1 par m/unge Vatnemarka	K Olsen priv. ark.
1966	1 par m/unger Steinodden (Seviksmarka) og Nordhasselmyra, 1 par hekket sannsynligvis i Stavemyra	K Olsen priv. ark.
1967	1-2 par (1 m/unge) i både Stavemyra og Langåkersmyra. 1 par hekket sans i Nordhasselmyra. Spillende ind. Slevdalsvann. Steinodden (Seviksmarka): min. 2-3 par hekket, funn av reir og unge, max 14 sørlige myrsniper obs.	K Olsen priv. ark.
1968	Steinoddenomr. (Sevika og Obmundsreysa): min 2 forskjellige ungekull obs.	K Olsen priv. ark.
1969	1 par m/unger i Vatnemarka, obs. i Nordhasselmyra. Steinodden omr: Flere individer obs. i Verevågen og Sevika. (Rase usikker)	K Olsen priv. ark.
1970	Steinodden (Sevika): 2-3M spillte, max 6 ind. obs. Senere obs. 2 par som varslte, 4 lite flyvedyktige unger obs.	Anonym 1971, Henneberg 1970
1971	Spillende i Langåkersmyra. Steinodden: Varslende i Verevågen og noen spillende i Sevika	K Olsen priv. ark.
1972	Reir og ungekull funnet Steinodden (Sevika) - min 1 par hekket	K Olsen priv. ark.
1973	1 par observert Vatnemarka og opptil 6 sørlige ind. obs. Steinodden (Sevika)	K Olsen priv. ark.
1974	1 spillende i Nordhasselmyra og 1 par obs. Vatnemarka	K Olsen priv. ark.
1975	Reirfunn Steinodden (Seviksmarka)	Olsen&Pedersen 1976
1976	Spillende i Nordhasselmyra, reirfunn Steinodden (Seviksmarka), dessuten 1 sørlig ind. obs. Nesheimvann	Anonym 1977, K Olsen priv. ark.
1977	Reirfunn Nordhasselmyra, 1 varslende par Steinodden (Seviksmarka), 1 ind m/urolig oppførsel i dynetrau v/Kviljoorden, Spillende ind. Veresumpen(1) og Tjørveneset (Tjørvebukta) (3).	Pedersen 1979a, Henneberg 1977, K Olsen priv. ark.
1978	1 varslende par Steinodden (Sevika), spillende i Nordhasselmyra. Tjørveneset: opptil 7 sørlige tidl. i sesongen, et par av dem spillte. 1 ind senere obs. m/unge.	K Olsen priv. ark.
1979	1 varslende par Steinodden (Sevika) + 7 ind sørlige s.s. 1 ind. obs. (rase noe usikker) Veresumpen (Bringsholmen)	K Olsen priv. ark.
1980	Spillende på to lokaliteter på Tjørveneset (Tjørvebukta og v/Park) (1 par + 1)	K Olsen priv. ark.
1981	Varslende individ Steinodden (Sevika)	K Olsen priv. ark.
1983	Varslende individ Steinodden (Sevika)	K Olsen priv. ark.
1984	Steinodden: 1 par Sevika (i kurtise) og 1 ind. m/mistenkelig oppf. Fugletjønna	K Olsen priv. ark.
1985	1 m/hekkeoppførsel Steinodden (Sevika)	K Olsen priv. ark.
1986	1 spillende/varslende tidl. i sesongen Steinodden (Sevika)	K Olsen priv. ark.

Oversikt over en del av myrområdet mellom Steinodden og Groda. Helt i horisonten kan Lebeltet og buene i Verevågen sees. Myrsnipe og brushanelokalitetene i Vatnemarka, Stavemyra og Langåkersmyra ligger i dette området. Bildet er tatt i 1968, og enda var lite dyrket her. Vi ser også at skogen i Plantefeltet hadde blitt ganske høy, men at det bortsett fra noen få spredte trær i østre deler av området ellers var et helt åpent landskap. Foto: Kåre Olsen.

Etter 1974 holdt myrsnipa stand på 2 faste lokaliteter, Steinoddenområdet og Nordhasselmyra, samt iallfall et og kanskje flere år på Tjørveneset. Sannsynligvis hekket den også et år på Kviljoødden og minst et år i Veresumpen. Bestanden var nå trolig ikke større enn 2-5 par årlig, og etter grøftearbeider i Nordhasselmyra i 1978 var det ved overgangen til 80-tallet bare to lokaliteter igjen. Dette ble trolig for lite til at myrsnipa klarte å opprettholde bestanden, iallfall forsvant den fort fra Tjørveneset, mens 1-2 svært seiglivete par holdt stand og hekket i Steinodden området helt frem til 1986.

Hekkelokalitetene.

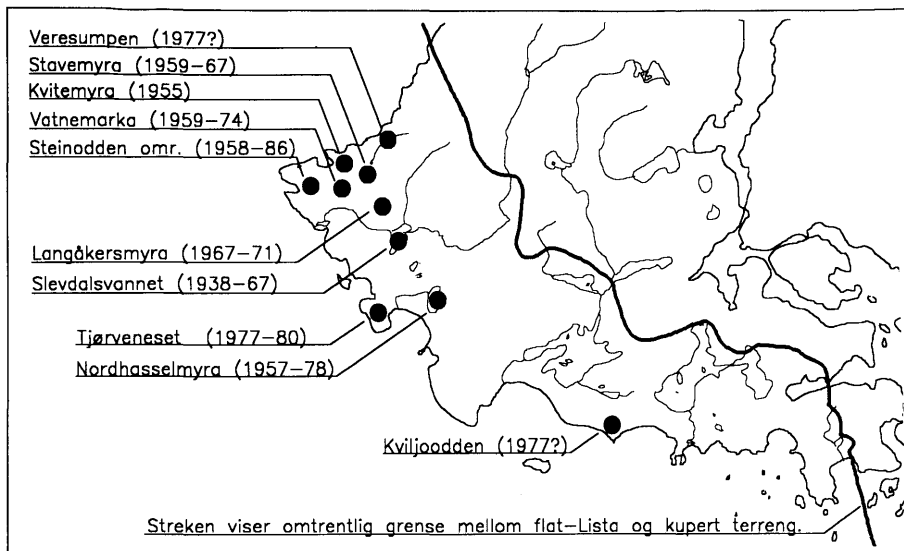
Siden 1955 er det gjort til sammen 24 konstaterte hekkefunn på Lista. (Funn av reir eller unger) Reirene lå alltid i områder med fuktige gressmyrer avbrutt av tørrere lyngmarker, nesten alltid også i nærheten av små dammer eller vannpytter. Myrsnipene krevde helt åpne områder og holdt seg langt unna trær. På Tjørveneset og i Steinoddenområdet hvor

avstanden til sjøen er ganske kort trakk ungene ofte ned til stranda etter klekking, ellers holdt ungene seg som regel i samme myra som reiret lå.

Slevdalsvannet og myrene rundt - Flere par ble funnet hekkende her i 1938 da vannet var omgitt av myrer med kort gressvegetasjon. Etter at vannet ble gjerdet inne og senket på midten av 50-tallet grodde området ganske raskt til med takrør og annen høy vegetasjon som ødela området for myrsnipa. Imidlertid ble det så sent som i 1967 gjort en observasjon av myrsnipe i fluktlek her.

Kvitemyra - Fuktig gressmyr med enkelte smådammer. Det ble gjort hekkefunn her i 1955. Allerede tidlig på 60-tallet hadde den plantede leskogen ødelagt lokaliteten som biotop.

Vatnemarka - Myrsnipene holdt til i området omkring Pøtten, et lite tjern omgitt av gressmyrer og noen tørrere områder med lav

Sørlig myrsnipe: Oversikt over de kjente hekkelokalitetene og hvilke år arten ble funnet der.

lyngvegetasjon. Tjernet var et resultat av en større menneskeskapt fordypning i terrenget etter 2. verdenskrig. Første gang observert her i 1959. Hekket trolig frem til 1974 og muligens enda lengre. Aldri mere enn et par hvert år. Utover 70-tallet ble stadig mere av områdene rundt lokaliteten dyrket, men selve Pøtten lå nesten uberørt frem til vinteren 1984/85 da den ble drenert ut og dyrket opp.

Langåkersmyra - Gressmyr med smådammer, også enkelte fuktige sumper med bla en del snellevegetasjon i nærheten. Hekket her i 1967 (1 eller 2 par) og trolig i 1971. Lokaliteten er et lite undersøkt område og derfor kan dette godt ha vært en fast hekkeplass frem til 70-tallet. Myra var forøvrig nokså intakt et godt stykke utpå 1980-tallet, men en tilplantet granskog sentralt på myra gjorde at lokaliteten ble ubrukelig for myrsnipe lenge før dette.

Stavemyra - Gressmyr med enkelte små dammer. Funnet her i perioden 1959 til 1967. Enkelte år hekket 2 par her. Området ble dyrket sent på 60-tallet/tidlig på 70-tallet.

Nordhasselmyra - Lokaliteten var i utgangspunktet et større vann. Vannet ble

senket flere ganger og forsvant helt etter en uttapping i forbindelse med byggingen av flyplassen under 2. verdenskrig. Etter dette ble området liggende som et myr/sumpområde, fuktig nok til at et lite vannspeil kunne holde seg gjennom sommeren dersom det ikke ble tørke. Myrsnipe ble funnet hekkende i området fra 1957 og frem til 1978 da det ble anlagt en ny grøft tvers gjennom det fuktigste området. Det ble aldri sett mer enn et par på lokaliteten. I 1992 ble den siste resten av området dyrket.

Steinodden området - Rullesteinstrender med større områder med lyngmarker og flere fuktige gressmyrer innenfor, også enkelte smådammer i området. I perioden 1958 til 1986 ble myrsnipe funnet hekkende på flere lokaliteter innenfor dette området: Verevågen, Fugletjønna, Obmundsrøysa, Seviksmarka og Skarv-odden. Det fleste funnene er fra myrene innenfor og rundt Sevika. Myrsnipene hadde gjerne reir i gressmyrene et stykke fra sjøen, men etterhvert som ungene ble større trakk de ofte ned til tarehaugene langs sjøen, fortrinnsvis i Sevika. Frem til midten/sluten av 70-tallet hekket trolig flere par årlig. Men da det også holdt seg småflokker og enkeltindivider av oversomrende nordlige

myrsniper i området hele sommeren er det vanskelig å fastslå noe antall. 2 og 3 par med sørlige myrsniper ble iallfall flere ganger påvist med sikkerhet. Det kan synes som om det heller ikke oversommer så mange myrsniper i området nå for tiden. Dette kan tyde på at noen av småflokkene/individene som ble sett på 60 og 70-tallet kan ha vært sørlige myrsniper som ikke hekket eller hadde hatt mislykket hekking. Bortsett fra noen av de innerste myrene som har vokst til med plantet barskog og lauvkratt, er området fortsatt intakt. Men da de andre hekkelokalitetene på Lista hadde blitt ødelagt ble nok bestanden for liten til at den kunne klare å overleve. Fra 1980 til 1986 var det bare på Steinodden en fant sørlig myrsnipe i hekketida.

Tjørveneset - Et nokså utradisjonelt hekke-område for sørlig myrsnipe. Ble kun observert her i 1977, 1978 og 1980. Arten var ikke observert her før dette selv om området hadde vært ganske godt undersøkt helt fra begynnelsen av 70-tallet. De fleste individene ble sett spillende i strandkanten tidlig i sesongen. I 1978 ble en unge funnet i strandkanten, dette er det eneste konstaterte hekketfunnet fra Tjørveneset. Observasjoner tidligere i sesongen tydet på at reiret hadde ligget lengre inne på neset i et beiteområde med noen fuktigere søkk og enkelte områder med helt lav lyng. Det er godt mulig at det kan ha vært flere hekkinger/hekketforsøk her i årene like før og etter 1978.

Kviljoødden - Uttradisjonelt område for hekkende myrsnipe. I 1977 ble et urolig individ observert i et fuktig dynetrau like innenfor odden, under omstendigheter som sannsynliggjør hekking.

Veresumpen - Observert spillende her ved to anledninger i 1977, et individ som sannsynligvis var av sørlig rase ble også observert i strandkanten utenfor sumpen i 1979. Området er dessverre alt for dårlig undersøkt til at en kan si noen sikkert om det har hekket sørlig myrsnipe her. Ialffall må det ha vært et brukbart område; en større myr/sump med både gressmyrer og svært fuktige områder med

sneller og høyere sumpvegetasjon. I vestre deler av myra, som dessverre ble delvis ødelagt på slutten av 70-tallet av plantet granskog, lå det to dammer. På slutten av 80-tallet ble hele sumpen grøftet og nesten alt ble dyrket, fuktige området finnes nå kun igjen i granskogen.

Som en ser er det liten tvil om at det er dyrking av hekkelassene som er hovedårsaken til at de sørlige myrsnipene har blitt redusert fra en sterk bestand ved århundreskiftet til å forsvinne helt på midten av 1980-tallet. Fra 60-tallet og utover gjorde nok de mange plantefeltene sitt til at enkelte hekkelassene ble forlatt, det har nemlig vist seg at myrsnipene tåler svært lite trær før de forsvinner. Til slutt ble bestanden så liten og sårbar at den ikke kunne klare å overleve.

Selv om det siste hekkeområdet til sørlig myrsnipe, Steinodden området, nok enda er brukbar som biotop er sjansen for at arten skal begynne å hekke på Lista igjen minimal. Til det er de nærmeste bestandene av arten altfor svake.

Brushane

Philomachus pugnax

Status.

Det første beskrevne funn av brushanelek på Lista er fra 1919. Men trolig går brushanens historie adskillig lengre tilbake i tid. Frem til slutten av 1960-tallet fantes det en ganske god bestand på Lista, men arten har nå forsvunnet helt som hekketfugl her. Siste konkrete hekketfunn ble gjort i 1983 og ingen ting tyder på at hekking har funnet sted etter dette.

Av den norske hekkebestanden som er anslått til 15.000 hunner, hekker bare 5.000 fra Trøndelag og sørover. Bortsett fra kysten fra Trøndelag til Møre hekker nesten hele denne bestanden i fjellstrøk. (Kålås 1994) I de lavere strøk av Østlandet har den ifølge Norsk Fugleatlas i de senere år kun hekket ved Nordre Øyeren og i Øra. Langs hele kysten fra

Stadt til Oslofjorden er det nå bare på Jæren det ennå er igjen en liten bestand. I dag overstiger denne bestanden neppe mer enn 30 hekkende hunner (Calsson m.fl. 1988). Frem til 1960-tallet var flere store spillplasser i bruk. Drenering og oppdyrking i årene etter dette har redusert hekkeplassene og bestanden. Nå er det stort sett bare ved Orrevatnet og Grudavatnet en finner arten hekkende. Også i de øvrige landene rundt Nordsjøen finnes nå

Et eksklusivt bilde av den aller siste brushane-ungen som ble observert på Lista. Vågsvoll/ Vatnemarka 17.7.1983. Foto: Knut S Olsen.

kun små bestander igjen av brushane. Danmark: 650 par, Tyskland 600 par, Nederland: 1000 par og Storbritannia: 1-10 par (Piersma 1986)

Bestandsutviklingen på Lista.

Det første spill-plassen for brushane ble funnet ved det nylig uttappede Nordhasselvatnet i 1919. Det var den ivrige amatørornitologen Olav Haaversen-Westhassel som fant denne.

Senere fant han spillplasser også ved Midt-hassel tjernet (Hellemyra) og ved Nesheimvann. Han var av det inntrykk at bestanden var i fremgang på begynnelsen av dette århundret, blant annet så han i Nordhasselmyra opptil 17 spillende hanner samtidig. Da Bernhoft-Osa besøkte Lista i 1938 fant han også en spillplass ved Slevdalsvatnet. Trolig har brushanen hekket på en rekke andre lokaliteter på denne tiden. At brushanen ikke er nevnt i tidligere kilder betyr på ingen måte at brushanen først på 1900-tallet begynte å hekke på Lista. Det bekrefter vel først og fremst hvor dårlig fuglelivet var undersøkt på denne tiden.

At C J O Harrison under sitt 14 dager lange besøk i mai 1954 ikke fant hekkende brushane (Griffin m.fl. 1956), betyr heller ikke så mye da han også overså andre arter. En må helt frem 1963 for å finne neste gang hekkende eller spillende brushaner blir rapportert. På denne tiden hadde Kåre Olsen for alvor kommet i gang med registreringer i hekketiden på vest-Lista. I perioden 1963 til 1967 registrerte han noen år bestanden på 4 lokaliteter (Steinoddenomr., Vatnemarka, Stavemyra og Nordhasselmyra). I det beste året ble det sett nærmere 25 hanner og 16 hunner på disse spillplassene, og mange funn av reir, unger og engstelige hunner ble gjort i nærheten av spillplassene. Et par tilfeldige observasjoner ved andre spillplasser, Slevdalsvann og Kviljobrønnen, ble også gjort, mens tidligere kjente spillplasser ved Nesheimvann og Hellemyra ikke ble undersøkt. Alt i alt tyder de opplysningene vi sitter inne med på at det på slutten av 60-tallet hekket minst 25-30 "par" årlig på Lista. I 1969 ble det for eksempel iakttatt hele 12-15 spillende hanner pluss 2-3 hunner bare på spillplassen i Seviksmarka (Steinodden).

Oversikt over observasjoner og kilder - brushane.		
1919	"Han (Olav Haaversen-Westhassel) fant den første leiken i 1919 ved Nordhasselvatnet, og han har inntrykk av at fuglene har øket i antall i de senere år. En vår så han ikke mindre enn 17 hanner som lekte samtidig"	Bernhoft-Osa 1939
1921	"...og fåtalligere langs vestkysten ned til Jæderen, muligens også hist og her paa gunstige lokaliteter langs sydkysten"	Collett 1921
1926	"Brushanen har i de senere aar hat tilhold i det uttappede Nordhasselvand."	Vesthassel 1926, Haftorn 1971
1938	5M + 4F sås daglig ved Slevdalsvann i slutten av mai. "Når fuglene ikke lekte satt de for det meste på et lavt steingjerde som strakte sig et stykke ut i vannet."	Bernhoft-Osa 1939
1939	"Efter hvad student Olav Haaversen-Westhassel medeler (i brev), så leker brushanen også ved Midthassel-tjernet og et sted ved Nesheimvann"	Bernhoft-Osa 1939
1963	2F m/unger i Vatnemarka. 4F m/hekkeoppf. i Nordhasselmyra, dessuten max 3M + 8-10F spillende s.s. tidligere.	K Olsen priv. ark.
1966	Nordhasselmyra: 2-3F m/unger, max 4M + 2F spillende. Steinodden: 1F m/unger, max 6 ind obs. Vatnemarka: 1F m/unger, max 8-10 ind obs. Slevdalsvann: 2M + 4F spillte.	K Olsen priv. ark.
1967	Kviljøbrønnen: 6F obs. Nordhasselmyra: 2F m/unger + 2F m/hekkeoppf., max 5-6M + 5-6F spillte. Stavemyra: max 3M + 3F spillte. Steinodden: 1F m/unger, max 5M + 3-4F spillte. Vatnemarka: 2F m/reir + 2F m/unger, max 9M + 3-4F spillte.	K Olsen priv. ark.
1968	Steinodden: max 2M + 1F obs. Vatnemarka og Vågsvoll: 2F m/unger.	K Olsen priv. ark.
1969	Nordhasselmyra: 1F obs. Steinodden: max 12-15M + 2-3F spillte, max 18-19M + 4-5F obs.	Langhelle 1971, K Olsen priv. ark.
1970	Slevdalsvann: 1M obs. Steinodden: 3M obs.	Henneberg 1970, K Olsen priv. ark.
1971	Langåkersmyra: 1M + 2F obs. Nordhasselmyra: 2-3M obs. Steinodden: 1M obs.	Anonym 1972, K Olsen priv. ark.
1972	Kviljøbrønnen: 4M + 8F spillte. Nesheimv.: 1M obs. Nordhasselmyra: max 2M + 1F obs. Steinodden: 2M obs. Vatnemarka: 1F m/unger, max 4M + 1F obs.	Pedersen 1979b, K Olsen priv. ark.
1973	Nordhasselmyra: minimum 2M + 2F obs. Vatnemarka: 1M obs.	K Olsen priv. ark.
1974	Nesheimvann: max 1M + 3F obs. Nordhasselmyra: reirfunn, max 1M + 1F obs. Vågsvollmarka (Fugler fra Vatnemarka?): 2M obs.	Pedersen 1975, K Olsen priv. ark.
1975	Kviljøbrønnen: 1 par obs. Nesheimvann: 1M obs. Steinodden: max 5M + 10F obs.	Pedersen 1979b, K Olsen priv. ark.
1976	Kviljøbrønnen: 1F m/reir + 1 engstelig F, max 5M obs. Nesheimvann: 1M + 1F obs. Vågsvollviga: 3M spillte (Fra Vatnemarka el. Steinodden?)	Pedersen 1979b, K Olsen priv. ark.
1977	Kviljøbrønnen: max 8M + 6F spillte. Nesheimvann: max 2M obs. Hellemyra: 1 ind obs. (trekk?) Vågsvollvåien: noen obs. (Fra Vatnemarka el. Steinodden ?)	Pedersen 1979a, Pedersen 1979b, NOF-LL arkiv.
1978	Kviljøbrønnen: max 4M + 5F obs. Steinodden: 6M + 3F obs. (trekk?)	Pedersen 1979b, K Olsen priv. ark.
1979	Kviljøbrønnen: max 7-10M + 5-7F spillte. Vatnemarka: max 3M obs., 1F m/unger.	Olsen 1982, K Olsen priv. ark.
1980	Kviljøbrønnen: 6 reirfunn + ytterligere 1-2 engstelige F, max 5-6M obs. Steinodden: max 1M + 2F obs. (trekk?) Vatnemarka: 6M obs. (trekk ?)	Pedersen 1980, K Olsen priv. ark.
1981	Vatnemarka: 12M obs. (trekk?)	K Olsen priv. ark.
1982	Hellemyra: 3M obs. Nesheimvann: max 3M + 2F obs.	K Olsen priv. ark.
1983	Nordhasselmyra: 1F obs. Vatnemarka: 5M obs., 1F m/unge.	K Olsen priv. ark.

Utover 70-tallet ble det på tross av høy ornitologisk aktivitet på hele Lista ikke funnet noen nye spillplasser for brushane. Etterhvert ble flere av de gamle spillplassene forlatt og antallet fugler på de gjenværene var mye mindre enn på 60-tallet. I Kviljobrønne ble det årlig sett 5-10 spillende hanner og dette var det beste lokaliteten. Også på Steinodden og i Vatnemarka hekket det brushane gjennom hele tiåret, men i betraktelig mindre antall enn før. En rekke observasjoner ble også gjort i Nesheimvann, men hekking ble aldri fastslått her, de fleste fuglene dreide seg trolig om streifende individer fra Kviljobrønne. I Slevdalsvann, Stavemyra og Hellemyra ble det sett få eller ingen brushaner på 70-tallet, de to førstnevnte lokalitetene var da også helt ødelagt som hekkelokalitet på denne tiden. Det siste hekkefunnet i Nordhasselmyra ble gjort i 1974. Etter dette fantes det trolig ikke mere enn 10-15 hekkende "par" årlig.

Kviljobrønne var som sagt tyngdepunktet for bestanden, det siste året før området ble ødelagt ble det funnet hele 6 reir og i tillegg 1-2 engstelige hunner, trolig med unger, på samme dag. Samme vinter (1980-81) ble Kviljobrønne drenert ut, brushanene forsvant, og deretter gikk det raskt nedover med Listas brushanebestand. Bestanden var nå trolig for liten til å være levedyktig og i Steinodden-området ble det på 80-tallet ikke gjort funn som kunne tyde på hekking. Det siste konstaterte hekkefunn av brushane ble gjort i 1983, da en unge ble funnet på et jorde like i nærheten av spillplassen ved "Pøtten" i Vatnemarka. Vinteren 1984-85 ble det lille tjernet kalt "Pøtten" tappet ut og dermed var brushanens skjebne på Lista beseglet.

Hekkelokaliteter.

Siden 1963 er det gjort til sammen 25 konstaterte hekkefunn på Lista. (Funn av reir eller unger) Alle funnene ble gjort i nærheten av kjente spillplasser. Reirene lå alltid i fuktige gressmyrer, ofte i de samme myrene som sørlig myrsnipe hekket i, men i litt høyere vegetasjon. Ungene holdt seg som regel i

samme området etter klekking, men det er flere eksempler på at kullet trakk ut på dyrket mark når de ble større. Brushanen var meget kravstor til spillplassen, blant annet lå alle de kjente spillplassene på Lista ved åpne vannspeil. Som regel var dette mindre dammer og tjern, og selve spillplassen lå ofte på de minst tilgjengelige stedene med hengemyr eller flytetorv, ute i eller på bredden av disse dammene. Ellers krevde brushanen et åpent landskap med et godt stykke til nærmeste tre eller skog.

Slevdalsvannet - En liten brushanelek ble oppdaget her i 1938 (5 hanner og 4 hunner). Også i 1966 ble noen få spillende individer sett. Senkingen og inngjerdingen på 50-tallet gjorde sitt til at området etterhvert ble ubrukelig som hekkeområde. (Se under sørlig myrsnipe)

Vatnemarka - Første funn gjort i 1963. Fast spillplass ved "Pøtten". Hekket i området helt frem til 1983. Området ble ødelagt året etter. (Se sørlig myrsnipe) På det meste (1967) ble det sett 9 spillende hanner og 3-4 hunner på lokaliteten. En rekke funn av reir og unger er gjort her.

Langåkersmyra - 1 hann og 2 hunner ble sett på en mulig spillplass her i mai 1971. Fin plass, brushanen kan ha hekket her. En plantet granskog gjorde dessverre myra ubrukelig som hekkeplass ikke lenge etter dette funnet. (Se sørlig myrsnipe)

Stavemyra - Observert spillende her flere ganger i 1967, maksimalt 3 hanner + 3 hunner. Området ble drenert ut og dyrket like etter. (Se sørlig myrsnipe)

Nordhasselmyra - Brushanelek ble funnet her så tidlig som 1919. Siste konstaterte hekkefunn ble gjort i 1974, men det er mulig at enkelte par kan ha hekket frem til 1978 da det ble gravd en ny grøft tvers gjennom de sentrale deler av myra. (Se sørlig myrsnipe) Faktisk landet en hunn i myra midt i hekketida så sent som i 1983, dette kan ha vært et hekkende individ. Nå er imidlertid hele myra dyrket opp.

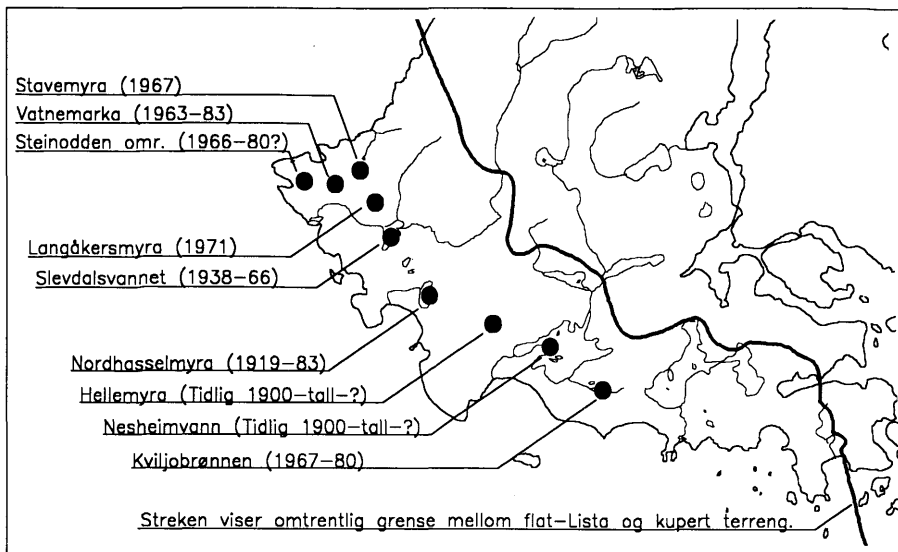
"Potten" i Vatnemarka, en fast spill- og hekkeplass for brushane helt frem til 1983. Det var forholdsvis lav vannstand da bildet ble tatt, men i tørre somre kunne tjernet tørke nesten helt ut. Bildet er tatt i begynnelsen av mai 1983. Foto: Kåre Olsen.

Det beste året i første halvdel av 1900-tallet ble det sett så mye som 17 spillende hanner på likt på lokaliteten, mens det på 60-tallet ble observert opptil 5-6 hanner (1967) og 8-10 hunner (1963). Flere funn av reir og ungekull er gjort på lokaliteten.

Steinodden området - Første funn her i 1966. Fast spillplass ved en dam like ved det gamle steinhuset i Seviksmarka, men hunnene hekket over hele området fra Verevågen til Skarvodden. Brushanen hekket i varierende antall frem til slutten av 70-tallet. De siste årene ble det verken gjort konkrete hekkefunn eller observert spill, men en stadig tilstedeværelse av fugler i hekkesesongen sannsynliggjør at enkelte par hekket. Området er fortsatt stort sett intakt. (Se sørlig myrsnipe) Årsaken til at brushanen forsvant er derfor ikke sikker, men trolig ble bestanden på Lista etterhvert så liten at den ikke var levedyktig lenger. På det meste ble det observert 12-15 spillende hanner og 2-3 hunner på spillplassen. (1969) Noen funn av reir og ungekull er gjort på lokaliteten.

Hellemyra - Opprinnelig en meget stor torvmyr med en rekke små dammer og tjern. Særlig i SW og SØ var det også fuktige gressmyrer og en større snellesump. En spillplass ble funnet ved Midthasseltjernet på begynnelsen av 1900-tallet av Olav Haaversen-Westhassel. Hvor lenge de holdt til her er usikkert - området var lenge dårlig besøkt av ornitologer. Store deler av sørøstlige Hellemyra var nesten urørt frem til 1989-90, inklusive det fuglerike Østhasseltjernet. Både i 1977 og 1982 ble det gjort observasjoner av brushaner i myra midt i hekketida, men noen indikasjoner på hekking ble ikke observert. Området er nå fullstendig dyrket opp.

Nesheimvann - Opprinnelig en stor slettesjø omgitt av strandenger og flere myrer/summer. Også her ble det funnet en spillplass på begynnelsen av 1900-tallet. Området ble siden ikke besøkt i nevneverdig grad før fra begynnelsen av 1970-tallet og utover. Da ble det gjort en rekke observasjoner av både hanner og hunner. Verken spill eller hekking ble konstatert, men likevel kan hekking ha skjedd på dette tidspunktet. Trolig var de

Brushane: Oversikt over de kjente spill- og hekkelokalitetene og hvilke år arten ble funnet der.

fleste fuglene som ble sett streifere fra den nærliggende Kviljobrønnen som hadde en sterk hekkebestand. Gjennom historien har det vært flere senkninger og utfyllinger, og vannet fremstår nå som et mellomstort vann omgitt av skog og jorder. Strandengene er det nå bare en liten rest igjen av, området er derfor lite egnet som hekkeområde for arten nå.

Kviljobrønnen - Før senkingen omkring 1970 var det et lite vann omgitt av vidstrakte myrer. Etter senkingen bar området mere preg av en sump med kun et lite vannspeil sommerstid. I vest var det en takrørskog, ellers var vannspeilet omkranset av hengemyrer med lavere vegetasjon som sneller og starr. I utkantene av området var det gressmyrer. Før senkingen i 1970 var fuglelivet ved lokaliteten nesten ikke undersøkt, men ved et besøk i 1967 ble det observert 6 hunner midt i hekketiden. Fra 1972 og frem til området ble fullstendig uttappet og oppdyrket vinteren 1980-81 ble det nesten årlig observert spillende brushaner her. De beste årene var 1972 (4M+8F), 1977 (8M+6F), 1979 (7-10M+5-7F) samt 1980 da hele 6 reir + ytterligere 1-2 engstelige hunner ble observert på samme dag. Det foreligger en rekke reir og ungefunn fra lokaliteten.

Ovenstående levner liten tvil om at også brushanen har forsvunnet fra Lista fordi alle dens hekkeområder har blitt ødelagt av mennesker. Av alle de kjente hekkelokalitetene er det i dag kun Steinoddenområdet som ikke har blitt drenert ut eller dyrket opp. Her skulle det enda være brukbare forhold for brushanen, men noen nyetablering er vel ønsketenking når en tar i betraktning hvor små og pressede de øvrige bestandene i kyststrøkene rundt Nordsjøen er.

Brushanen er den eneste av de tre omtalte artene i denne artikkelen som fremdeles blir sett regelmessig på Lista i hekketiden. Langs strendene kan fuglene sees til langt ut i mai, mens småflokker av haner i full praktdrakt dukker opp på jordene fra midten av juni. Fuglene blir sett i tareborgene langs strendene eller på jordene, og aldri på potensielle hekkeplasser, hanene er heller aldri sett i spill.

Andre hekkende våtmarksarter som har blitt påvirket av landskapsendringene.

Eksempelene med sørlig heilo, sørlig myrsnipe og brushane viser bare en liten del av de skadevirkningene de omfattende senkings- og

dyrkingsarbeidene har hatt på Listas populasjon av hekkende våtmarksfugl. Disse tre artene er imidlertid de første som ble utryddet som følge av denne utviklingen.

Etter dette har også **jorduglen** forsvunnet. I gode museår kunne det tidligere hekke flere par jordugler spredt rundt på Lista. Siste konstaterte hekkefunn ble gjort i 1989, og da det har vært flere brukbare museår etter dette antar en at også denne arten nå har forsvunnet for godt. I realiteten er det vel også bare et par brukbare hekkelokalteter igjen på Lista for denne arten.

De neste artene ut, som allerede nå balanserer på kanten av utryddelse, blir etter all sannsynlighet **sørlig og engelsk gulerle**. Etter at begge underartene hekket spredt rundt mange plasser på Lista tidligere. Har det de siste 4 årene kun hekket 1-2 par med engelsk og 2-4 par med sørlig gulerle. Dette er nok for lite til at disse artene kan klare å opprettholde en bestand. Nesten alle de lokalitetene hvor gulerlene tidligere hekket har blitt dyrket opp eller grodd til med trær og busker eller takrør. Gulerlene har prøvd å flytte over til dyrket mark, men dette har stort sett gått dårlig da de fleste kullene nok har havnet i forhøsteren.

Sivhøne og sothøne har nok aldri vært så vanlige at de hekket spredt over hele Lista. Tapet av viktige hekkeplasser som f.eks. Slevdalsvann og Kviljobrønnen har likevel ført til at disse artene nå balanserer på kanten av utryddelse fra Lista. De blir nå ikke påvist hekkende hvert år engang. Det er enda et visst håp for disse artene, da enkelte brukbare hekkelokalteter ennå finnes rundt de store vannene på øst-Lista.

Litteratur:

- Anonym (1971). Systematisk oversikt over fugleobservasjoner på Lista 1970. Piplerka nr. 1 1971. Side 3-14
- Anonym (1972). Systematisk artsliste 1971. Piplerka nr. 2 1972. Side 6-15
- Anonym (1977). Oversikt over interessante fugleobservasjoner fra 1976. Farsund kommune. Piplerka nr. 2 1977. Side 51-69.
- Bernhoft-Osa, A (1939). Fra fuglelivet på Lista. S 125-133 i Stavanger Museums Årshefte 48.
- Byrkjedal, Ingvar (1974). Heiloen, *Pluvialis apricaria*, som hekkefugl i Rogaland. Sterna nr. 1 1974. Side 1-14.

Videre kan det nevnes en lang rekke arter som har hatt en meget sterk tilbakegang, først og fremst p.g.a drenering og dyrking av våtmarker: **Krikkand** hekket før i stort antall spredt over hele Lista, i de mange tjernene og dammene. Mange hekket også langt fra vann og trakk ut til sjøen med ungekullene. Nå hekker bare omkring 25 par årlig. **Myr- og vannrikse** er kraftig redusert i antall etter at 2/3 av de faste lokalitetene er ødelagt. **Enkeltebekkasin og rødstilk** var tidligere vidt utbredt over så og si hele flat-Lista. Tilbake finnes nå bare omkring 40-50 par av hver av disse artene. **Hettmåken** har mistet mange av sine hekkeplasser, og bestanden har de siste årene blitt redusert med 80-90% etter at den på de få gjenværende hekkplassene har blitt utsatt for sterk predasjon og forstyrrelse.

Slik kunne en fortsette å ramse opp lenge, men til slutt vil jeg nevne et eksempel på en art som utrolig nok ser ut til å ha klart seg godt gjennom de omfattende landskapsendringene på Lista, nemlig **storspoven**. De fleste andre steder, blant annet i Finland, Sverige og Danmark har storspoven gått kraftig tilbake nettopp p.g.a dyrking og effektivisert jordbruk. (Løfaldli 1994) På Lista finnes det fortsatt en livskraftig bestand på henimot 90 par årlig, muligens har det aldri hekket så mange par av storspove på Lista som det gjør nå. Noen god forklaring på hvorfor det er slik kan jeg ikke gi.

Forfatterens adresse:

*Knut S Olsen,
Neset 4,
4800 ARENDAL*

- Byrkjedal, Ingvar (1977). Tetthet av hekkende fugler i lyngheibiotop på Høg-Jæren. *Sterna* nr. 4 1977. Side 211-216.
- Byrkjedal, Ingvar (1978). Variation and secondary intergradation i SW-Norwegian Golden Plover *Pluvialis apricaria* populations. *Ornis Scand.* 9: side 101-110.
- Carlsson, Odd m.fl. (1988). Fugleatlas for Rogaland. *Falco* suppl. 2. 405 s.
- Collett, Robert (1921). Norges Fugle. Bind II av Norges Hvirveldyr. H. Aschehoug & CO.
- Fiske, Peder (1994). Heilo *Pluvialis apricaria*. S. 176 i: Gjershaug m.fl.: Norsk Fugleatlas. Norsk Ornitologisk Forening, Klæbu.
- Griffin m.fl. (1956). A review of ornithological observations at Lista, South Norway. *Sterna* no. 23.
- Haftorn, Svein (1971). Norges Fugler. Universitetsforlaget.
- Henneberg, Hans R (1970). 2. Bericht über Vogelbeobachtungen auf Lista 28.6.-20.7.70. Upublisert.
- Henneberg, Hans R (1972). 4. Bericht über Vogelbeobachtungen auf Lista vom 31.7.-20.8.72. Upublisert.
- Henneberg, Hans R (1973). Utdrag av feltjournal over fuglelivet på Lista i tidsrommet 1-20 august 1972. *Piplerka* nr. 2 1973. Side 4-6
- Henneberg, Hans R (1976). Ornithologische Berichte über die 8. Reise nach Lista, Südnorwegen vom 10.7.-5.8. 1976. Upublisert.
- Henneberg, Hans R (1977). Ornithologische Berichte über die 9. Reise nach Lista, Südnorwegen vom 18.6.-12.7.77. Upublisert.
- Kålås, John Atle (1994). Brushane *Philomachus pugnax*. S. 190 i: Gjershaug m.fl.: Norsk Fugleatlas. Norsk Ornitologisk Forening, Klæbu.
- Langhelle, Gunnar (1971). Ornitologiske observasjoner fra Lista i tiden 1969-1971. S 5-15 i Kristiansand Museums årbok 1971.
- Løfaldli, Lars (1994). Storspove *Numenius arquata*. S. 206 i: Gjershaug m.fl.: Norsk Fugleatlas. Norsk Ornitologisk Forening, Klæbu.
- Møller, Halvdan (1975). Fuglenotater fra Farsunds-distriktet 1955-1958. *Piplerka* nr. 2 1975. Side 12-20
- Olsen, K & Holgersen, H (1970). Heilo på Lista sommeren 1970. *Sterna* nr. 4 1970. Side 219
- Olsen, Kåre & Pedersen, Oddvar (1976). Oversikt over interessante fugleobservasjoner fra 1975. Farsund kommune. *Piplerka* nr. 2 1976. Side 41-63.
- Olsen, Kåre (1968). Brev datert Vennesla 29.02.1968 til Herr Lars Kapelrud. Upublisert.
- Olsen, Kåre (1973). Heilo. *Piplerka* nr. 2 1973. Side 12-17
- Olsen, Kåre (1982). Fugleobservasjoner av spesiell interesse fra Vest-Agder. Hovedsaklig fra 1979. *Piplerka* nr. 3-4 1982. Side 90-110
- Pedersen, Oddvar (1975). Nesheimvannet - en verneverdig våtmark - fuglefaunaen i området i 1974. *Piplerka* nr. 1 1975. Side 26-39
- Pedersen, Oddvar (1979a). Oversikt over interessante fugleobservasjoner fra 1977. Farsund kommune. *Piplerka* nr. 3-4 1979. Side 99-114.
- Pedersen, Oddvar (1979b). Kviljobrønnen - en dødsdømt våtmark. *Piplerka* nr. 2 1979. Side 47-55.
- Pedersen, Oddvar (1980). Kviljobrønnen ødelegges. *Piplerka* nr. 3-4 1980. Side 49-50.
- Piersma, Theunis (1986). Breeding waders in Europe: a review of population size estimates and bibliography of information sources. *Wader Study Group Bulletin* 48, Suppl.: 1-116.
- Rasch, H (1836). Fra en Reise, foretagen i Sommeren 1833. *Magazin for Naturvidenskaberne*, 2det Bind, 2det Hefte. Christiania 1836.
- Vesthassel (1926). Litt om dyreliv og jakt paa Lista. i: A Berge: Lista. Kapittel VI s 97-112
- Viker, Morten (1990). Truede virveldyr i Østfold. Fylkesmannen i Østfold, Miljøvernnavd., Rapport nr. 10-1990.

Vannfugltellingene i Vest-Agder vinteren 1996

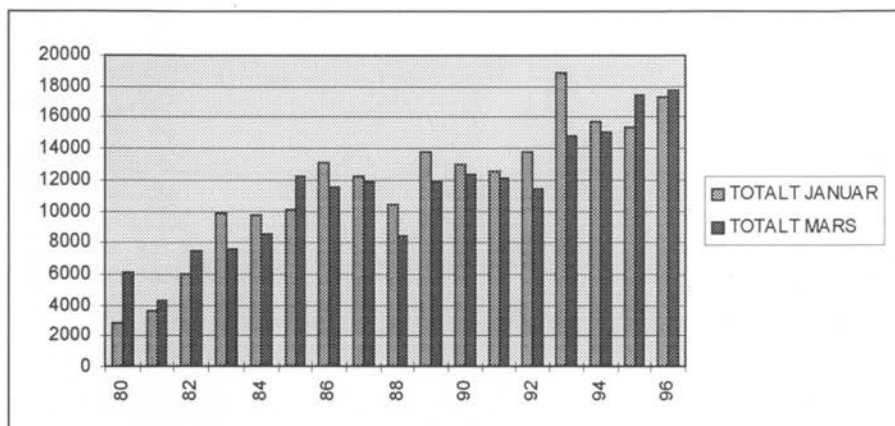
Av Øyvind Fjeldsgård

Vinteren 1996 ble tradisjonelle vannfugltellingene i sjø og ferskvann utført etter vanlig opplegg. Tellingene ble foretatt i januar(12-19) og i mars(8-17). Januartellingene ble som vanlig sendt til NINA/Direktoratet for Naturforvaltning.

Sammendrag

I år ble det registrert vannfugl i 11 av fylkets 15 kommuner. Det ble ikke tallet fugl i Songdalen, Marnardal, Audnedal og Åseral, da alle vann og elver i disse kommunene var islagte. Totaltallet for januar ligger ca. 2.000 fugl over

6.107 fugl i mars 1980 til 17.763 fugl i mars 1996. Mye av økningen skyldes at større områder er blitt tallet, og at det ikke ble tallet måker i en del av fylket de første årene. I fra 1987 er det blitt tallet måker i hele fylket og på de samme lokalitetene hvert år.

Diagrammet over viser totalt antall registrerte vannfugl under vannfugltellingene i perioden 1980-1996. Som nevnt i teksten skyldes nok den markante økningen først og fremst at stadig større områder har blitt dekket, samt at flere arter etterhvert har blitt inkludert i tellingene.

fjor året, mens det i mars ble satt ny rekord for 4. året på rad. I januar ble det tallet 17.286 fugl fordelt på 63 arter og i mars ble tallene 17.763 fugl fordelt på 55 arter. Det meste av økningen i januar står gress og måker for. Totalt ble registrert 69 arter som er det samme som i fjor. Det deltok totalt 30 personer til sammen på begge tellingene, det er 5 mindre enn i fjor.

Siden 1980 har antall registrerte vannfugl økt jevnt og trutt hele tiden. Fra 2.805 fugl i januar 1980 til 17.286 fugl i januar 1996 med en topp i 1993 med 18.820 fugl. I mars har det økt fra

Tellelokaliteter og observatører

Vennesla: Venneslafjorden, Otra
Observatører: Ingvar Løkken

Kristiansand: Vollevann, Gillsvann, Furutjern, Otra, Kr.sand havn samt kyststrekningen fra Randesund til Søgne.

Observatører: Ingvar Løkken, Sigve Hornnes, Asbjørn Lie, Oddvar Gulliksen, Øyvind Fjeldsgård, Harald Staalvik, Birger Westergren, Eldar Wrånes og Roy Erling Wrånes.

Søgne: Kyststrekningen fra Holskogen til Ålo, Lohnetjønn, Repstadvannet og Lundeelva.

Observatorer: Asbjørn Lie, Oddvar Gulliksen, Øyvind Fjeldsgård og Harald Staalvik.

Mandal: Kyststrekningen fra Ålo til Lundeelva og Mandalselva.

Observatorer: Inge Flesjå, Martin Lie Pedersen, Morten Helberg, Finn Jørgensen, Ivar Hille, Runar Jåbekk, Gunnar Gundersen.

Lindesnes: Kyststrekningen fra Tjøm til Lindesnes Fyr.

Observatorer: Samme som Mandal.

Lyngdal: Rosfjorden, Lyngdalselva og Kvavik.

Observatorer: Bernhard Lid

Hægebostad: Lyngdalselva

Observatorer: Kåre Olsen

Farsund: Listastrendene fra Sigersvoll til Framvaren, Slevdalsvannet, Brastadvann, Prestvann, Nesheimvann, Hanangervann, Kråkenesvann, Spinds indre skjærgård, Åptafjorden og Herad.

Observatorer: Lars Bergersen, Tor O. Hansen, Nils Helge Lorentzen, Glenn Bjørnstad, Håkon Fuglestad, Knut S Olsen, Kåre Olsen, Tor Olsen og Geir Stølen.

Kvinesdal: Sandebukta

Observatorer: Geir, Svein og Kjell Grimsby.

Flekkefjord: Åna-Sira til Berrefjord, Hidra, Løgene, Lafjorden, Selura, Gylandsvassdraget
Observatorer: Geir, Svein og Kjell Grimsby og Bård Ove Tobiassen.

Sirdal: Tonstad, Tjørhomvann

Observatorer: Kjell Grimsby.

Samtlige observatorer takkes herved for innsatsen!

Værforhold

Under begge tellingene var ferskvannene islagte men med enkelte små råker. Det samme var de indre fjordene spesielt i den østre delen av fylket. I januar var det tåke og dårlig sikt, 1-2 minusgrader, og NØ bris i øst og Ø kuling og 3 plussgrader i vest. I mars var det SØ kuling og 2 minusgrader i øst, og SØ frisk bris/liten kuling og 1 minusgrad i vest. Det var dårlige observasjonsforhold på sjøen p.g.a. mye bølger.

Telleresultater og kommentarer:

(Ingen observasjoner er behandlet av LRSK/NSKF)

Art		Vennesla	Kristiansand	Søgne	Mandal	Lindesnes	Hægebostad	Lyngdal	Farsund	Kvinesdal	Flekkefjord	Sirdal	Sum
Islom	jan.								7				7
	mar.								6				6
Smålom	jan.				2	4			1				7
	mar.			1					1				2
Storlom	jan.												0
	mar.								2				2
Lom sp.	jan.												0
	mar.										1		1
Totalt	jan.				2	4			8				14
	mar.			1					9		1		11

Tabell 1: Registrerte lommer - vamfugltellingene i Vest-Agder 1996.

Lom

Det ble registrert 14 lom av 2 arter i januar og 11 lom av 3 arter i mars. Det litt mer enn i fjor, men likt med tidligere år. Som vanlig er de fleste observasjonene i Farsund. Islom og smålom utgjør mesteparten av registreringene.

Dykkere

Antall dykkere i januar var likt med fjor året med 47 fugl, mens det i mars ble satt ny rekord med totalt 58 fugl. Dvergdykkere ble sett langs hele kysten med flest i Flekkefjord. 15 fugl i januar er litt mindre enn de 2 siste årene mens 25 i mars er over gjennomsnittet. Horndykker ble bare registrert i Farsund med ny rekord i januar med 29 ind. og over gjennomsnittet i mars.

Art		Vennesla	Kristiansand	Søgne	Mandal	Lindenes	Hægebostad	Lyngdal	Farsund	Kvinesdal	Flekkefjord	Sirdal	Sum
Dvergdykker	jan.			1	6				3		5		15
	mar.		2		8	1			4		10		25
Horndykker	jan.								29				29
	mar.								27				27
Gråstrupedykker	jan.								2				2
	mar.								3				3
Toppsykker	jan.												0
	mar.								3				3
Dykker sp.	jan.								1				1
	mar.												0
Totalt	jan.			1	6				35		5		47
	mar.		2		8	1			37		10		58

Tabell 2: Registrerte dykkere - vamfugltellingene i Vest-Agder 1996.

Skarv

Storskarv gikk frem i forhold til i fjor både i januar og i mars, og ligger over gjennomsnittet for begge måneder. Toppskarv ble registrert i lite antall og fleste parten i vestre del av fylket. Totalt ble det tallet 695 skarv i januar og 612 skarv i mars.

Gråhegre

Tilbakegangen til gråhegre ser ut til å fortsette. 136 ind. i januar er det laveste antall siden 1989 og 52 ind. i mars er det laveste antallet siden 1988. Begge tellingene ligger over gjennomsnittet for årene frem til 1990 da antallet steg veldig i de milde vintrene frem til 1993.

Art		Vennesla	Kristiansand	Søgne	Mandal	Lindesnes	Hægebostad	Lyngdal	Farsund	Kvinesdal	Flekkefjord	Sirdal	Sum
Storskarv	jan.		49	18	230	70			230		75		672
	mar.		68	46	118	78		1	229	3	47		590
Toppskarv	jan.		1			1			8		5		15
	mar.					4			14	2	2		22
Skarv sp.	jan.		4						4				8
	mar.												0
Totalt skarv	jan.		54	18	230	71			242		80		695
	mar.		68	46	118	82		1	243	5	49		612
Gråhegre	jan.	1	18		34	3			19		60	1	136
	mar.		3		4	3		1	11		29	1	52

Tabell 3: Registrerte skarv og gråhegre - vannfugltellingene i Vest-Agder 1996.

Svaner

Totaltallet for svaner ble nesten doblet i 1996 i forhold til 1995. Sangsvane økte mest: I januar fra 164 ind. i 1995 til 323 ind. i 1996 og i mars fra 142 ind. i 1995 til 255 ind. i 1996. Begge er nye rekorder. Økningen har vært størst i

Farsund. Knoppsvane har også økt i januar til ny rekord 288 ind. mens mars-tallet er likt med fjoråret. Størst økning i januar har Mandal hatt med 134 ind. i 1996 mot 56 ind. i 1995.

Art		Vennesla	Kristiansand	Søgne	Mandal	Lindesnes	Hægebostad	Lyngdal	Farsund	Kvinesdal	Flekkefjord	Sirdal	Sum
Sangsvane	jan.	1	25	23	34	49		20	136		35		323
	mar.	16	22		9	54		21	98		35		255
Knoppsvane	jan.		87	14	134	27		1	25				288
	mar.		54	33	81	9			35		1		213
Totalt	jan.	1	112	37	168	76		21	161		35		611
	mar.	16	76	33	90	63		21	133		36		468

Tabell 4: Registrerte svaner - vannfugltellingene i Vest-Agder 1996.

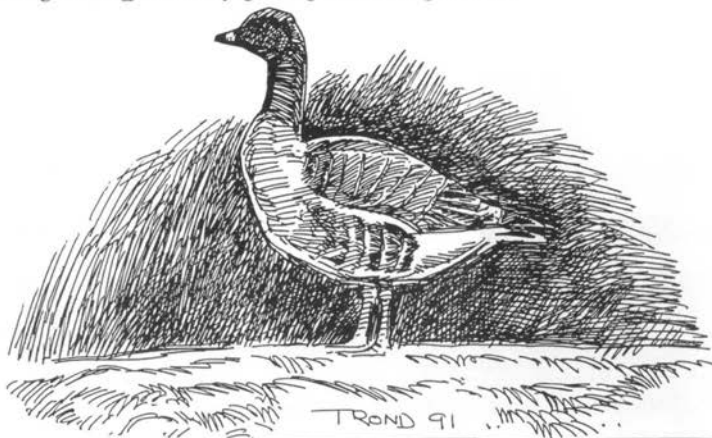
Gjess

Vinteren 1996 overvintret store flokker med gjess på Lista, noe som gjorde at de fleste artene kom ut med rekordtall både i januar og mars. Totalt ble det sett 1.027 gjess av 7 arter i januar og 928 gjess av 5 arter i mars. Grågås hadde den største økningen i januar med en dobling i forhold til forrige rekord, 361 ind. i 1996 mot 191 ind. i 1984. Kanadagås ble som vanlig registrert i samtlige kommuner med likt antall som i fjor.

Art		Vennesla	Kristiansand	Søgne	Mandal	Lindesnes	Hægebostad	Lyngdal	Farsund	Kvinesdal	Flekkefjord	Sirdal	Sum
Grågås	jan.				26				335				361
	mar.	1						4	130				135
Tundragås	jan.								36				36
	mar.								44				44
Kortnebbgås	jan.								9				9
	mar.								4				4
Sædgås	jan.								29				29
	mar.								34				34
Kanadagås	jan.		12	141	32	12			365		7		569
	mar.	63	23	7	46	24			529	2	10	7	711
Hvitkinngås	jan.								5				5
	mar.												0
Ringgås	jan.								18				18
	mar.												0
Totalt	jan.		12	141	58	12			797		7		1027
	mar.	64	23	7	46	24		4	741	2	10	7	928

Tabell 5: Registrerte gjess - vannfugltellingene i Vest-Agder 1996.

Ender

Det ble tellet 6.430 ender av 15 arter i januar og 6.417 ender av 16 arter i mars, noe som er likt med i fjor, men over gjennomsnittet. Stokkand ble som vanlig den mest tallrike arten for begge tellingene med ca. 300 fugl mer enn

fjorårs rekordene for begge tellingene. Kristiansand var igjen den kommunen med flest stokkender og hadde ca. halvparten av denne arten. Størst var økningen i Mandal og Lindesnes. Brunnakke gikk tilbake til gjennomsnitts år etter rekordåret i fjor. Taffeland og toppand gikk tilbake i forhold til i

Art		Vennesla	Kristiansand	Søgne	Mandal	Lindesnes	Hægebostad	Lyngdal	Farsund	Kvinnesdal	Flekkefjord	Sirdal	Sum
Gravand	jan.								4				4
	mar.								24				24
Stokkand	jan.	4	1017	115	389	385		115	414	10	174	26	2649
	mar.	24	697	132	345	289	15	75	414	15	221	19	2246
Krikkand	jan.				2	1			8				11
	mar.				2				1				3
Brunnakke	jan.					1			8				9
	mar.								2				2
Stjertand	jan.												0
	mar.								1				1
Taffeland	jan.					3			13				16
	mar.					1			2				3
Toppand	jan.			3	3			6	231		20		263
	mar.			8	8				198		20		234
Bergand	jan.		1						12		1		14
	mar.					7			10				17
Ærfugl	jan.		638		188	87			817		37		1767
	mar.		692	46	545	143			329		56		1811
Svartand	jan.		2		6				33				41
	mar.								295				295
Sjørørre	jan.								101		1		102
	mar.		2	1					112		2		117
Brilleand	jan.								1				1
	mar.								1				1
Havelle	jan.		4						72				76
	mar.								232				232
Kvinand	jan.	13	72	7	182	86		13	488	2	195	7	1065
	mar.	11	59	5	94	112		1	538	6	318	6	1150
Lappfiskand	jan.								8				8
	mar.				3	1			1		1		6
Siland	jan.		39	20	134	27		4	53		7		284
	mar.		26	9	65	23		2	42		8		175
Laksand	jan.	1	4		21	13			38		34	9	120
	mar.	3	4	2	10	2		3	43		33		100
Totalt	jan.	18	1777	145	925	603		138	2301	12	469	42	6430
	mar.	38	1480	203	1072	578	15	81	2245	21	659	25	6417

Tabell 6: Registrerte ender - vannfugltellingene i Vest-Agder 1996.

fjor. Toppand hadde et av de dårligste resultatene siden 1989, mens taffeland lå på gjennomsnittet for de siste 10 årene. Kvinand ble sett i alle kommuner utenom Hægebostad under begge tellingene men ca. 100 fugl mer i både januar og mars enn i fjor. 1.065 ind. januar og 1.150 ind. mars er det beste resultatet siden 1987. Svartand hadde dårligste resultatet siden 1981 i januar med bare 41 ind. mens det i mars ble satt ny rekord med 295 ind. Også havelle-tallet ble lavt i januar; 76 ind. som er det dårligste siden 1980. I mars ble det sett 232 ind. som er likt med de siste årene. 1.767 ærfugl er det nest beste tallet for denne arten, bare 1994 var bedre i januar. Også i mars ble det nest beste resultatet med 1.811

ind.(1.839 ind. i 1993). De fleste ble sett i Kristiansand og i Farsund, som begge hadde en stor økning i forhold til i fjor. De andre kommunene gikk tilbake.

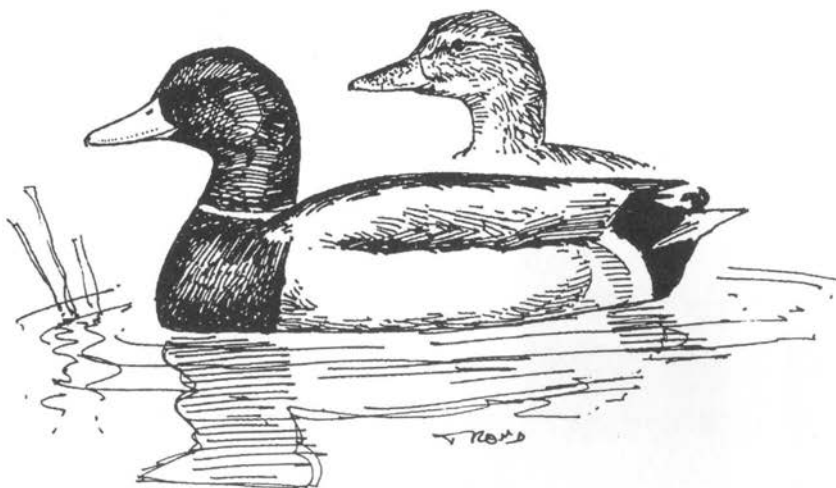
Fiskendene hadde et bra resultat for begge tellingene med godt over gjennomsnittet for de siste årene for alle 3 artene.

Riksefugl

Januartallet for sothøne er mindre enn for de siste 4 årene men bedre enn de foregående. I mars er det bare 1993 som er bedre med 42 ind. mot 31 i 1996. Sothøne var den eneste riksefuglen som ble sett i mars, mens både sivhøne og vannrikse ble sett i januar.

Art		Vennesla	Kristiansand	Søgne	Mandal	Lindesnes	Hægebostad	Lyngdal	Farsund	Kvinnesdal	Flekkefjord	Sirdal	Sum
Sothøne	jan.		1		3				16				20
	mar.			2	12	3			13		1		31
Sivhøne	jan.										2		2
	mar.												0
Vannrikse	jan.		2						1		1		4
	mar.												0
Totalt	jan.		3		3				17		3		26
	mar.			2	12	3			13		1		31

Tabell 7: Registrerte riksefugl - vannfugltellingene i Vest-Agder 1996.

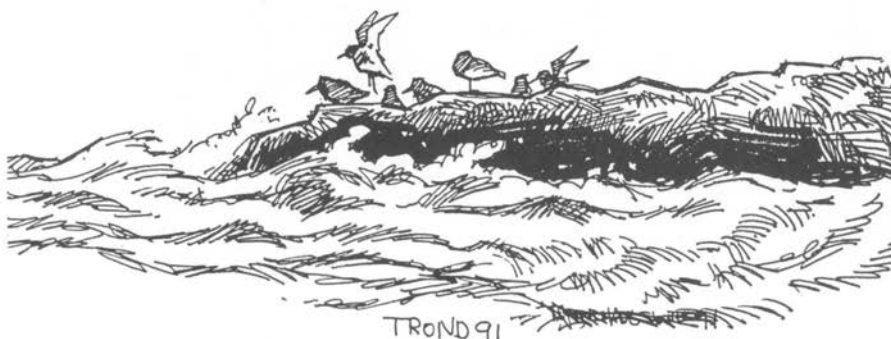
Vadefugl

Det ble sett bra med vadere i januar, 150 ind. av 10 arter. Alle ble sett i Farsund utenom 1 rødstilk i Kristiansand og 1 rugde i Flekkefjord. Det ble bl.a. sett 82 myrsniper, 17

polarsniper og 13 rødstilk som er beste noteringer for de 2 siste. Den kalde og lange vinteren må nok ta skylden for at tallet på vadere i mars er et av de dårligste på mange år. Både vipe og tjeld hadde det laveste tallet siden 1988.

Art		Vennesla	Kristiansand	Søgne	Mandal	Lindesnes	Hægebostad	Lyngdal	Farsund	Kvinesdal	Flekkefjord	Sirdal	Sum
Tjeld	jan.								1				1
	mar.			5	5				29				39
Vipe	jan.								16				16
	mar.			5	28	28		3	340			2	406
Sandlo	jan.												0
	mar.								31				31
Tundralo	jan.								3				3
	mar.												0
Steinvender	jan.								6				6
	mar.					7							7
Myrsnipe	jan.								82				82
	mar.					1			7				8
Fjæreplytt	jan.								8				8
	mar.			1									1
Rødstilk	jan.		1						12				13
	mar.								1				1
Polarsnipe	jan.								17				17
	mar.												0
Storspove	jan.								1				1
	mar.												0
Rugde	jan.								2		1		3
	mar.												0
Totalt	jan.		1						148		1		150
	mar.			11	33	36			408			2	493

Tabell 8: Registrerte vadefugl - vannfugltellingene i Vest-Agder 1996.

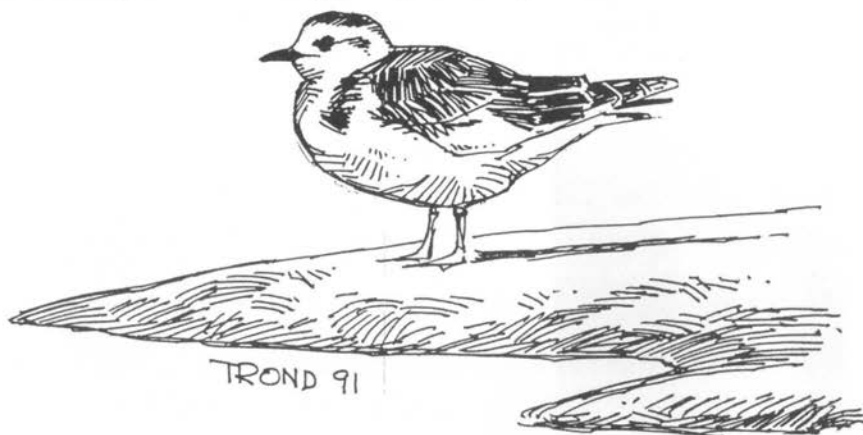
Måker

Gråmåke ble som vanlig den mest tallrike arten under begge tellingene med 6.420 ind. i januar og 6.528 ind. i mars, som er en økning fra i fjor

. De andre måkene hadde også økning i forhold til i fjor under begge tellingene, unntatt er svartbak i mars. Totaltallet for måker lå over gjennomsnittet både i januar og i mars hvor det ble satt ny rekord.

Art		Vennesla	Kristiansand	Søgne	Mandal	Lindesnes	Hægebostad	Lyngdal	Farsund	Kvinesdal	Flekkefjord	Sirdal	Sum
Hettemåke	jan.		157	17	107	1			13		87		382
	mar.		267	75	141	1		2	50		43		579
Fiskemåke	jan.		76	19	77	14			146	1	84		417
	mar.		79	112	108	29		5	41	4	74		452
Sildemåke	jan.												0
	mar.		2	24	20	3							49
Gråmåke	jan.		408	1277	1863	262			1367	48	1195		6420
	mar.		184	2110	972	663		3	1713	30	853		6528
Svartbak	jan.		32	52	122	62			195	2	191		656
	mar.		16	100	187	143		2	232	6	230		916
Krykkje	jan.										1		1
	mar.												0
Poiarmåke	jan.								1				1
	mar.					1							1
Grønlandsmåke	jan.					1					1		2
	mar.										1		1
Kanadahettemåke	jan.								1				1
	mar.												0
Stormåke sp.	jan.								75				75
	mar.								83				83
Totalt	jan.		673	1365	2169	340			1798	51	1559		7955
	mar.		548	2421	1428	840		12	2119	40	1201		8609

Tabell 9: Registrerte måker - vannfugltellingene i Vest-Agder 1996.

Alkefugl

Alkefugl ble sett spredt langs hele kysten med 85 ind. i januar og 23 ind. i mars. Det er nesten

en dobling i forhold til de 4 siste årene, men langt under tallene fra 80-årene. Lomvi var den mest tallrike arten og Farsund hadde flest alkefugl totalt.

Art		Vennesla	Kristiansand	Søgne	Mandal	Lindesnes	Hægebostad	Lyngdal	Farsund	Kvinesdal	Flekkefjord	Sirdal	Sum
Alke	jan.		1						9		2		12
	mar.							1			1		2
Alkekonge	jan.		1						7		4		12
	mar.												0
Lomvi	jan.		4	1	6	2			16		23		52
	mar.				1	3		2	8	2	2		18
Teist	jan.								1				1
	mar.												0
Alke/Lomvi	jan.				6				2				8
	mar.				2				1				3
Totalt	jan.		6	1	12	2			35		29		85
	mar.				3	3		3	9	2	3		23

Tabell 10: Registrerte alkefugl - vannfugltellingene i Vest-Agder 1996.

Andre arter

Skjærpiplerke ble sett langs hele kysten i januar med totalt 77 ind. De fleste som vanlig i Farsund. I mars ble kun tallet 31 ind. som er det laveste tallet siden 1980. Alle ble sett i

Farsund unntatt 1 ind. i Flekkefjord.

Fossefall ble også registrert i et lavt antall med en halvering i forhold til i fjor. De fleste ble sett i vestre del av fylket, med flest i Sirdal som også hadde den største tilbakegangen.

Art		Vennesla	Kristiansand	Søgne	Mandal	Lindesnes	Hægebostad	Lyngdal	Farsund	Kvinesdal	Flekkefjord	Sirdal	Sum
Havsule	jan.												0
	mar.										4		4
Havhest	jan.										1		1
	mar.										1		1
Havørn	jan.				1				1				2
	mar.												0
Skjærpiplerke	jan.		2		3	3			64		5		77
	mar.								30		1		31
Fossefall	jan.				6						6	15	27
	mar.				4			1		1	9	10	25
Sivspurv	jan.								1				1
	mar.												0
Totalt	jan.		2		10	3			66		12	15	108
	mar.				4			1	30	1	15	10	61

Tabell 11: Andre registrerte arter - vannfugltellingene i Vest-Agder 1996.

Art		Vennesla	Kristiansand	Søgne	Mandal	Lindesnes	Hægebostad	Lyngdal	Farsund	Kinesdal	Flekkefjord	Sirdal	Sum
Lommer	jan.				2	4			8				14
	mar.			1					9		1		11
Dykkere	jan.			1	6				35		5		47
	mar.		2		8	1			37		10		58
Skarv	jan.		54	18	230	71			242		80		695
	mar.		68	46	118	82		1	243	5	49		612
Gråhegre	jan.	1	18		34	3			19		60	1	136
	mar.		3		4	3		1	11		29	1	52
Svaner	jan.	1	112	37	168	76		21	161		35		611
	mar.	16	76	33	90	63		21	133		36		468
Gjess	jan.		12	141	58	12			797		7		1027
	mar.	64	23	7	46	24		4	741	2	10	7	928
Ender	jan.	18	1777	145	925	603		138	2301	12	469	42	6430
	mar.	38	1480	203	1072	578	15	81	2245	21	659	25	6417
Riksefugl	jan.		3		3				17		3		26
	mar.			2	12	3			13		1		31
Vadere	jan.		1						148		1		150
	mar.			11	33	36		3	408			2	493
Måker	jan.		673	1365	2169	340			1798	51	1559		7955
	mar.		548	2421	1428	840		12	2119	40	1201		8609
Alkefugl	jan.		6	1	12	2			35		29		85
	mar.				3	3		3	9	2	3		23
Andre	jan.		2		10	3			66		12	15	108
	mar.				4			1	30	1	15	10	61
Totalt	jan.	20	2658	1708	3617	1114		159	5627	63	2260	58	17284
	mar.	118	2200	2724	2818	1633	15	127	5998	71	2014	45	17763
Antall arter	jan.	5	24	15	25	22		6	58	5	29	5	63
	mar.	6	17	20	25	27	1	16	48	10	27	6	55

Tabell 12: Totalantall registrerte fugl - vannfugltellingene i Vest-Agder 1996. Fordelt på artsgrupper.

Forfatterens adresse:

Øyvind Fjeldsgård
Svalåsveien 95,
4645 Nodeland.

Oppsummering av arbeidet med vinteratlas.

Sesongen 1994/95 og 1995/96

Av Svein Arild Grimsby

Dette er starten på et prosjekt som vil fortsette ennå i fem år. Her i Vest-Agder er vi, alt etter denne sesongen, godt i gang med prosjektet. Jeg vil i den forbindelse benytte anledningen til å få takket alle som la ned tid og innsats i dette arbeidet. Jeg håper alle vil satse videre på prosjektet og at vi får ende flere deltakere etter hvert. For nye deltakere som lurar på hva vinteratlas-prosjektet er viser jeg til Piplerka nr. 2/3 - 1995, hvor lederen for vinteratlas-prosjektet i Norge, Torkild Jensen, gir en grei oversikt.

I denne oversikten viser jeg et kart med dekningsgrad for vinteratlas i Vest-Agder så langt (fig. 1). Det har også blitt tatt med hvor mange fuglearter det har blitt registrert i hver atlasrute (fig. 2). Ut fra tidligere erfaring i forbindelse med Norsk hekkefuglatlas har vi delt fylket i tre "ansvarssoner", en del til hvert lokallag. Jeg har presentert et forslag til en slik inndeling på kartet. (fig. 3).

Tallene for antall arter i hver atlasrute gir delvis informasjon om dekningsgrad og om mengder av fugl. Naturlig nok kan vi se at kystsonen har flest fuglearter så lang. Størst artsantall pr. atlasrute finner vi ikke uventet på Lista, 138 arter i ei atlasrute til sammen i løpet av to år, ikke dårlig.

På fuglefronten var begge sesongene spennende for vinterfugl i Vest-Agder, unaturlige forekomster kan være et stikkord. Den mest spesielle vinteren 1994/95 var den store mengden vadefugl som ble tellet opp. I Farsund kommune var feltaktiviteten størst denne første sesongen. Aktiviteten ble større i de andre kommunene neste sesong. Denne vinteren utmerket seg mest med den store mengde troste- og finkefugl som var i bevegelse, da særlig tidlig på vinteren.

Ved gjennomgang av de enkelte vinteratlaskortene som ble skrevet ut etter dette "atlasåret" kan vi finne mange spennende fugleobservasjoner. Jeg skal her kort gi noen eksempler: Det ble blant annet observert 22 islom i ei atlasrute på Lista, ikke dårlig for denne arten.

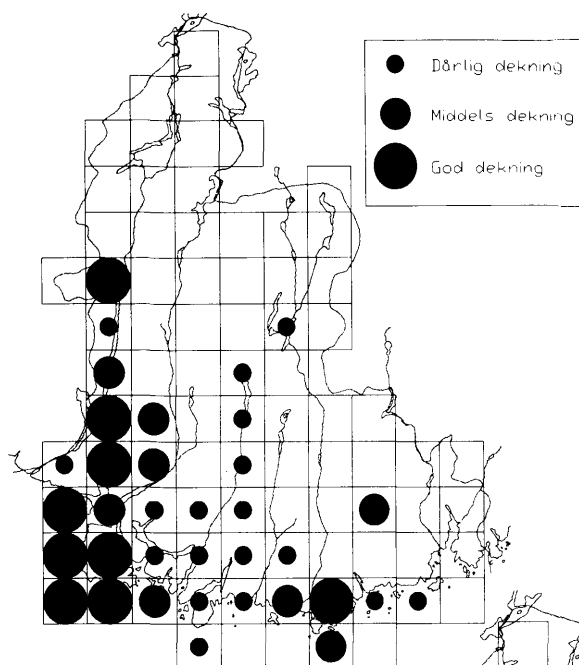
Ut fra "vinteratlaskortene" kan vi finne dvergdykkeren i 8 atlasruter, med 39 individer. Vest-Agder har med andre ord en god overvintringsbestand av dvergdykkere. Sammenlikning av bestander for nærtstående arter kan i mange sammenhenger være interessant. Når vi har samlet individtall for svaner, tellet opp gjennom vinteratlas, ser vi at 250 knoppsvaner er tellet opp i åtte ruter, mens 168 sangsvaner er tellet opp i elleve atlasruter. Vi skal ikke drøfte disse resultatene her, men en god dekning kan individtall delt på atlasruter gi spennende informasjon. (Knoppsvane i fremgang vises best ved individtall).

Mye gress har blitt tellet opp, bl.a. 86 tundragress, de fleste er tellet opp på Lista. Andefugler er generelt lette å tallfeste vinterstid, derfor er individtall her spesielt gunstig som telleform. Når vi ser på de foreløpige rovfugltallene kan det tyde på at mye rovfugl overvintrer hos oss. Vi har blant annet kongeørn i 11 av de 35 opptalte rutene.

De store mengdene spurvefugl vinteren 1995/96 er nevnt. Samlet ble 28.492 gråtroster tellet opp i de 35 atlasrutene. Uvanlige vinterfugler som svartstrupe og dvergspurv ble sett. Vinteren er en god fugletid her i Vest-Agder. Det blir spennende å følge vinteratlasprosjektet videre. Vi får som deltakere ønske hverandre lykke til denne vinteren som nå ligger foran oss.

Forfatterens adresse:

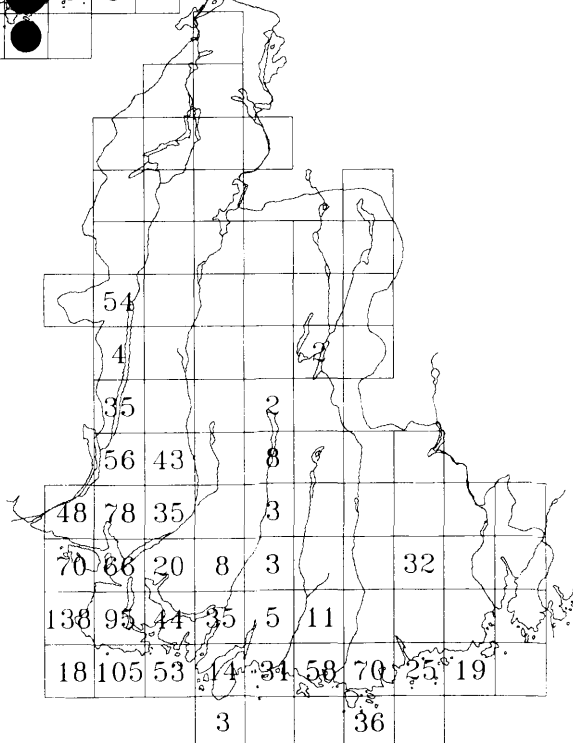
*Svein Arild Grimsby, Måltrostveien 12,
4450 Sira. Telefon: 38 37 52 75*

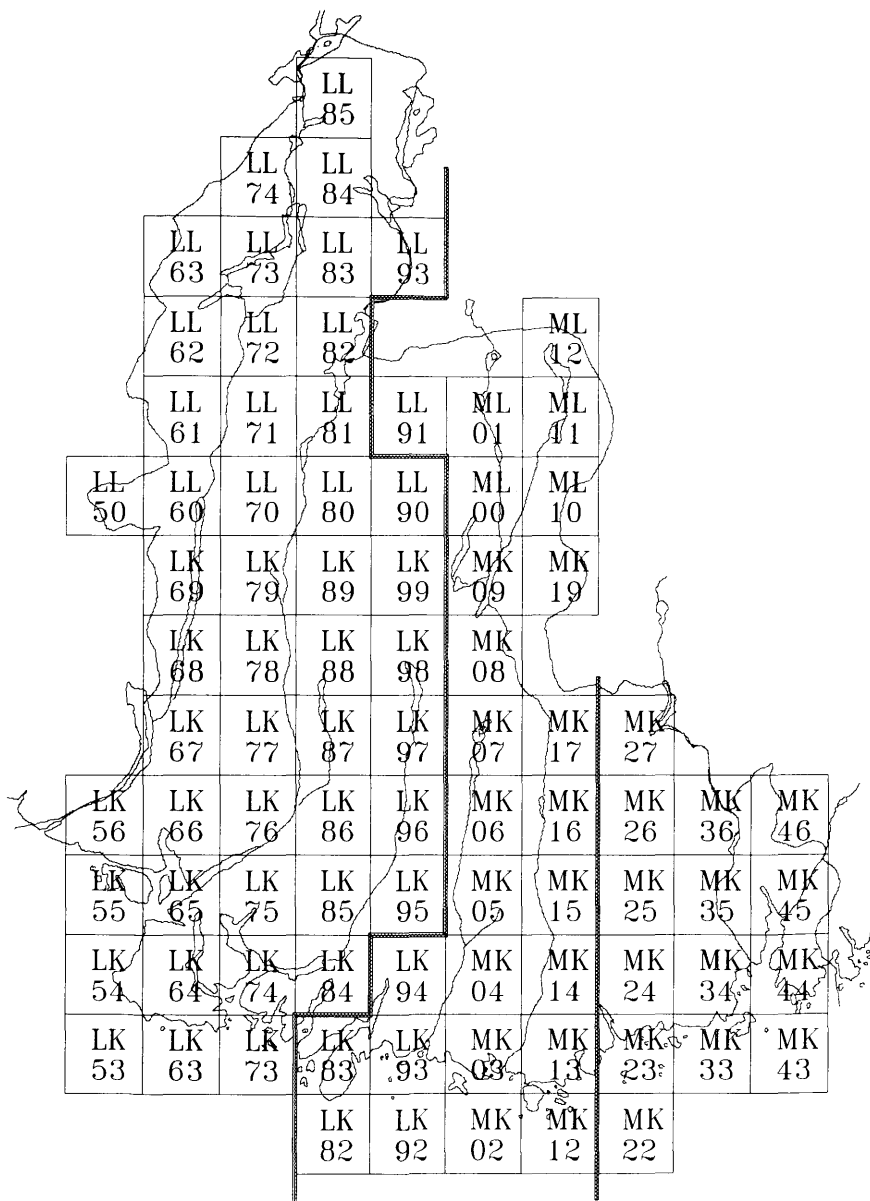

Figur 1 til venstre viser dekningsgrad for vinteratlasprosjektet i Vest-Agder etter de to første sesongene. (1994-95 og 1995-96)

Dekningsgraden er bestemt ut fra forventet antall arter pr. atlasrute.

Figur 2 til høyre viser antall arter som er påvist i hver atlasrute etter at de to første sesongene i vinteratlasprosjektet er avviklet. (1994-95 og 1995-96)

Figur 3 viser kartet over Vest-Agder med navn på hver enkelt 10x10 km "atlasrute" som NOF-Vest Agder har ansvar for å dekke. Rutenettet følger UTM-systemet, sonebelte 32V. Kristiansand lokallag har ansvaret for å dekke rutene øst for den tykke streken. Mandal lokallag skal dekke rutene i midt-fylket, mens Lista lokallag i samarbeid med Sirdal fugleforening skal dekke rutene vest for den tykke streken.

Iladdrevne sjøfugl langs Listastrendene 1995/1996

Av Kåre Olsen

De tradisjonelle vinterregistreringene av oljeskadde og iladdrevne, døde sjøfugl langs Listastrendene ble gjennomført av NOF, Lista lokallag i tidsrommet nov. 95 - april 96. Prosjektet ble støttet av viltfondmidler, post 71.4, fra Miljøvernnavdelingen hos Fylkesmannen i Vest-Agder og utført etter samme opplegg som tidligere år (European Beached Bird Surveys).

En totaldekning av store deler av Listastrendene (se oversikt neste side) ble gjennomført siste helg i månedene november til april. Endel mer tilfeldige funn utenom disse hovedtellingene er også medtatt i oversikten.

Resultatet av registreringen står i *tabell 1*.

Vinteren 95/96 var usedvanlig kald, med frost og tildels lave temperaturer fra desember til ut mars. Snødekket mark store deler av vinteren reduserte mulighetene for å finne de iladdrevne fuglene, særlig gjaldt dette på strekningene med rullestein, f.eks. strekningen Verevågen - Jølle. Det var også mye vind med dominerende vindretninger fra nordøst og øst, dvs fralandsvind. Dette kan trolig ha bevirket at endel døde sjøfugl ikke har drevet iland på Listastrendene, men ført videre nordover langs kysten

Funnene ble gjort forholdsvis jevnt fordelt gjennom vinteren som *tabell 2* viser.

De strandstrekningene som ble dekket er listet opp i *tabell 3*.

Konklusjon:

Ingen spesielle, større oljeutslipp ble registrert i sjøen utenfor Listastrendene denne vinteren. De oljedrepte fuglene stammer antageligvis fra mindre, og dessverre "normale" utslipp i kystnære farvann eller fra oljeinstallasjoner ute i Nordsjøen.

Lomvien var vinteren 95-96, som alle andre år, den arten som ble hardest rammet av oljeutslipp.

Foto: Kåre Olsen.

Hvis en sammenlikner med fjorårets tall (vinterhalvåret 94/95) som var henholdsvis: $72 - 69 - 15 = 156$, finner en at resultatet er litt lavere enn i fjor, særlig hva angår fugl uten olje.

Tabell 1:

Art	Antall	Oljeskadet	Uten olje	Usikker (rester)	Totalt
Gråstrupedykker	1				1
Havhest	1				1
Storskarv			2	1	3
Toppskarv			1		1
Gråhegre			1	1	2
Knoppsvane	1		4		5
Gravand			4		4
Sjørre				1	1
Havelle	3				3
Ærfugl				1	1
Kvinand			1		1
Laksand				1	1
Sothøne			1		1
Tjeld			1		1
Hettemåke	5				5
Fiskemåke	10		2		12
Sildemåke			1		1
Gråmåke	13		7	1	21
Svartbak	4		1	1	6
Stormåke sp	2		4	1	7
Krykkje			2		2
Lomvi	28		11	2	41
Alke			5	1	6
Lunde			2		2
Teist			1		1
Alkekonge	2		5	1	8
Antall arter: 26	70		56	12	138

Værforholdene, med fra-landsvind og snødekket mark har trolig spilt en rolle her. Som vanlig utgjør alkefugl og måker storparten av de registrerte fugler.

Deltakere.

Følgende medlemmer av NOF, Lista lokallag deltok i registreringen: Eivind Hansen, Steinar Skeibrok, Nils H. Lorentzen, Birger Flakk, Tor A. Olsen, Kåre Olsen, Knut S. Olsen, Lars Bergersen og Geir H Stølen.

Forfatterens adresse:

*Kåre Olsen
Brekne,
4563 Borhaug*

Tabell 2:

november	desember	januar	februar	mars	april
22	6	32	15	37	26

Tabell 3:

Følgende stranstrekninger ble dekket

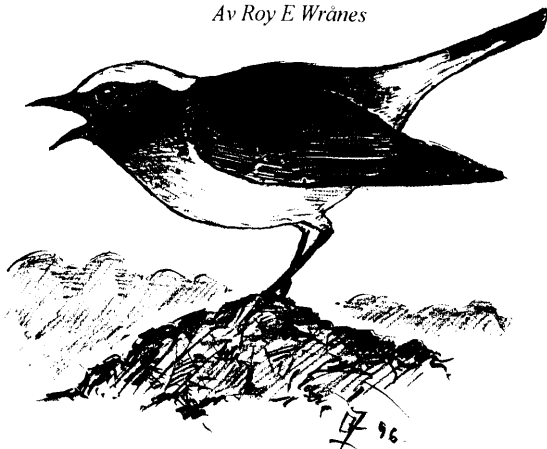
Lomsesanden - Havika	(7 km sand-, klippe- og rullesteinstrand - S og SØ eksponert)	13 fugl
Havika - Østhasselstr.	(7 km sandstrand - S eksponert)	24 fugl
Nordhasselbukta	(3 km sandstrand - SW og W eksponert)	37 fugl
Verevågen - Jølle	(3 km rullesteinstrand - NW eksponert)	1 fugl
Sigersvollområdet	(1 km klippestrand/fjordarm - N eksp.)	11 fugl

Mer tilfeldige funn i løpet av vinteren:

Lundevågen	(mudderbukt - Ø eksponert)	3 fugl
Farsund havn	(NØ og SØ)	5 fugl
Listahavnen	(SW eksponert)	37 fugl
Steinodden	(rullesteinstrand - W og NW eksponert)	7 fugl

Kypros.

Av Roy E Wrånes

-Kyprossteinskvett (*Oenanthe cypriaca*) tegnet av Odd Jørgensen.

For mange vil nok navnet Kypros frembringe bilder med lange strender, en dukkert i Middelhavet, varme, solrike dager, og kanskje en liten drink i solnedgangen uten at liv og røre ser ut til å stilne utover natta. Kjente steder som Fig Tree Bay, Agia Napa og Limassol klinger godt i den reiselystnes ører. Ferien blir en periode der en vil skifte fra den ekle hvite vinterdrakten til den vakre gyldenbrune sommerdrakten. Har en virkelig tid til å tenke på fugler opp i alt dette? Dersom en er villig til å bruke øynene litt vil en snart se at øya Kypros, helt øst i Middelhavet, er mere spennende enn mange aner. Så hold et godt tak i "Piplerka" og bli med på turen vi hadde der i fjorten dager fra 6-20. mai 1996!

Larnaca.

Vi tre som dro følte nok spenningen i kroppen da flydøren lukket seg på Kjevik lufthavn. Vi hadde nemlig biletter for uspesifisert reise. Ingen av oss hadde da anelse om hvilket hotell eller hvilken by vi ville havne i! Da flydøren åpnet seg etter 5 timer fra Norge stod "Star Tours" reiseledere og kunne meddele oss at vi skulle bo i Larnaca. Hotellet var greit. Nå måtte vi få tak i fremkomstmidler. I første omgang valgte vi moped. På Kypros er det venstrekjøring, så her må en holde tunge rett i munnen. Med fast boplass i Larnaca faller det naturlig at det var her vi kikket mest. Det er flere saltsjøer her - med Larnaca Saltsjø som den største. På vinteren samles tusener av

flamingo her. Nå satt det bare 10 igjen, men likevel et vakkert syn. Hundrevis av **dvergsniper** beitet langs de grunne, leirete breddene av innsjøen. Der vannet var tørket ut, hekket nå flere par av **hvitbrystlo**. Liker du måkefugl? **Gulbeingrāmāke**, **svartehavsmāke** og **smalnebbmāke** pusset seg i solsteiken! Bortenfor den store innsjøen ligger Hala Sultan Tekke-moskeen. Fin plass for gode ugleobservasjoner. Her observerte vi **tårnugle**, **hornugle** og **kirkeugle**. Ca. 2 km fra moskeen så vi en **dverghornugle**. Vi lyste på den med lommelykter der den speidet fra en telefonledning! Gleden ble avbrutt da politiet fattet mistanke og ba oss pelle oss vekk.

Fire flamingoer sover ute i en saltsjø nær Larnaca Airport. Foto: Roy E Wrånes.

Cape Greco.

Etter en dags "bli kjent i området der du bor tur", var tiden inne for vår første utflukt. Etter litt feilkjøring nådde vi en snadder plass med utsikt til et fantastisk klart, blått hav! Cape Greco, et av øyas gode trekksteder for fugl. **Middelhavsmåker** kretset over alt. Selv om det er en relativt sjelden måkefugl, tror jeg at det var mye mere artig med en langt vanligere art. Her ute krydde det av den endemiske **kyprosseinskvetten**. Det var ordentlig gøy at den var så lett å observere! Senere viste det seg at den var vanlig over hele øya. Vi fikk ingen "bomber" her ute, men koste oss over synet av noen syngende **svarthodespurv** i passe kikkertavstand fra en mobil snackbar.

Kiti Dam.

Klokka er 0400. Nå satt vi alle tre godt kamuflert i hver vår busk for å vente på soloppgangen ved et lite vannhull. Det var spennende å vente på om noe ville dukke opp! Myggen virret selvfølgelig rundt oss. Ingen hadde husket myggmiddel. Snart ble det

uhyggelig plagsomt med disse små dyrene, men en inngrodd ornitologisk tålmodighet gjorde av vi holdt ut! Som et knips dukket de første fuglene opp. Ingen hadde ventet at fuglene skulle komme så momentant og alle ble plutselig lys våkne på postene sine. Det begynte med et par **vaktler**. Så fulgte det på med **sporeviper**, **berghøner** og en **nattravn** som strøk forbi! Nå kom også de første solstrålene. Flere hundre **bietere** samlet seg i flokker over hodene våre. Mens **blåråken** speidet fra en kvist lød sangen fra **cettisangere**, **blekspottesangere** og en enslig **sørnattergal** fra krattene i nærheten. Det er vanskelig å uttrykke det som skjer i ord. En flokk **turtelduer** kurrer fra et tre i det vi til slutt reiser oss etter fire timer i samme stilling. Det blir en labbetur i området hvor vi registrerer flere **cistussangere**. Det blir snart sinnssykt varmt, og tarmene skriker etter en god frokost. Vi bestemmer oss for å avslutte ved Kiti Dam. I det vi skal til å fyre opp mopedene høres noen særdeles rare låter fra en treklynge like ved oss. En fugl måtte det uansett være! Det var lettere sagt enn gjort å finne den rare fuglen selv om den sang iherdig. Vi løp som strikk frem og

tilbake før fuglen endelig gjorde seg til kjenne.. Gurgel-svelg! Oy-oy-oy! En **syriairisk!!!** Her måtte notatblokkja frem. Vi sendte alle opplysningene til Kypros Ornitologiske Forening som i skrivende stund har saken til behandling. Dersom observasjonen blir godkjent er det førstegangsfunn fra øya! Det var med store glis vi endelig kunne fyre opp mopedene for å finne noe til frokost et eller annet sted!

Nicosia.

Nicosia er hovedstaden på Kypros. Fuglemessig finner du stort sett vanlige arter

En hvitbrystlo hunn har valgt de store tørre og åpne sandområdene som hekkeplass. Fuglen har lagt eggene sine ved en gammel tøybit som bryter omrisset i den hete sanden. Foto: Roy E Wrånes.

som du vil se på andre og mye bedre plasser på øya. Men vi ruslet litt i byen og fant en park med litt **stillits** og **blekspottesangere**. Som noen av leserne kanskje vet fra før er øya delt i en gresk (syd) og en tyrkisk (nord) del. For å reise inn i tyrkisk okkupert område må du gjennom en grenseovergang som du finner i Nicosia. Her er det sikkert 100 grenseoverganger, men bare en er den riktige! Ikke forvent hjelp fra lokalbefolkningen. Jeg spurte flere personer som alle pekte hver sin vei. Den

siste jeg spurte svarte med hard stemme: "Ønsker du å dø eller?" Vi fant den rette plassen til slutt. På egenhånd....

Hos legen.

I Larnaca lå en hyggelig liten dyrehage med en god del av de fuglene en finner på Kypros. Undertegnede synes selv at det så litt rart ut med **gråmåker** i bur!? Uansett reist vi dit på natta for å filme noen ugler. Undertegnede hoppet over et gjerde for å komme inn på fuglene. Klask sa det, og der stod jeg benet. Fikk etter mye styr hinket bort til mopeden, men da jeg hadde kjørt noen hundre meter svartnet alt. Jeg fikk lagt meg ned på bakken og begynte å krype mot hotellet. Forbipasserende kastet onde blikk mot meg og ropte kommentarer som "forbaska fulle idiot" osv. Heldigvis kom mine to reisekamerater til unnsetning og fikk meg til legen. Legen satte ei diger nål til bunns i rompemuskelen min. Nå måtte jeg belage meg på hinketurer.

Paphos.

I det sydvestlige hjørnet av Kypros, 60 km fra Limassol, ligger Paphos. Paphos har egen flyplass og en vil finne fjell med rovfugl, daler, damanlegg og sletter som er attraktive for trekkfugler. Paphos har de beste områdene i Europa for **halsbåndfrankolin**! Det første vi gjorde var å besøke Apollo Hotell der Kypros Ornitologiske Forening holder til. Foreningen får inn daglige observasjoner fra øya, samt at det sitter en frivillig representant på kontoret fra kl. 10-13. Her ble vi anbefalt å besøke Paphos flyplass og Aspokremmos Dam. Paphos flyplass er kanskje den beste plassen for **halsbåndfrankolin** i hele Vest-Palearktis. Politiet er den eneste "tusselen" for fugletitteren. De hater videokameraer og fotoapparater. Ornitologer har til og med blitt arrestert her! Med vi prøvde lykken og fant snart en mengde

Forfatteren og Birgitte Wrånes speider etter godbiter langs de salte og gjormete breddene av Larnaca Saltlake. Foto: Roar S Berg.

av disse vakre hønsefuglene syngende på hver sin gressstue. Fine syn gjennom teleskopene. Gleden varte selvfølgelig ikke lenge, for her kom politiet. Nå måtte en bare opptre rolig, og faktisk fikk vi bare beskjed om å felle oss vekk. Neste stopp var Aspokremmos Dam. Et glimrende område. Vi fikk en haug av **kyrossangere**, den andre endemiske arten på Kypros! Egentlig utrolig lette å få øye på. Rundt dammen spaserte både **dvergrikse** og **sumpriske**. På noen smale gjengrodd stier fant vi ei død **topphegre**. Også her lød **halsbåndfrankolinens** sang.

Kensingtons Klipper.

I reiseguiden stod det: "De fantastiske synene av **leonorafalk** og **gåsegribb** vil bli et av høydepunktene på Kypros. Gå ikke glipp av sjansen!" Og vi var helt enige i at det var et usedvanlig rått sted med bratte fjellvegger rett ned i havet. **Leonorafalkene** kom utrolig nær og det var nok 10-15 stykker av dem i lufta. Selv om **gåsegribben** hekker her så vi bare en. Andre fine arter fant vi også, som **alpeseilere**, **amursvale** og **klippedue**.

Trodos.

Vi hadde alle gledet oss til denne dagen. Nå hadde vi fått byttet mopedene inn i bil og humpet på bratte veier opp i fjellene. Gledet oss til spennende arter i høyden! Helt sprøtt hvordan terrenget forvandlet seg fra tørre sletter og saltsjøer til høye trær og bekker. Det liknet ikke så lite på gode gamle Norge dette her. Bilen ble parkert i byen Trodos og vi fulgte en skogsvei som skulle føre til en fantastisk utkikkspost. På veien fant vi reir av **kortklotrekryper** i et steinhus samt en endemisk underart av **svartmeis** (*Parus ater cyprius*) som hekket i et steingjerde. På toppen av småtrær koste **hvitpannevarslere** seg. Oppe i luften krydde det av **gråseilere**. En ensom **hærfugl** sang fra en dalbunn, men vi fikk aldri se den. Fremme på utkikkspunktet satt vi en og en halv time uten noe fugl! Etterpå besøkte vi Mount Olympus, Kypros' høyeste fjell, på 1961 m. Lite fugl her! Siste stopp var i byen Platres hvor det var anbefalt å se etter rovfugl, men også her glimtet de store fuglene med sitt fravær. Dermed satte vi nesen hjem.

Limassol.

Lik alle de andre dagene på øya var det også denne dagen strålende solskinn og varmt. Med bil på gode veier nådde vi raskt Limassol. Her var det bare vanvittig snadder! Flere andre fugletittere boltret seg langs en våtmark. Jeg fikk selv skjult med i en busk og tok noen fine video-opptak av **hvitvingesvarterne**. Men en haug av nye arter for turen kunne nå noteres. Bla **kuhegre**, **egretthegre**, **topphegre**, **purpurhegre**, **bronseibis**, **sivhauk** og **trostesanger**! Så fikk vi et hint av en snill engelskmann om å ta turen opp i fjellene igjen.

Utsikt mot sør fra fjellet Stavrovouni (688 moh). Foto: Roar S Berg.

Har viste oss på kartet en plass hvor det hekket **ørnvåk**. Dette kunne vi ikke gå glipp av, og snart befant vi oss på smale veier langt vekk fra allmennheten. Vi tok inn på ei gammel bule hvor en kanskje enda eldre, skrukkete dame med colabunn-briller serverte oss god vestlig Coca-Cola. Hun kunne ikke engelsk, og det kunne heller ikke de gamle mennene som satt rett bortenfor oss heller. Undertegnede pekte på fossekallemotivet på NOF-skjorta og flakset litt med armene. Kanskje trodde de at vi skulle fly utfor fjellet? De smilte og nikket iallefall. Smart fant vi stedet som var avmerket på

kartet, og 30 minutter senere kom **ørnvåken** flyvende inn til reiret sitt. Vi utgjorde ingen forstyrrelse for fuglene, men valgte likevel å snu. Det var faktisk et godt stykke hjem til hotellet igjen. På vegen nedover dukket en **skjæregjøk** opp. Deilig. **Kornspurv** var det dessuten bra med i samme området.

Avslutning.

Det var nå bare to dager til hjemreisen og vi leverte inn leiebilen. En god intensivkikking i 12 dager og noen småturer de siste to dagene resulterte i 101 arter. Det er ikke så galt på ei øy litt sent i sesongen. Turen ble utrolig billig da vi betalte 1500,- kr. pr. person for fly og hotell! Mat og leiebil faller på norske priser. Det er gode veier, fine fugleområder og god turistinformasjon! Jeg anbefaler på det sterkeste å kjøpe heftet *Finding Birds in Cyprus* (*A Gostour Guide* av Dave Gosney). Den kan bli skaffes hos Norsk Naturbokhandel. I bladet vil en finne detaljerte kart og rutebeskrivelser samt arter en kan forvente å finne på de respektive stedene. Av fuglebøker så holder *Cappelen's*. Den

beste tiden for fugleopplevelser er under vårtrekket i april! Men det vil alltid være noe å finne uansett når du måtte ha tid til å besøke denne praktfulle øya! Deltakerne på turen var: *Birgitte Wrånes*, *Roar S Berg* og *Roy E Wrånes*.

Forfatterens adresse:

Roy E Wrånes
Postboks 766,
4601 KRISTIANSAND

ARTSLISTE

Kypros 06.05-20.05.1996.

Middelhavslire	Smalnebbmåke	Cistussanger
Toppskarv	Middelhavsmåke	Trostesanger
Topphegre	Sildemåke	Blekspottesanger
Kuhegre	Gulbeingråmåke	Kyprossanger
Egretthegre	Hvitvingesvarterne	Møller
Gråhegre	Klippedue	Tornsanger
Purpurhegre	Skogdue	Hagesanger
Bronseibis	Ringdue	Munk
Flamingo	Tyrkerdue	Løvsanger
Gåsegribb	Turteldue	Gråfluesnapper
Sivhauk	Skjæregjøk	Svartmeis
Ørnvåk	Tårnugle	Kjøttmeis
Haukørn	Dverghornugle	Kortklotrekryper
Tårnfalk	Kirkeugle	Tornskate
Leonorafalk	Hornugle	Rødhodevarsler
Berghøne	Nattravn	Hvitpannevarsler
Halsbåndfrankolin	Tårnseiler	Nøtteskrike
Vaktel	Gråseiler	Skjære
Fasan	Alpeseiler	Kaie
Sumprikse	Bieter	Kråke
Dvergrikse	Blåråke	Gråspurv
Sivhøne	Hærfugl	Middelhavsspurv
Sothøne	Kalenderlerke	Bokfink
Stylteløper	Topplerke	Gulirisk
Sandlo	Sandsvale	Syriairisk
Hvitbrystlo	Låvesvale	Grønnfink
Dvergsnipe	Amursvale	Stillits
Tundrasnipe	Taksvale	Tornirisk
Brushane	Lappiplerke	Grankorsnebb
Gluttsnipe	Gjerdsmett	Svarthodespurv
Skogsnipe	Sørnattergal	Kornspurv
Grønnstilk	Rødstjert	
Strandsnipe	Steinskvett	
Svartehavsmåke	Kyprossteinskvett	
Hettemåke	Cettisanger	

Totalt 101 arter

Referat fra styremøte i NOF-Vest-Agder

Den 8. desember ble det avholdt styremøte i NOF- avd. Vest-Agder hjemme hos Runar på Jåbekk i Mandal. Gunnar Gundersen, Finn Jørgensen, Runar Jåbekk, Kåre Olsen, Knut Olsen og Birger Westergren møtte opp. Møtet startet klokken 1900 og referent ble Finn. Følgende saker ble gjennomgått:

12/96 Innkalling og referat. Innkalling og referat fra forrige styremøte (03.03.96) ble gjennomgått og godkjent.

13/96 Sjøfugloppsynet. Runar orienterte om årets erfaringer og refererte fra evalueringsmøte som han og Eldar W. var på hos Fylkesmannen's Miljøvernavdeling (M.avd.). M.avd. er godt fornøyd med resultatet fra det arbeidet vi har utført og mener at vår forening er de rette til å ha denne jobben. Vi vil også få jobben i 1997, men deretter vil vi muligens få konkurranse fra Statens Naturoppsyn som er under etablering. Årets erfaringer tilsier at vi sliter med 5 problemområder i fylket, nemlig Grønningen og Okse i Kr.sand, Hellersøy i Søgne, Valløy i Mandal og Udvaare i Lindesnes. I disse områdene er det gjentatte ganger påvist folk som trosser ilandstigningsforbudet. Et annet økende problem er at en del mennesker bevisst oppsøker aktuelle holmer allerede den 16. juli, noe som får store konsekvenser for årets ungeproduksjon. Uken etter 15. juli er trolig den viktigste tiden for at de ungene som snart er flyvedyktige skal klare seg. NOF-VA har gjentatte ganger påpekt dette overfor M.avd og det at vi ønsker at ilandstigningsforbudet skal utvides fra 15. juli til 31. juli.

Fordeling av årets prosjektmidler ble satt til følgende: Kr.sand kr. 6.095, Mandal kr. 25.410, Lista kr. 10.345, rapport og organisering fra LiFu kr. 8.500 og resterende kr. 14.650 til fylkesavdelingen. For neste år ble det vedtatt flg. fordeling: Kr.sand 5.000,-, Mandal 25.000,-, Lista 10.000,-, rapport +

administrasjon 10.000,- og NOF-VA 15.000,-. Til sammen kr. 65.000,-. Hvert lokallag står ansvarlig for hvor mye som skal deles ut til deltakerne, men for at det skal bli så likt som mulig har vi foreslått at jobben dekkes med kr. 75,- pr. time, kr. 7,- pr. km med båt og kr. 3,05 pr. km. med bil. Frist for innsending av rapport settes til 1. sept. Om ikke regning er sendt lokallaget innen fristen tilfaller disse midlene lokallaget. Årets midler vil bli utbetalt straks.

14/96 Fordeling av vannfuglpenger. Pengene for 96 sesongen utbetales med kr. 2.000,- til hvert lokallag straks. Dato for 97 sesongen settes til 11-12 januar og 15-16 mars.

15/96 Økonomi. Kassereren var ikke tilstede, men vi fikk på forhånd opplyst at økonomien for tiden er god og trykking av Piplerka er sikret. Utfra dette vil det fremkomme et overskudd og vi vurderer å opprette et driftsfond for sikring av utstyr til Piplerka. Dette vil bli framlagt for årsmøte 97.

16/96 Piplerka. Knut vurderer å skifte trykkeri, da det har vært store eller mindre feil ved 5 av 7 nummer den siste tiden. Dette er vi svært misfornøyd med, samt det at de lover produktet ferdig trykket til visse frister, noe som de svært sjeldent klarer å overholde. Knut skriver brev til trykkeriet og ber om skriftlig avtale angående maksimum 14 dager leveringstid, kvalitetssikring m.m. Birger har sjekket noen priser hos trykkerier i Kr.sand og disse ligger omtrent likt med det vi betaler i dag. Utfra teknisk trykkkvalitet på dagens produkt ble det besluttet at de skulle få mulighet til å fortsette visst de kunne tilfredsstillende våre ønsker. Det må også være klarere linjer for hvordan vi skal få kompensert ulempen med et visst antall feil sammensatte nummer etc. Å få kr. 500 i kreditt er til liten hjelp når medlemmene sitter med et feiltrykk! Ellers var redaktør Knut godt fornøyd med stofftilgangen.

17/96 Prosjekter - viltfond 97. NOF-VA har ikke søkt viltfondet i år, da vi ikke har mulighet til å påta oss flere prosjekter nå. (kun

søkt i h. t. sak 19/96). De årvisse prosjektene går som før.

18/96 Årets fugl 97 - fossekall. Vi etterlyser konkret materiale fra NOF-sentralt. Det foreligger en del forslag på ting som kan gjøres, men det er for dårlig når vi skal planlegge årets feltarbeid. Standard metoder for hele landet er et minstekrav ! Utfra dette vil vi prioritere å få publisert en del av det enorme materialet som foreligger på arten i fylket vårt. Runar tar kontakt med Kurt Jerstad og spør om materiale evt. skrijving av artikkel. Medlemmene oppfordres til registrering av lokaliteter, og da spesielt øst i fylket. Videre etterlyses rapport fra tidligere årets fugl prosjekter. Finn oppfordres til å lage noe på svarthvit fluesnapper og alle bes sende kasseskjemaer til Finn. Finn videresender disse til sentralt hold ved NOF/Thingstad.

19/96 Norsk Ornitologisk Bibliografi. Bjørn Frandsen og Vidar Bakken har utarbeidet en database og laget ornitologisk bibliografi for Finnmark og utgitt denne i bokform - forøvrig en meget pen publikasjon. Det jobbes nå med utgivelse av nasjonal bibliografi og det er i denne forbindelse søkt om midler fra viltfondet. Vi antar at det finnes ca. 1500 referanser i VA og det regnes kr. 40,- pr. referanse for plotting. Dette tilsier et budsjett på kr. 60.000,- fordelt utover en 3 års periode hvorav kr. 40.000,- går med første året og deretter kr. 10.000 de påfølgende år. Runar er kontaktperson foreløpig.

20/96 Vinteratlas. Det ser ut til at det er større interesse i år. En foreløpig rapport er utarbeidet og vil bli trykket i Piplerka.

21/96 Forholdene ved NOF-kontoret. Vi har ikke mottatt mer enn en NOF-info siden årsmøtet og ellers er det svært lite å høre fra den kanten. Utfra det som ble opplyst på årsmøtet skulle de personene som da var knyttet opp til NOF-salg fortsette å jobbe på kontoret og knytte bedre kontakt ut til avdelingene. Dette kunne være vel og bra, men

hva er resultatet ! Runar skriver brev til NOF-styret og påpeker dette.

22/96 Slevdalsvann. Vi blir gjort oppmerksomme på at flere bønder er i ferd med å prøve å tilegne seg teiger i kantområdene for oppdyrking. Slike trusler er bekymringsfulle og vi må ta dette svært alvorlig. Vi bør oppsummere det vi har kjennskap til og sende dette til M.avd. med kopi til DN. Kåre oppsummerer og leverer dette til Runar.

23/96 Årsmøte NOF-VA 1997. Innkallingen bør være klar før nyttår og vedlegges neste Piplerka. Vi foreslår fredag 7. mars på Risøbank, Mandal. Innkallingen distribueres av lokallagene.

24/96 Fellesmøte for alle 3 lokallagene. Det ble vist stor interesse for forslaget og Birger prøver å arrangere et møte neste høst. Det ble ytret ønske om å innhente foredragsholder utenfra.

25/96 Diverse..

✂ Post - høring høyspentlinje Tonstad - Lista. NOF-VA er med hele veien. Kåre svarer på dette. Siden sist høring er det dukket opp flere nye momenter, men vi henviser til tidligere uttalelser og foreslår fortsatt at de går inn Fedafjorden og sekundært følger eksisterende linjer.

✂ Vi ønsker å gjeninnføre det årlige møtet med Miljøvernavdelingen. Runar tar kontakt.

✂ Jakt på Lista. Viltnemda går inn for mer jakt og forer M.avd.'s viltforvalter med feilaktige opplysninger angående bestander. Viltnemda går også inn for jakt i verneområdene.

✂ Birger ønsker at vi skal se på mulighetene for å lage en video om fugleføring. Pr. dato er det ikke mulig å oppdrive annet enn rovfuglføring på video. Er det et marked for NOF her ? Birger jobber videre med dette.

Møtet ble avsluttet kl. 2330.

Finn Jørgensen - referent.
Mandal 09.12.1996.

Siste nytt fra naturvernfronten

Av Kåre Olsen

Industriutbyggingen igang i Lundevågen.

Midt i desember startet utsprenningen av det omstridte industriområdet innerst i Lundevågen ved Farsund. Disse skuddsalvene satte et endelig punktum for en nesten 4 år lang kamp for å beholde naturverdiene i fuglefredningsområdet mest mulig intakt. Både Miljøvern-avdelingen, DN og en rekke andre faginstanser bl.a. NINA, samt flere naturvernorganisasjoner gikk imot Farsund kommunes planer om en utfylling kombinert med bro tvers over de indre deler av Lundevågen. Miljøverndepartementet ga likevel dispensasjon til utbyggingen - etter en del mindre endringer. Det fryktes at utbyggingen vil medføre en rekke negative forhold for fuglelivet i verneområdet: Forringet vannkvalitet kan medføre færre byttedyr og dermed redusert næringstilgang for vadere, gråhegre og andefugler. Den 15 mål store utfyllingen og broforbindelsen vil også skape en fysisk barriere som helt klart vil hindre ender og sjøfugl fra å ta seg inn sjøveien til spiskammeret innerst i Lundevågen. Dette kombinert med økt ferdsel, trafikk og støy vil utvilsomt redusere artsmangfoldet i fugle-

fredningsområdet. Store mengder miljøgifter (PCB, PAH og kvikksølv) som er påvist i bunnsedimentene i utfyllingsområdet kan også bli virvlet opp under utfyllingsarbeidet. Kilden til disse miljøgiftene er heller ikke funnet og trolig fremdeles pågående.

Bredero Price og Statoils manglende miljøpolitikk.

Sommeren 1996 ble det tent et håp om at utbyggingen i Lundevågen kunne unngås idet alle de store bedriftene i området gikk ut og sa at de ikke hadde behov for denne utfyllingen/broforbindelsen. Etter initiativ fra Naturvernforbundet ble det etablert en gruppe som skulle vurdere saken og se om det kunne finnes alternative industriområder. Men prestisjen hos Farsunds politikere for å få gjennomført prosjektet var enormt stor og etter å ha gått ut med et tilbud om rimelige leiebetingelser, meldte Bredero Price og Statoil sin interesse for å ta i bruk området som rørlager. Dette til tross for at Bredero - med støtte av sin operatør Statoil - bare få måneder tidligere skriftlig hadde bekreftet at bedriften **ikke** ville bruke ELKEM-området til rørlager - heller ikke i fremtidige prosjekter. Og dermed var løpet kjørt. Prestisjeprojektet til ca 35 mill ble satt igang. Til tross for fine ord og annonser om at Bredero støtter naturvernet og at Statoil

Denne unge svarterterne holdt seg i Lundevågen fra 22.9. til 5.10.1996. Mange var og så på fuglen, for mange ble dette nok siste gangen de så et forholdsvis urørt fuglefredningsområde. Når den pågående utbyggingen er ferdig vil området bli en innelukket lagune. Foto: Gunnar Gundersen.

skryter av sin miljøpolitikk, er realitetene tydeligvis noe annet. Fortjenesten til disse firmaene vil nok øke, men **naturarven** til våre etterkommere er vesentlig svekket....

Skreliområdet i Lyngdal truet av flere hytter.

Skreliområdet, fra Bjørnstad til Stangelia og opp til Homs knipen, er et unikt og forholdsvis uberørt fjell og heiområde. Her finnes fjellplatåer - store i lokal målestokk, flotte bekker og fossefall, flere vann og tjern, åpne lyngheier og partier med skog. I tillegg til å være et viktig tilholdssted for en lang rekke dyr- og fuglearter, representerer dette naturskjønne landskapet store muligheter for naturopplevelse og rekreasjon for befolkningen i distriktet. Nå har formannskapet i Lyngdal kommune gått inn for å tillate opp til 39 nye hytter i fire forskjellige deler av området. Dette vil trolig redusere naturverdiene i Skreliområdet vesentlig. Hyttebygging innebærer ofte store naturinngrep bl.a. ved veibygging, opprettelse av parkeringsplasser, innlegging av vann og avløp samt framføring av

strøm/linjebygging. Vedtaket er derfor sterkt beklagelig, men forhåpentligvis ikke endelig?

Lille Valleholmen i Mandal - naturområde eller golfbane?

Golfklubben i Mandal har kastet sine øyne på den idylliske Lille Valleholmen i Vestre Skogsfjord. For å få en ekstra utfordring i sin sportsutfoldelse, vil de innlemme deler av holmen i sin nærliggende golfbane og anlegge et hull der ute. Dette medfører diverse inngrep, bl.a. må holmen gjøres landfast. Vestre Skogsfjord er imidlertid et viktig tilholdssted for svaner og ender både som hekkeområde og som beiteområde i trekketidene og vinterstid. NOF, Mandal lokallag og distriktets øvrige naturvernorganisasjoner, velforening og privatpersoner mener derfor at Lille Valleholmen må spares for dette inngrepet. Golfklubben har imidlertid sterke støttespillere innen Mandal kommune og bygningsrådet har gitt tillatelse til omregulering. Nå har heldigvis Miljøvern-avdelingen hos Fylkesmannen levert innsigelse til planene. Og dermed er det kanskje et håp om at holmen fortsatt kan få være uberørt natur.

KONKURRANSEFUGLEN

For en gangs skyld var det en god deltagelse på forrige nummers konkurransfugl, hele 6 svar kom inn. 5 mente at bildet var av en splitterne, mens sistemann mente det måtte være makrellterne. Rett svar er splitterne, den korte kløftete halen og den kraftige kroppen skulle være nok til å avskrive alle de andre terneartene som forekommer i Vest-Agder. Bildet er tatt i en koloni på Wangerooge i Tyskland 30.6. 1985 av Knut S Olsen. Selv om en må ut av Norge for å finne kolonier, er det ikke uvanlig å se splitterne langs kysten av fylket vårt i sommerhalvåret. Som de fleste vet hekket det på 70 og 80-tallet splitterner også i Vest-Agder. Premien tilfaller denne gangen Espen Fjeldsgård fra Nodeland etter trekning blant de rette svarene. Jeg håper at det kommer inn like mange svar neste gang, svarene må være sendt innen 20. mars 1997.

Styret i NOF Vest-Agder 1996:

Leder: *Runar Jåbekk, Jåbekk*
4500 Mandal. Tlf: 38 26 10 53

Sekretær: *Finn Jørgensen, Oksevollen 19*
4500 Mandal. Tlf: 38 26 06 04

Kasserer: *Truls Andersen*
Evd. Griegs Allé 12, 0479 Oslo
Tlf: 22 15 05 19

Styremedlemmer:

Øyvind Fjeldsgård
Svalåsveien 95, 4645 Nodeland
Tlf: 38 18 20 28

Gunnar Gundersen, Sånum
4500 Mandal. Tlf: 38 26 54 95

Kåre Olsen, Brekne
4563 Borhaug. Tlf: 38 39 72 05

Varamedlemmer:

Birger Westergren, Ole Aa
Brattfjord og Kjell Grimsby

Viktige komiteer:

Lokal rapport og sjeldenhetskomité (LRSK):

v/Tellef Barøy Vestøl, Brekne,
4563 Borhaug. Tlf: 38 39 21 09

Vinteratlaskomiteen:

v/Svein Grimsby, Måltrostveien 12,
4450 Sira. Tlf: 38 37 52 75

Lista Fuglestasjon

Postboks 31, 4563 Borhaug

Tlf/fax: 38 39 75 88

Postgiro: 0826.06.71311

Bankgiro: 3070.10.26701

Leder: *Jan Erik Roer, 4484 Øyestranda*
Tlf: 38 35 09 08

Lista Fuglestasjon er en selvstendig stiftelse, men stasjonen har et utstrakt samarbeide med NOF-Vest Agder.

Hegland Trykkeri a.s

Offset og Boktrykkeri - Bokbinderi

Postboks 24
4401 FLEKKEFJORD
Telefax: 38 32 34 07

Telefon:
38 32 33 55

NOF avdeling Vest-Agder
anbefaler:

Hegland Trykkeri a.s

i Flekkefjord som Trykkeri
for tidsskrifter, foldere og
annet materiell.

Redaksjonen av Piplerka.

BLAD I POSTABONNEMENT

Returadresse: NOF Vest-Agder, Postboks 475, 4501 Mandal

Innhold:

	Side
Redaksjonelt, <i>Knut S Olsen</i>	131
Leder, <i>Runar Jåbekk</i>	132
Våtmark og landskap på Lista de siste 150 år, <i>Even Tjørve</i>	133
Sørlig heilo, sørlig myrsnipe og brushane, <i>Knut S Olsen</i>	153
Vannfugltellingene i Vest-Agder vinteren 1996, <i>Øyvind Fjeldsgård</i>	169
Oppsummering av arbeidet med vinteratlas. Sesongen 1994/95 og 1995/96, <i>Svein A Grimsby</i>	180
Ilalldrevne sjøfugl langs Listastrendene 1995/1996, <i>Kåre Olsen</i>	183
Kypros, <i>Roy E Wrånes</i>	185
Nytt fra foreningsdriften.....	191
Siste nytt fra naturvernfronten, <i>Kåre Olsen</i>	193
Konkurranserefuglen.....	194

RAMSTAD FOTO

Store Elvegt. 10, Tlf. (043) 62 143, 4501 Mandal

Deres **Kowa** forhandler

*Kikkerter er vår
Spesialitet*

Teleskoper og fotostativer

Til laveste pris!

Egen import har gjort dette mulig.
Vi sender over hele landet.

Ring eller skriv og be om tilbud!